

**Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin**

Bakalářská práce

Znárodnění firmy Nehera, oděvní společnost (1945 – 1948)

Nationalization of clothes's company NEHERA (1945 – 1948)

Alena Buršíková

Rok odevzdání: **2011**

Vedoucí práce : **Prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.**

„Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své bakalářské práce prof. PhDr. Eduardovi Kubů, Csc. za odborné vedení a cenné rady.“

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Alena Buršíková

Anotace

Bakalářská práce je případovou studií oděvní společnosti Nehera, oděvní služba v Prostějově v letech 1945 – 1948. Analyzuje změny, kterými podnik prošel po válce. Především postihuje základní mechanismy, na nichž probíhal proces znárodnění a které současně vysvětluje. Pozornost je věnována přeměně soukromého podniku v podnik národní. Rovněž jsou sledovány principy, na nichž nově vzniklý národní podnik fungoval. Zachycuje tak výsledky, které znárodnění přineslo.

Annotation

This thesis is a case study of the clothing company Nehera, clothing service in Prostějov in years 1945 – 1948. It analyzes the changes the company went through after the war. It especially covers the underlying mechanism of the nationalization process which it also explains. Attention is paid to the conversion from a private company to the national company. It also studies the principles which the newly formed national company operated on. Thereby it covers the results the nationalization brought.

Klíčová slova

Znárodnění, národní správa, národní podnik, oděvní průmysl, Jan Nehera.

Key words

Nationalization, national administration, national company, clothes's industry, Jan Nehera.

Obsah

Úvod.....	6
Prameny a metody	7
1 Historie společnosti NEHERA, oděvní služba	14
1.1 Jan Nehera.....	14
1.2 Nehera a spol.	14
1.3 Jan Nehera, tovární výroba oděvů	17
1.3.1 Způsob prodeje	18
1.3.2 Produkce a zisk	21
1.3.3 Výroba	23
1.4 Salomon Trau, továrna na oděvy	25
1.5 Hanisch & Co.....	27
1.5.1 Vedení společnosti	28
1.5.2 Výroba a zisk	29
2 Rok 1945.....	31
2.1 Konec okupace a ustanovení závodní rady ve společnosti Hanisch & Co.	34
2.2 Národní správa	38
2.2.1 Odměna národních správců	42
2.2.2 Práva a povinnosti národních správců	43
2.3 Řízení a organizace podniku Hanisch a spol. po zavedení národní správy	44
2.4 Ekonomický stav podniku Hanisch a spol. v roce 1945 po ukončení okupace	46
3 Znárodnění	48
3.1 Dekret č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků	51
3.2 OP Prostějov, národní podnik a jeho charakteristika.....	53
3.3 Chod znárodněných společností Hanisch a spol a Nehera, oděvní služba před jejich začleněním do Oděvního průmyslu, národního podniku	55
3.4 Správa Oděvního průmyslu, národního podniku v Prostějově	56
3.4.1 Konstituování představenstva a jmenování ředitele a náměstků národního podniku	58
3.4.2 Profesionální kompetence nového managementu.....	60
3.5 Začleněné majetkové podstaty do národního podniku Oděvní průmysl.....	62
3.6 Pracovněprávní záležitosti a mzdy po znárodnění.....	65
3.7 Vnitřní organizace národního podniku OP Prostějov	68
3.8 Výroba a prodej v prvním roce fungování národního podniku	72
3.9 Dvouletý plán.....	74
3.9.1 Výsledky plnění dvouletého plánu	76
Závěr	77
Soupis pramenů a literatury	80
Archivní prameny	80
Tištěné prameny	80
Příručky a encyklopedie.....	81
Literatura.....	81
Internetové stránky	82

Úvod

Znárodnění průmyslu, které se událo v letech 1945 a následně 1948, bylo součástí velké politické, ekonomické, sociální a kulturní proměny poválečné Československé republiky. Mělo výrazně protikapitalistický charakter. Staré hospodářské elity ztratily své exkluzivní postavení ve společnosti. Společnost se mentálně posunula radikálně vlevo.

Ještě v průběhu druhé světové války zaznívají jak z úst zástupců exilové vlády v Londýně, centra zahraničního komunistického odboje v Moskvě, tak i členů domácího odboje hesla jako znárodnění velkého kapitálu, konfiskace majetku obyvatel nepřátelských států, státní zásahy do hospodářství, socializace průmyslu a zemědělské výroby, zespolečnění výrobních prostředků, plánování výroby apod. Každá z těchto stran měla trochu odlišné představy o poválečné ekonomice, ale na jednom se shodly, a to, že po válce bude třeba oslabit nebo přímo odstranit dosavadní buržoazní reprezentaci a provádět státní zásahy do hospodářství.

Konfiskace stejně jako znárodnění byly brány jako formální ekonomická opatření, jež se však staly prostředky, jak odstranit dosavadní elity hospodářského života. Počáteční úvahy o konfiskaci a znárodnění v sobě nesly nacionální hledisko. To však bylo znárodněním zcela překročeno. Znárodnění se v konečných důsledcích rovnalo pro československé občany konfiskaci (zákonem předvídané náhrady nebyly vyplaceny, vyplaceny byly jen některým zahraničním subjektům). Tímto způsobem byly z hospodářského života odstraněny manažerské elity, jež byly spjaty s minulým vývojem.

Jako řady jiných podniků se první vlna znárodnění v roce 1945 dotkla i oděvní společnosti Nehera, oděvní služba v Prostějově. Ta byla spolu s oděvním podnikem Arnošta Rolného v Prostějově řazena k největším oděvním společnostem v republice. Jana Neheru je tak možno považovat za velkokapitalistu období první republiky. Problematice znárodnění a následujícímu období do roku 1948, v němž byly společnosti Nehera, oděvní služba a Hanisch & Co. začleněny do národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově, se věnuje předkládaná bakalářská práce. Zpočátku bude obecně představen vývoj oděvní společnosti jednoho z významných podnikatelů první republiky Jana Nehery, a především pak budou sledovány změny, jimiž prošel podnik po válce. Ústředním tématem je proces znárodnění, kterým byla společnost postižena na základě dekretů prezidenta republiky, a přeměna soukromého průmyslového podniku v podnik národní. Na konkrétním příkladu bude zachycen proces znárodnění a okolnosti, jež k němu vedly. Bude zde sledována proměna manažerského vedení podniku v přechodném období let 1945 - 1948.

Prameny a metody

Znárodnění oděvního průmyslu není věnována v naší odborné literatuře dosud pozornost. Znárodněním jako obecným tématem se zabývá pouze několik publikací, které však nepopisují detailně samotný průběh nacionalizace na konkrétních subjektech. Tyto práce jsou většinou zaměřeny na obecné předpoklady znárodnění, na samotný politický a legislativní proces, na obecné principy, na nichž fungovaly podniky pod národní správou, a dále na postup utváření národních podniků a jejich fungování.¹ Tato skutečnost vyplývá především z toho, že se jedná o dobu nedávnou minulou, která je zpracovávána až nyní. Pro dané téma bylo nutné se zabývat nejen publikacemi, které se věnují samotnému tématu znárodnění, ale i literaturou, která zachycuje dějiny textilního průmyslu, speciálně oděvního.

První z ucelených publikací zabývající se tématem znárodnění je kniha Václava Lhoty *Znárodnění v Československu: 1945 - 1948*. Uvedená monografie byla napsána v roce 1987, což vypovídá i o jejím charakteru. Tato publikace je psána tendenčním způsobem, jako práce psaná na objednávku reflektuje diktaturu proletariátu. I přesto z ní lze čerpat cenné informace. Je nepostradatelná pro uvedení do obecné problematiky nacionalizace. Jsou zde poměrně široce rozepsány úvahy jednotlivých politických stran tehdejší doby o celém procesu znárodnění. Hlavním pramenem jsou zápisy ze schůzí první československé vlády, jejichž konání předcházela podpisu a vydání dekretů prezidenta republiky z roku 1945. Pro zadanou bakalářskou práci poskytuje užitečné informace o zavádění národních správ a částečně o vytváření a fungování národních podniků. Mimo jiné se věnuje i druhé vlně znárodnění z let 1948. Sama o sobě se však nezabývá konkrétními případy, u kterých k znárodnění došlo.

Nejnovější publikace, která se pak věnuje danému tématu, je kniha od prof. JUDr. Jana Kuklíka, DrSc., a to *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu i jinde v Evropě*. Předkládaná monografie se jako první ucelená práce zabývá zásahy státu do majetku soukromých osob v celém období existence Československé republiky, tj. od roku 1948 do konce roku 1992. Autor v této publikaci pojednává o všech souvisejících procesech, o zestátnění, socializaci, vyvlastnění, konfiskaci, a posléze o privatizaci, restituci a náhradách. Autor v ní rovněž zpracovává zkušenosti se znárodněním v ostatních zemích Evropy, kde za

¹ Obecné informace, které nás uvedou do problematiky hospodářského vývoje republiky v době před druhou světovou válkou a po ní, lze získat v různých monografiích a syntézách. V bakalářské práci bylo čerpáno zejména z publikace od kolektivu autorů vedených Václavem Průchou *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992* (2. díl – 1945-1992, Brno 2009), dále pak z *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* rovněž od kolektivu autorů vedených Václavem Průchou.

použití komparativní metody zachycuje odchylky v praxi. Pro bakalářskou práci byla použita ta část publikace, v níž je zachycen průběh znárodnění po roce 1945. Osou této části je zpracování právní problematiky procesu znárodnění. Autor zde poměrně široce uvádí politické okolnosti, které vedly k podpisu Benešových dekretů, rozvádí problematiku Košického vládního programu, národních správ, závodních rad, vytváření národních podniků apod. Přínosné pro práci bylo především právní hledisko publikace. Díky ní bylo možno postihnout a pochopit právní normy, jež se k znárodnění vztahují a bez kterých se proces znárodnění neobešel. Monografie *Znárodněné Československo* vychází z široké pramenné základny, zpracovává literaturu vztahující se k nacionalizaci psanou v období od první republiky po současnost, pracuje z řadou normativních právních aktů, ke kterým poskytuje nezbytný právní výklad. Právě tento právní výklad je důležitou pomůckou k pochopení procesu nacionalizace v praxi na konkrétním subjektu, a s kterým bylo čteně pracováno.

Tématu znárodnění se věnuje i historik Karel Kaplan ve svém monografii *Znárodněné a socialismus*. V této publikaci se autor nezabývá pouze znárodněním jako takovým, nýbrž spíše obecně zpracovává dílčí témata. Ve své práci pojednává o společenských organizacích, politickém vědomí, o hospodářské demokracii apod. Přínos této publikace pro bakalářskou práci byl shledán v tom, že se zabývá orgány hospodářského řízení a hospodářskou samosprávou.

Práce, která se přímo věnuje historickému vývoji oděvního průmyslu na Prostějovsku, je publikace Karla Sommera a Emila Gímeše *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku* (Prostějov 1970). Tato monografie poměrně zdařile mapuje historii konfekční výroby na Prostějovsku od jejich počátků až po znárodnění jednotlivých obchodních společností a jejich následné začlenění do národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově. V obecných historických souvislostech mapuje dějinný vývoj největších oděvních společností prostějovské oblasti, mezi něž se řadil i podnik Jana Nehery. Z pasáží, které se věnují Janu Neherovi, lze čerpat informace k počátkům jeho podnikání, k postavení dělníků v jeho společnosti, k válečným událostem spojeným s nucenou fúzí s německo-kapitálovou společností, k ustavené národní správě po druhé světové válce, částečně k znárodnění a začlenění do národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově. V uvedené publikaci však je třeba některá uvedená fakta porovnávat i s ostatními dochovanými prameny, se kterými se předkládaná publikace někdy rozchází. Jedná se zejména o počty dělníků nebo uvádění výše počátečního kapitálu při založení první oděvní společnosti Janem Neherou. Ačkoliv práce čerpá z dochovaných písemných pramenů, neprovádí v některých místech ověření jejich pravdivosti, a to pomocí pramenů jiných institucí. Autoři ve své práci zpracovali celou řadu

pramenů. Ústředním pramenem byl archivní fond národního podniku Oděvní průmysl. V publikaci je zpracována i literatura zabývající se vývojem konfekcionářské výroby převážně z první poloviny 20. století. Jelikož se tato práce věnuje poměrně širokému tématu, nemohli si v ní autoři dovolit zabývat se jednotlivými společnostmi až příliš podrobně. Právě doba znárodnění je zde zachycena velice okrajově a nepřináší vyjma výčtu jmen žádné informace o novém managementu národního podniku Oděvní průmysl, n.p. v Prostějově a o jeho způsobech řízení národního podniku.

Obecnému vývoji podnikání Jana Nehery se věnují i některé články, z nichž za zmínku stojí práce Lucie Doležalové *Nehera šije šaty dobře*. Autorka se v článku věnuje především Janem Neherou budované zahraniční filiální síti. Ve svém úvodu přináší informace k vývoji Neherova podnikání od jeho počátků, a dále k budování jeho filiální sítě obchodů na území Československé republiky v 30. letech minulého století. Přínosné informace ohledně vývoje Neherova podnikání přinášejí rovněž i dva články od Roberta Šimka, a to *Šaty dělají člověka* (In: Profit – podnikatelský týdeník. 2007) a *Jan Nehera: Prostějovský Baťa* (In: Profit – podnikatelský týdeník. 2011). V posledních dvou publikacích je přehledně, avšak stručně zpracován vývoj Neherova podnikání od jeho počátků až po znárodnění a začlenění do národního podniku Oděvní průmysl. Oba články přinášejí informace o počtu dělníků, racionalizaci, kterou ve druhé polovině 30. let Jan Nehera ve svém podniku provedl, a následném znárodnění, v podstatě oba zpracovávají stejné téma. Tématu znárodnění se oproti pasážím věnovaným počátkům Neherova podnikání věnují méně. Přesto je lze použít pro obecný vhled do dané problematiky.

Při studiu daného tématu byly rovněž použity nejnovější encyklopedické publikace jako *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska od poloviny XX. století* (Ostrava 2003) od Milana Myšky a kol. a dále *Lexikon našich hospodářských dějin 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech* (Praha 2003) od Jany Geršlové a Milana Sekaniny.

S ohledem na skutečnost, že problematika znárodnění firmy Nehera, oděvní služba nebyla zatím historiograficky detailně zpracována, stala se základem předkládaného díla práce s archivními prameny. Zkoumány byly především firemní fondy Jan Nehera, oděvní služba v Prostějově, a Oděvní průmysl, s.p. v Prostějově uložené v Moravském zemském archivu v Brně. Ve fondu Jan Nehera, oděvní služba v Prostějově, jsou uloženy prameny vztahující se k době 1933 – 1946. Zde se nacházejí prameny týkající se organizace podniku, korespondence s ostatními úřady, národní správy, účetních věcí a prodejního oddělení. Tento fond přináší relevantní informace k samotnému vývoji Neherova podnikání od jeho počátků

až k znárodnění v roce 1945. Především byly zpracovány a použity prameny vztahující se k účetním věcem, k záležitostem právní povahy, prameny mapující obchodní, reklamní a výrobní strategii a organizaci podniku. Z válečného období pak byly čerpány prameny vztahující se k fúzi s německou společností Roberta Hanische. V tomto fondu se však nenacházejí prameny, které by nám poskytly ucelenější obraz o vývoji společnosti a chování jejího managementu v tzv. přechodném období, tzn. v období od ustanovení národní správy po fyzické začlenění do národního podniku Oděvní průmysl, n.p. v Prostějově. Tyto prameny by byly dobrým zdrojem k pochopení, jak se k procesu znárodnění stavěl původní majitel podniku.

Jelikož je ústředním tématem práce doba 1945 – 1948 bylo nezbytně nutné čerpat informace z firemního fondu Oděvního průmyslu, s.p. v Prostějově. Z tohoto fondu byly zkoumány především prameny vztahující se k znárodnění společnosti Jana Nehery, dále prameny zahrnující korespondenci s nadřízenými orgány a protokoly o poradách vedení podniku. Tento fond přináší informace o konkrétních začleněných majetkových podstatách, jimž je věnována část této práce. Z protokolů o poradách vedení podniku lze učinit alespoň částečné závěry o tom, jak se národní podnik vyrovnal s ekonomickými problémy způsobenými druhou světovou válkou a jakým směrem se jeho vývoj dále ubíral. Ani v tomto fondu se nepodařilo dohledat prameny, jež by zachycovaly profesionální předpoklady nově vytvořeného managementu podniku.

Pramennou základnu bylo nezbytné doplnit prameny institucionální povahy. Za tím účelem bylo studováno v archivním fondu Krajského soudu v Olomouci, který je uložen v Zemské archivu v Opavě, pobočka Olomouc. V tomto fondu byl zkoumán spisový materiál společností Salomon Trau, továrna na oděvy, J. Nehera a spol. v Prostějově, výroba pánských oděvů, Jan Nehera, tovární výroba oděvů, a Nehera, výroba výkladových figur. Ten nám poskytl informace o živnostenských oprávněních, vývoji společnosti z hlediska vlastníků, společníků a různých změn (sídlo, předmět podnikání).

Poněvadž archivní fond Krajského soudu v Olomouci neobsahoval některé společenské smlouvy, bylo nutné je dohledat v nezpracovaném archivním fondu advokáta JUDr. Oldřicha Johna, který je uložen u Státního okresního archivu v Prostějově. Pozornost byla zaměřena především na smlouvu o fúzi Jana Nehery s německým podnikem Roberta Hanische a na smlouvu o prodeji společnosti Salomon Trau, továrna na oděvy.

Pro zachycení předválečného vývoje společnosti bylo rovněž nezbytné nahlédnout do archivního fondu Okresního úřadu v Prostějově uloženého ve Státním okresním archivu v Prostějově, s kterým společnost vedla čilou korespondenci. V tomto fondu jsou uloženy

prameny vztahující se k období před rokem 1945. Jedná se o fond nezpracovaný, což činilo bádání značně obtížným. Fond okresního úřadu obsahuje především prameny vztahující se k založení obchodní filiální sítě Janem Neherou ve 30. letech minulého století, rovněž z hlášení Okresnímu úřadu v Prostějově byly použity informace o počtech zaměstnanců, informace o počtech a vybavení jednotlivých továren.

Zásadní význam pro zpracované téma mají i archivní fondy uložené v Národním archivu v Praze. Zde bylo bádáno v archivních fondech Československých textilních závodů, n.p. a ministerstva průmyslu. Tyto fondy byly cenným pramenem podávající informace o konstituování představenstva a o jmenování ředitele národního podniku a jeho náměstků. Shora uvedené fondy poskytují prameny zachycující návrhy na kandidáty na členy představenstva a na vedení národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově, které ministerstvu průmyslu a Československým textilním závodů, n.p. v Praze zasílaly různé instituce (jako Okresní národní výbor v Prostějově, československá strana nacionálně socialistická, Zemský národní výbor v Brně apod.) Je nutné podotknout, že ani zde se nepodařilo dohledat informace ke konkrétním kandidátům, které by mohly poskytnout charakteristiku jejich profesních kvalit. V obou fondech je řada návrhů, které se však svým obsahem nijak neliší, a instituce, které tyto návrhy činily, je nijak nezdůvodňují. V archivu ministerstva průmyslu byl zachycen vzorek pouze tří navrhovaných osob na členy představenstva, který nám poskytuje alespoň stručnou představu o kvalitách tehdejšího managementu.

Celkově lze konstatovat, že k danému tématu se prameny nacházejí někdy až v příliš zlomkovité podobě a jsou značně roztržité. Vůbec se nepodařilo dohledat prameny k závodní radě, o které víme, že byla ustavena v prvních dnech po ukončení druhé světové války v podniku Hanisch a spol., a která se měla významnou měrou podílet na řízení výroby podniku. S určitostí lze z pramenů pouze konstatovat, že měla zásadní vliv na mzdovou politiku. Rovněž se nepodařilo dohledat prameny k odborovému hnutí a podnikové radě v novém národním podniku Oděvní průmysl, které by přinesly informace z hlediska fungování a řízení národního podniku. Mimo jiné byly prostudovány i archiválie ve fondu KSČ – okresní výbor v Prostějově, Okresní národní výbor v Prostějově a Místní národní výbor v Prostějově uložené v Okresním státním archivu v Prostějově, které však navzdory původnímu předpokladu nepřinesly k danému tématu žádné informace.

V neposlední řadě byly jako prameny použity prameny právní povahy, kdy se jednalo o normativní právní akty. V bakalářské práci bylo pracováno s dekrety prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, dále č. 104/1945 Sb.

o závodních a podnikových radách. Jako tištěný pramen právní povahy bylo použito i vládní nařízení ze dne 15. ledna 1946, kterým se vydává statut národních podniků průmyslových. Rovněž jako tištěný pramen byl použit text Košického vládního programu z 5. dubna 1945.

Práce je rozdělena na tři části. Poněvadž jde o práci, jejímž úkolem je především postihnout průběh znárodnění v době 1945 až 1948, byl zvolen diachronní přístup. Práce tak bude sledovat proměny, k nimž došlo během určitého časového období. V první kapitole je popsán vznik společnosti a počátky podnikání Jana Nehery. V této oblasti bude pracováno především s pramenný materiálem, kdy cílem je zachytit vývoj společnosti v časové ose, tak abychom měli představu o fungování zkoumané společnosti. V podkapitole, která se bude věnovat hospodaření společnosti bude použita metoda **analýzy** využívající kvantitativních metod. Díky ní bude přiblížen vývoj firmy z hlediska prosperity.

Druhá a třetí kapitola nás uvede do hospodářské problematiky spojené se zaváděním národních správ, znárodněním v roce 1945 a tvorbou národního podniku. Ve všech kapitolách bude použito metody **hermeneutické**, neboť jejím cílem je pochopit a interpretovat danou problematiku. Za použití literatury bude obecně zmapována hospodářská problematika roku 1945. Dále pak bude využito písemných pramenů, které budou interpretovány tak, abychom v kontextuálních souvislostech podali výklad problému. Při srovnání s ostatními podnikatelskými vzory byla použita metoda **komparativní**.

Předkládaná bakalářská práce se v první části zaměří na vývoj oděvní společnosti Jana Nehery před válkou. Budou zde popsány počátky Neherova podnikání, jeho snaha utvořit z malé oděvní společnosti podnik zvučného jména s širokou filiální sítí. Zbylé dvě části se budou věnovat problematice období 1945 – 1948. Zejména zde bude vysvětlena problematika národní správy, proces znárodnění, začlenění oděvní společnosti do nově vytvořeného národního podniku a jeho následné fungování.

Cílem práce je analyzovat změny, kterými podnik prošel po válce. Hlavním bodem práce je vysvětlit a porozumět mechanismu znárodnění, kterým byla společnost postižena na základě dekretů prezidenta republiky z roku 1945, a dále postihnout přeměnu soukromého průmyslového podniku v podnik národní. Rovněž bude důležité zachytit, jaké výsledky byly se znárodněním spojeny a na jakých principech nový národní podnik fungoval. Jistě zajímavá by byla komparace s druhou největší oděvní společností Prostějovska, a to se společností Rolný, kterou znárodnění a začlenění do národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově

rovněž postihlo, ta však může být budoucím rozšířením této práce. Předkládána práce bude v podstatě „case study“ – případová studie, která bude zkoumat určitý případ, jenž má další analogie.

1 Historie společnosti NEHERA, oděvní služba

1.1 Jan Nehera

Jan Nehera se narodil 31. prosince 1899 v Kostelci na Hané do venkovské krejčovské rodiny. Ačkoliv byl jeho otec Josef Nehera krejčím, nenechal syna vystudovat tomuto řemeslu, nýbrž ho dal v letech 1913 – 1915 vyučit strojním zámečníkem v prostějovské firmě bratří Kovaříků. Po studiích začal Jan Nehera pracovat v prostějovské továrně na zemědělské stroje Wichtrele-Kovařík, avšak toužil podnikat v oděvním průmyslu. Počátky Neherova podnikání byly složité. Nejprve začal prodávat šaty vyrobené v otcově dílně, později už vykupoval od ostatních domácích krejčích rozešité obleky.²

Po absolvování vojenské základní služby se roku 1923 dává dohromady se společníky Jakubem Sekaninou a Františkem Dokoupilem a původně na otcův živnostenský list zakládá malou firmu na výrobu konfekce. Jeho otec měl od roku 1905 zřízenou krejčovskou živnost, kterou byl nucen roku 1916 vypovědět z důvodu nástupu vojenské služby. Po návratu z vojny pracoval již jen jako domácí krejčí pro různé konfekční firmy v Prostějově.³

1.2 Nehera a spol.

Jan Nehera poté se svými společníky zakládá veřejnou obchodní společnost ke dni 1. ledna 1924 pod obchodním jménem Nehera a spol. Podnik byl veden u Krajského obchodního soudu v Olomouci, který jej zapsal do obchodního rejstříku. Veškeré změny ve vlastnictví a korespondence byly vedeny u tohoto soudu. Sídlo společnosti se zakladatelé rozhodli umístit do Svatoplukovy ulice č.p. 21 v Prostějově. Firmě byla následně vyměřena základní výdělková daň ve výši 400,- Kč.⁴ Provozovat tovární výrobu oděvů mohli společníci na základě živnostenského listu, který byl společnosti vydán v lednu roku 1924.⁵

²MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*, Inv. č 4, evid. č. 2; Myška, M. a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX.století*, s. 318; Šimek, R.: *Šaty dělají člověka*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 19.8.2007. Dostupný z www.profit.cz; Šimek, R.: *Jan Nehera: Prostějovský Baťa*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 22.4.2011. Dostupný z www.profit.cz.

³Šimek, R.: *Šaty dělají člověka*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 19.8.2007. Dostupný z www.profit.cz; Šimek, R.: *Jan Nehera: Prostějovský Baťa*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 22.4.2011. Dostupný z www.profit.cz.

⁴MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*, Inv. č 4, evid. č. 2; Myška, M. a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, s. 318; ZA v Opavě, pobočka

Není se čemu divit, že právě v tomto čase zakládá Jan Nehera se svými společníky oděvní společnost, vždyť období let 1924 – 1929 je ve znamení hospodářské konjunktury. Právě tato doba byla obdobím největšího rozmachu oděvního průmyslu na Prostějovsku vůbec.

Nezbytností pro rozběhnutí určitého podnikatelského záměru byl základní kapitál. V jeho výši se dochované prameny a dostupná literatura rozcházejí. V literatuře je jako počáteční kapitál uváděna částka 9000 Kč, kdy každý ze společníků se na ní měl podílet 1/3, avšak podrobným studiem pramenů lze zjistit, že z likvidační bilance společnosti Nehera a spol. jasně vyplývá, že základní kapitál společnosti ke dni vzniku, tedy k 1.1.1924 činil 117 000 Kč. Částka 9000,- Kč základního kapitálu se objevuje v prameni sekundární povahy, a to v tzv. Kronice společnosti, ze které odborná literatura čerpá.⁶ Domněnce, že základní kapitál byl skutečně 117 000,- Kč, odpovídá i výše vyměřené výdělkové daně, která byla v takové podobě vyměřována podnikům s vyššími zisky. Potvrdit však tuto skutečnost nelze, neboť společenská smlouva o založení společnosti se nedochovala. Jeví se však pravděpodobnější, že základní kapitál byl skutečně vyšší a jelikož všichni společníci měli stejná práva, podíleli se na něm stejnou měrou.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o veřejnou obchodní společnost, měl každý ze společníků právo vystupovat za společnost samostatně a jednat svým jménem. Vedení společnosti bylo organizováno tak, že Jan Nehera zde působil jako řídící osoba a ostatní dva společníci byli spíše zaměstnanci. Jakub Sekanina pracoval jako střihač a František dokoupil jako manipulant. Ohledně počtu zaměstnanců se literatura a prameny opět rozcházejí. V dostupné literatuře je uvedeno, že během roku 1924 bylo ve firmě zaměstnáno 16 stálých a 11 příležitostných domácích dělníků. Avšak ze zprávy Okresní správy politické vyplývá, že v roce 1924 zaměstnávala společnost i s majiteli úhrnem 5 pracovníků a 54 stálých domácích krejčích.⁷

Olomouc: *Krajský soud Olomouc, J. Nehera a spol. v Prostějově*. Vysvědčení berní správy ze dne 24. února 1924. Sign. A IV 70, inv. č. 2550, karton 141.

⁵SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov*. Živnostenský list ze dne 6. ledna 1924. Sign. 14343, inv. č. 5025, karton 240.

⁶Šimek, R.: *Šaty dělají člověka*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 19.8.2007. Dostupný z www.profit.cz; Myška, M. a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, s. 318; ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc, Jan Nehera a spol. v Prostějově*. Likvidační bilance ze dne 31.5.1929. Sign. A IV 70, inv. č. 2550, karton 141.

⁷Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s.124; SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov*. Zpráva Okresní politické správy ze dne 16. 2. 1924. Sign. 14343, Inv. č. 5025, karton 240.

V sídle společnosti se rovněž nacházel i výrobní závod. Výroba byla organizována takovým způsobem, že pracovní místnosti byly rozděleny na oddělení pro manipulaci, balení, uskladňování zboží a „postřihárny“. V „postřihárně“ se nacházel motorický stříhací stroj. Jan Nehera byl již v té době schopen pracovat na sklad, a tudíž měl ve společnosti investovaný značný kapitál.⁸

Firma se nezabývala výrobou jakékoliv konfekce, nýbrž zpočátku byla zaměřena speciálně na výrobu pánských oděvů. Až později společnost začala vyrábět pánské, chlapecké a dětské oděvy a jako jedna z mála firem na Prostějovsku se věnovala i výrobě dámské konfekce. Jednalo se zejména o těžkou dámskou konfekci, což znamená výrobu plášťů, případně kostýmů.⁹ Ve dvacátých letech se oděvní firma Nehera a spol. řadila na 24. místo v žebříčku mezi největší a nejstabilnější konfekční továrny, které vyráběly všechny druhy šatstva.¹⁰ Výrobní silou společnosti byla domácí výroba¹¹. Domácká práce přinášela Janu Neherovi určitou výhodu, a to tu, že zatím nemusel investovat do budov, továrního zařízení, do strojů a jiných výrobních prostředků. Podnikání v této fázi pro něho zatím nepřinášelo mnohá rizika.¹²

Původním podnikatelským záměrem Jana Nehery ve společnosti Nehera a spol. bylo zřídit závod, kde by se oděvy zhotovovaly na míru. Obchodní cestující pak měli vyhledávat vhodné zákazníky, brát jim míru, po zhotovení oděvy zákazníkům vyzkoušet a v případě, že oděv řádně padnul, zákazníkům doručit. Tento styl práce nebyl Neherovým originálním, nýbrž byl převzat dle anglického vzoru. Od tohoto záměru však bylo nakonec upuštěno. Proto Jan Nehera začal ve svém podniku zpracovávat oděvy obchodníkům z látek, které si sami dodali a jeho činnost spočívala v tom, že dodával jen přípravu. V praxi to znamenalo, že jeho společníci látky stříhali, nastříhanou práci vydávali domácím krejčím a od nich již přebírali zhotovené výrobky. Takhle si Jan Nehera postupně získával zákazníky a rozšiřoval výrobu, a to při velmi malé režii.¹³

⁸SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov*. Zpráva okresní politické správy ze dne 16.2.1924. Sign. 14343, Inv. č. 5025, karton 240.

⁹Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 126.

¹⁰Tamtéž, s. 124.

¹¹ Domácká výroba byla jediným způsobem výroby oděvů až do poloviny třicátých let 20. století. Za domácké dělníky se pokládaly osoby, které se zabývaly výrobou nebo zpracováním zboží mimo provozovnu svých zaměstnavatelů, zpravidla ve svých obydlích, neprovozovali živnost podle živnostenského řádu.

¹² Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 29.

¹³ MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p.* Inv. č. 4, karton 2.

Takové úspěchy přivedly Jana Neheru k nápadu, aby se rozešel se svými společníky a v podnikání pokračoval sám. Tudíž po pouhých dvou letech trvání společnosti se její vlastníci dohodli a dne 4. prosince 1926 podali ke Krajskému soudu v Olomouci návrh na likvidaci společnosti Nehera a spol. Likvidátorem společnosti byl jednohlasným rozhodnutím ustanoven Jan Nehera. Po všech soudních peripetiích byla společnost řádně zlikvidována a dnem 28. června 1929 vymazána z obchodního rejstříku. Čistý zisk ke dni ukončení činnosti společnosti, tj. k 31.12.1926, činil 424 591,87 Kč, který byl částkou 141 530, 62 Kč rozdělen mezi společníky. Veškerá aktiva společnosti k 31.12.1926 činila 544 809, 87 Kč.¹⁴ Tuto částku Jan Nehera použil jako kapitál do nově vzniklé společnosti.

1.3 Jan Nehera, tovární výroba oděvů

Jana Neheru touha podnikat v oděvním průmyslu neopustila, a tak roku 1927, kdy se rozešel se svými bývalými společníky, zakládá samostatnou výrobu konfekce. Aby mohl samostatně provozovat výrobu oděvů, bylo pro něho nezbytně nutné získat živnostenské oprávnění. Proto v témže roce žádá o jeho vydání Okresní úřad v Olomouci, který jeho žádosti vyhovuje. Na základě živnostenského listu je pak Jan Nehera oprávněn vykonávat tovární výrobu konfekce.¹⁵ Ve svém podniku zaměstnává zpočátku pouze 9 lidí, včetně manželky a otce. Mimoto pracuje pro něho 50 domácích krejčích přihlášených u jeho podniku a asi 20 domácích krejčích sezónních.¹⁶ Jelikož se s postupující dobou stav jeho zaměstnanců zvyšuje, najímá si nové prostory ve Vranovské ulici. Nespecializuje se už jenom na výrobu převážně pánských oděvů, avšak vyrábí i oděvy chlapecké a dětské.

V roce 1931 žádá Jan Nehera Krajský soud v Olomouci o zápis své společnosti do obchodního rejstříku. Jeho záměrem bylo, aby způsob výroby byl oficiálně uznán za tovární výrobu. Krajský soud jeho žádost v roce 1932 schválil a společnost zapsal do rejstříku pod obchodním názvem Nehera, tovární výroba oděvů. Sídlo společnosti zůstalo na Svatoplukově ulici v Prostějově.¹⁷

Od roku 1932 Jan Nehera vlastnil skutečnou továrnu na výrobu konfekčních oděvů v pravém slova smyslu. Podmínka, za které mohl být závod označen za tovární výboru, byla,

¹⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc, Nehera a spol. v Prostějově, výroba pánských oděvů Prostějov*. Sign. A IV 70, inv. č. 2550, karton 141, folio 5 an.

¹⁵ MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov: Živnostenský list č. 237/VI – 1927 na tovární výrobu oděvů ze dne 22.1.1927*. Inv. č. 3, karton 1.

¹⁶ MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Inv. č. 4, karton 2.

¹⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc, Nehera, tovární výroba oděvů Prostějov*. Návrh na zápis obchodní společnosti do obchodního rejstříku ze dne 30.11.1931 an. Sigh. A VI, inv. č. 2888, karton 159.

v továrních provozovnách zaměstnávat nejméně 20 dělníků, a to kromě techniků, administrativních pracovníků a domácích krejčích. A dále název „tovární výroba oděvů“ mohl být přiznán až tehdy, když podnikatel byl zapsán do obchodního rejstříku příslušného krajského soudu. Samotný způsob výroby byl skutečně továrního charakteru. Jan Nehera při výrobě používal pásového stříhacího stroje s motorem a dále šicí stroje s elektromotorickým pohonem. Pracoval nejenom na objednávku, ale i na sklad. Na počátku roku 1932 pracovalo v jeho podniku asi 90 domácích krejčích a 15 stálých zaměstnanců.¹⁸

1.3.1 Způsob prodeje

Od vzniku společnosti v roce 1927 do roku 1929 Jan Nehera prodává své výrobky prostřednictvím obchodníků, kterým zboží dodává na tří až šesti měsíční úvěr. Obchodníci pak zboží dále prodávali přímo zákazníkům. Tento způsob prodeje praktikoval již ve svém předchozím podniku Nehera a spol. Nevýhodou takového prodeje bylo, že u některých obchodníků během doby dosáhl úvěr hranice, která začala být pro něho neúnosná.

Případem, který Jana Neheru donutil uvažovat o novém způsobu prodeje, bylo partnerství s jeho největším odběratelem - firmou Popper a synové sídlící v Plzni. Tato společnost byla nucena v roce 1929 na sebe vyhlásit konkurz a Jan Nehera v tomto konkurzu ztrácí čtvrt milionu korun. Po této zkušenosti, která mu přinesla značné finanční ztráty, začal přemýšlet o vyloučení systému meziobchodu.¹⁹

Moderní prvek v oblasti obchodu, tj. firemní prodejny, se zrodil už dříve, a to na počátku 20. let dvacátého století. Již po první světové válce některé podniky začínaly zřizovat své vlastní prodejny oděvů. Mezi takové průkopníky v prostějovské oblasti se řadili družstvo Proděv a později Neherův rival Arnošt Rolný. Zpočátku byl počet prodejen skromný, avšak k rozšíření sítě firemních prodejen dochází na počátku 30. let.²⁰ Právě v této době velké průmyslové podniky vehementně pokračují v budování vlastní obchodní sítě. Mezi nejznámější patří Baťův koncern, který koncem tohoto desetiletí vlastnil okolo 2000 prodejen v ČSR.²¹

¹⁸ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc, Nehera, tovární výroba oděvů*. Dopis obchodní a živnostenské komory v Olomouci ze dne 15.3.1932. Inv. č. 2888, sign. A VI 3, karton 159.

¹⁹Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 220; MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Kronika, Inv. č. 75, karton 11; Šimek, R.: *Šaty dělají člověka*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 19.8.2007. Dostupný z www.profit.cz.

²⁰Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 219.

²¹Průcha, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992, 1. díl*, s. 307.

I Jan Nehera se nechal tímto způsobem prodeje inspirovat a vážně uvažoval o zřízení vlastní prodejny. Od myšlenek pak již nebylo daleko k činům. Předběžně pod živnostenským listem svého otce Josefa Nehery zakládá roku 1931 svoji první prodejnu konfekce v Praze na Václavském náměstí, č.p. 51. Vzápětí jsou otevírány další prodejny v Hradci Králové a Plzni. V rychlém sledu byly pak zřizovány prodejny po celém Československu. Do roku 1946 se počet prodej zastavil na čísle 153.

Jan Nehera zákazníkům ve svých prodejnách nenabízel jen hotové výrobky, avšak při prodejnách byly zřizovány i menší, zato ale dokonale vybavené dílny pro zakázkovou práci, pro opravy a žehlení oděvů, tzv. „správkárny”.²² Důvodem, proč byly až do roku 1934 otevírány prodejny a „správkárny” po republice na živnostenský list jeho otce, bylo to, že Jan Nehera nevlastnil oprávnění k výkonu krejčovské živnosti. Živnostenský list na krejčovství získává Jan Nehera právě až v polovině roku 1934.²³

V roce 1932 bylo otevřeno celkem 9 prodejen, v roce 1933 jich přibýlo dalších 12, avšak v roce 1934 otec Jana Nehery svůj živnostenský list na jméno Josef Nehera vypověděl a filiálky nechal úředně zrušit. Ne ovšem na dlouho, jen co Jan Nehera získal živnostenský list opravňujícího ke krejčovské činnosti, otevřel tyto prodejny znovu a pokračoval v zakládání dalších. Otevírání nových prodejen se zastavilo v polovině roku 1935.²⁴ Důvodem byly státní zásahy v této oblasti, které vyvolala krize v obchodním podnikání. Převaha obchodních domů nad menšími živnostmi přivedla stát ke krokům znemožňujícím současným podnikatelům zakládání filiálek již existujících obchodních domů a vznik nových obchodních jednotek tohoto typu.²⁵ Zákaz otevřít další filiálky se nevyhnul ani Janu Neherovi. Jeho žádosti o otevření prodejen v Čáslavi a Jihlavě byly místními okresními úřady zamítnuty. V této době však vlastní již 62 prodejen.²⁶

Právě o každém zřízení filiálky musel být uvědomen Okresní úřad v Prostějově

²²MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Kronika. Inv. č. 75, karton 11; Šimek, R.: *Šaty dělají člověka*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 19.8.2007. Dostupný z www.profit.cz; Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 220

²³SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov – nezpracovaná část*. Sign. Nehera, oděvní služba – zřizování prodejen.

²⁴SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov – nezpracovaná část*. Sign. Továrny – Josef Nehera – založení filiálek, zrušení 1916-1934; tamtéž. Sign. Továrny – Nehera, oděvní služba, zřízení a změny závodů.

²⁵Průcha, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992, I. díl*, s. 307.

²⁶SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov – nezpracovaná část*. Sign. Továrny – Josef Nehera – založení filiálek, zrušení 1916-1934; tamtéž. Sign. Továrny – Nehera, oděvní služba, zřízení a změny závodů.

a zároveň okresní úřad, v jehož obvodu byla prodejna otevřena. Povinností bylo ostatně jakoukoliv změnu nahlásit okresnímu úřadu. V případě Jana Nehery se jednalo především o změny v personálním obsazení. Do každé své filiálky jmenoval vedoucího obchodu, který musel prokázat příslušné kvality. Jednak musel disponovat tovaryšským listem o vyučení v oboru, dále byl povinen prokázat alespoň tříletou praxi jako tovaryš, pomocník nebo tovární dělník.²⁷

Celá akce zakládání filiálek pak byla provázena rozsáhlou reklamní kampaní, která měla zaručit zviditelnění firmy a zvýšení zisku z prodeje. Reklamním heslem Jana Nehery se stává slogan „Od výrobce přímo k spotřebiteli“, ve kterém vysvětluje zákazníkům, že vylučuje systém meziobchodu při dodávání a prodeji zboží klientům, a snaží se dokázat, že následkem vyloučení meziobchodu budou ceny výrobků nižší. Hlavní důvod, proč se k tomu rozhodl, byl však ten, že se snažil hodnotu výrobků vlastním prodejem zkapitalizovat, a tak rychle získávat finanční prostředky k provozování živnosti bez úvěrování obchodníkům. O tom, že Jan Nehera přikládal reklamě vysokou váhu, ukazuje přehled částek, které byl ochoten ročně do reklamy investovat.²⁸

Přehled ročních investic na reklamu.²⁹

Rok	Částka
1935	1 436 208,05 Kč
1936	2 035 655,68 Kč
1938	1 916 939,40 Kč
1939	1 605 108,20 Kč
1940	1 069 922,63 Kč
1941	1424 485,78 Kč

Sjednání cen a veřejná kalkulace Způsobem, jak přesvědčit nové i stávající zákazníky k nakupování zboží právě v prodejnách Jana Nehery, bylo nabídnout jim atraktivní cenu. Tuto skutečnost si velice dobře uvědomoval i sám Jan Nehera a nebral ji na lehkou váhu. Jelikož jeho cílovou skupinou byla převážně střední třída, musely být ceny zvoleny tak,

²⁷SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov – nezpracovaná část*. Sign. Továrny – Nehera, oděvní služba – zřizování prodejen.

²⁸MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Inv. č. 4, karton 2.

²⁹MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Hlavní účetní kniha. Inv. č. 119, karton 21.

aby tuto skupinu zaujaly. V této oblasti se Jan Nehera nechal inspirovat samotným Tomášem Baťou. Na rozdíl od předcházejícího způsobu cenění, kdy každý jednotlivý oblek byl oceněn zvlášť, rozdělil svůj obchodní artikl, pláště a obleky, do čtyř pevných cenových skupin. Ceny byly kalkulovány tak, že končily stejně jako v případě Tomáše Bati číslovkou 9. Prodávalo se tedy pouze za ceny 99, 199, 299 a 399 Kč. Takovéto stanovení ceny působilo velice příznivě na zákazníka, který měl pocit, že kupuje zboží za nižší cenu.³⁰

Dalším reklamním tahem k přilákání zákazníků byla veřejná kalkulace.³¹ Spočívala v tom, že ve svých výlohách zveřejnil kalkulaci se vzorky materiálů používaných k výrobě obleků s jejich cenami, které jsou oficiálně na trhu. K firemní visačce tak u konkrétního zboží byla přidána informace o kalkulaci kompletního oděvu. Zahrnovala položky jako nákup materiálu, platy a mzdy zaměstnanců nebo zisk. Nový způsob prodeje působil velice příznivě při prodeji zákazníkům. Ti měli pocit, že v takovém případě je s nimi jednáno na rovinu a nejsou „ošizeni“.

Jan Nehera při nákupu látek prováděl tlak na dodavatele a díky svým schopným nákupcům nakupoval větší množství metráže až s 15% snížením nákupní ceny, přičemž si vymínil, že vzorky látek, které si nakoupí, nesmí jeho dodavatelé dodávat jiným konfekčním podnikům. S odběrateli sjednával v případě překročení této smluvní podmínky zvláštní sankce. Při proplácení účtů dodavatelům do 3 měsíců získával další 2 % slevy z celkového obratu. Tato skutečnost však ve veřejné kalkulaci promítnuta nebyla. Podnik se Neherovi pomale rozrůstá, a tak otevírá nové prodejny. K rozmnožení kapitálu, který nutně potřebuje k rozšíření svého podniku, vyžaduje od všech vedoucích prodejen značné kauce, a tím získává bezúročné finanční prostředky k provozování své činnosti.³²

1.3.2 Produkce a zisk

Oděvní společnost Jana Nehery byla zpočátku zaměřena pouze na výrobu pánských oděvů. Později se k tomu přidává dětská a chlapecká konfekce a jako jedni z mála na Prostějovsku vyrábí i dámskou konfekci. V případě dámské konfekce se jednalo zejména o těžkou dámskou konfekci, jako byly pláště a saka. Přesto však hlavním obchodním artiklem zůstávala pánská saka.

³⁰Doležalová, L: *Nehera šije šaty dobře. Filiálka oděvní firmy Nehera v Oslu*. In: Dějiny a současnost. Roč. 2008, č. 1, str. 23.

³¹MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Inv. č. 4, karton 2.

³²Tamtéž.

Janu Neherovi se podnikání velmi dařilo. Jeho zisky šly plynule nahoru, což ukazuje tabulka níže. O tom, že se mu v podnikatelské sféře vedlo velmi dobře svědčí fakt, že během roku 1934 a 1935 zakládá řadu svých filiálních prodejen. Založení rozsáhlé sítě filiálek neznamenovalo jen velkou počáteční investici do zařízení obchodů, nýbrž i vysoké náklady spojené s jejich provozem během roku. Aby byl všechno schopen zvládnout a rovněž uspokojit poptávku na trhu, bylo pro něho nezbytně nutné rovněž rozšířit výrobu. Za tím účelem v letech 1937 a 1938 zakupuje nemovitosti pro zřízení nových továrních budov.

V roce 1938 kupuje dům ve Svatoplukově ulici a továrnu na rohu Svatoplukovy a Jihoslovanské ulice spolu s obytnými budovami. Součástí tovární budovy bylo strojní zařízení, parní kotel, řemenice, elektrické vedení a benzinová pumpa. Kupní cena továrny a obytné budovy činila 700 000,- Kč, ostatní příslušenství zakoupil v ceně 200 000,- Kč. K uhrazení kupní ceny nepoužil Jan Nehera žádného úvěru u peněžního ústavu. To mu umožnil mimořádně vysoký zisk v roce 1938, který byl více než dvojnásobně vyšší než v předešlém roce.³³

Rovněž v témže roce zakoupil od Oděvního družstva invalidů z.s. s.r.o. továrnu stojící na stavební parcele č. 995/2 s přilehlou zahradou o výměře 3074m². Kupní cenu ve výši 135 000,- korun uhradil Jan Nehera hotově před podpisem smlouvy.³⁴

Jeho dalším investičním záměrem bylo vybudování letního sídla a rekreačního střediska pro zaměstnance. Za tím účelem zakoupil v roce 1938 rozsáhlý pozemek spolu s mlýnem v údolí potoka Okluky, vzdáleného jen asi 15 km od Prostějova. Zde začal v témže roce budovat rekreační středisko sloužící k odpočinku nejenom jeho zaměstnancům, ale i jejich dětem a rodinným příslušníkům.

S blížícím se příchodem války se zisky Jana Nehery nesnižovaly. Mobilizace Československa v roce 1938 si vyžádala potřebu výroby vysokého počtu armádních uniforem. Stát přiděloval zakázky v této oblasti různým oděvním společnostem, mezi kterými byl i Jan Nehera. V roce 1938 společnost vydělala 3 351 351,23 korun. Ani vypuknutí druhé světové války pro něj neznamenovalo omezení výroby. Po zřízení protektorátu Čechy a Morava se stala oblast Československé republiky součástí německého hospodářského prostoru. Vysoká potřeba uniforem pro německou armádu přinášela zakázky českým oděvním společnostem. Z toho důvodu Jan Nehera zaznamenává v letech 1940 a 1941 enormní zisky. V roce 1940 to bylo 8 004 697,95 korun a v roce 1941 neskutečných 20 065 216, 42 korun. Finanční růst

³³MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Kupní smlouva ze dne 19. dubna 1938. Inv. č. 3, karton 1.

³⁴Tamtéž. Kupní smlouva ze dne 11. října 1938. Inv. č. 3, karton 1.

společnosti pokračoval i během roku 1942, avšak v květnu dochází k nucené fúzi se společností Roberta Hanische a Jan Nehera přichází o výrobní složku svého podniku.³⁵ V jeho majetku zůstává jen síť filiálek, ve kterých bylo prodáváno zboží vyrobené nově vzniklou společností Hanisch & spol.³⁶

Přehled hospodaření firmy.³⁷

Rok	Zisk v korunách
1935	526 410,40
1936	780 737,17
1937	1 305 125,80

1.3.3 Výroba

Přestože Jan Nehera provozoval tovární výrobu oděvů, neustále využíval práci domácích krejčích. I když jejich práce byla převážně záležitostí sezónní, tzn. že byli zaměstnáváni jen v období od ledna do března a od července do září, s výjimkou krátkého předvánočního období, Jan Nehera jim dokázal nabídnout celoroční obživu. Materiály se pro ně většinou stříhaly ve stříhárnách a samotné šití bylo již prováděno krejčími doma. V roce 1932 tak má firma 13 stálých zaměstnanců a asi 90 domácích krejčích.

Mezi vyráběným sortimentem byly pánské, chlapecké oděvy, které si vyráběl Jan Nehera výlučně sám, ale dámskou konfekci kupoval od jiných specializovaných firem.

Charakter Neherova podnikání do roku 1934 je spíše obchodní, až později se zaměřuje na průmyslovou výrobu. Na přelomu let 1934 a 1935 se rozhodl reorganizovat svoji společnost. Započal spolupráci s několika technickými pracovníky ze společnosti Baťa a rozhodl se pro zavedení průmyslové výroby konfekce přímo ve vlastních provozovnách. Tím pádem měla být postupně odbourávána práce domácích krejčích. Jako druhý v Prostějově

³⁵Na základě nucené fúze byl Jan Nehera donucen vložit jako základní jmění do nové společnosti Hanisch & Co. tu část své společnosti, jež tvořila výrobní složku. Jednalo se tak o zařízení, tovární budovy a materiál pro výrobu oděvů.

³⁶MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Daně – Nehera, Inv. č. 81, karton 11; Balance – Nehera(roční). Inv. č. 90, karton 14; Hlavní účetní kniha. Inv. č. 19, karton 21.

³⁷Tamtéž.

zakládá pásovou výrobu konfekce a nakupuje nezbytné stroje. Jelikož se však v naší zemi jednalo zcela o nový fenomén, rozhodl se Jan Nehera čerpat ze zahraničních zkušeností.

Už z finančních propočtů bylo jasné, že mzdový náklad na výrobu jednoho kusu oděvu bude nižší při průmyslové výrobě, než při zhotovení domácím krejčím. Za účelem zřízení pásové výroby tak koupil budovu v Olomoucké ulici č. 24 – 26 a později budovu v Jihoslovanské ul.č. 1-3. Budova v Jihoslovanské ulici byla na přelomu let 1934 a 1935 přizpůsobena tak, aby zde mohla být zavedena mechanická výroba. Od toho data dochází k obrovskému vzestupu společnosti, který zastavila teprve až okupace. V roce 1935 je výroba rozšířena i do budov na ulici Komenského.

S rozšiřováním výroby šlo ruku v ruce i rozšiřování prodejen. Jako novinku zavádí v prodejnách šití na míru, k čemuž však jako majitel firmy potřebuje živnostenské oprávnění, a tak se v roce 1931 přihlásil do učení u svého domácího krejčí Jana Neumanna. O tři roky později je Janu Neherovi vystaven živnostenský list na krejčovství. V roce 1935 měl Nehera otevřeno již 76 prodejen, avšak v druhém pololetí tohoto roku přichází zákaz otevírání dalších prodejen. V této době měl rovněž 12 filiálek v zahraničí. Jednalo se především o filiálky ve švédském Stockholmu, v severní a jižní Africe.³⁸ Po zákazu otevírání dalších prodejen prodával Nehera prostřednictvím tzv. komisionářů. Do okupace jejich počet vzrostl na 67.³⁹

V roce 1938 vlastní Jan Nehera 4 provozovny, ve kterých zaměstnává na 970 zaměstnanců. Stejně jako Tomáš Baťa i Jan Nehera uplatňoval k zaměstnancům specifický přístup a ze zaměstnanců se stávali spolupracovníci. Podnik se o své pracovníky dobře staral, budoval pro ně sociální a vzdělávací zařízení, stavěl byty a zaměřoval se i na výchovu mládeže. Okupace znamenala pro podnik konec rozvoje. V roce 1941 v důsledku nařízení o omezení výroby na 60 % byl Jan Nehera nucen snížit počet zaměstnanců o 800 pracovníků.⁴⁰

Další rána přichází v roce 1942, kdy dochází k fúzi s německou společností Roberta Hanische a společnost Nehera, oděvní služba /výrobní část/ přestává existovat a vzniká nová společnost Hanisch & Co. v Prostějově, v níž má Jan Nehera 45% podíl a de facto žádné rozhodovací pravomoci.

³⁸V marocké oblasti byly filiálky zakládány ve městech jako byla Casablanca, Oujda, v egyptské oblasti se jednalo o města Káhiru a Port Said a v jižní Africe to bylo Kapské město a Nairobi. Doležalová, L.: *Nehera šije šaty dobře. Filiálky oděvní firmy Nehera v Oslu*. In: Dějiny a současnost. Roč. 2008, č. 1.

³⁹SOA v Prostějově: *Okresní úřad Prostějov – nezpracovaná část*. Jan Nehera, oděvní služba. Sign. Továrny – Nehera, oděvní služba – zřizování prodejen.

⁴⁰MZA v Brně: *Oděvní průmysl, sp., Prostějov. Inv. č. 75, karton 11*; Šimek, R.: *Šaty dělají člověka*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 19.8.2007. Dostupný z www.profit.cz.

Tento krok učinil Jan Nehera pod nátlakem.⁴¹ O jaký způsob nátlaku se jednalo nevíme, neboť prameny tuto skutečnost blíže nezachycují. Je pouze známo, že Jan Nehera smlouvu o fúzi podepsal po několikadenním věznění na olomouckém gestapu. Veškerý majetek, který společnost před fúzí vlastnila, měl hodnotu 44 656 431, 20 Kč. Po fúzi musela být část kapitálu převedena do společnosti Hanisch & Co. jako vklad Jana Nehery. Po fúzi se společností Roberta Hanische nadále existovala společnost Nehera, oděvní služba /prodejní část/, která fungovala až do osvobození. I zde však měl Robert Hanisch svoji účast jako tichý společník a prokurista.

1.4 Salomon Trau, továrna na oděvy

K dokreslení vývoje společnosti Jana Nehery je nutné se alespoň na okraj seznámit s firmou Salomon Trau, továrnou na oděvy. O průběhu podnikatelské činnosti této společnosti se nám nedochovaly téměř žádné písmenné prameny, ačkoliv patřila objemem výroby mezi významnější subjekty oděvního průmyslu na Prostějovsku. Alespoň kusé informace nám podává firemní spis Krajského soudu v Olomouci, kde jsou zaneseny vlastnické změny společnosti, a zpráva uložená v archivu Okresního úřadu v Prostějově.

Salomon Trau se svým společníkem založil dne 17.3.1914 továrnu na výrobu dámských pláštíků. Sídlo tehdejší společnosti bylo umístěno na ulici Komenského č. 7. V roce 1918 však vystoupil z této společnosti a začal podnikat sám. Svoji novou společnost Salomon Trau, tovární výroba oděvů zakládá ke dni 1. května 1918 a jako jediný vlastník ji nechává zapsat do obchodního rejstříku Krajského soudu v Olomouci.⁴²

Ze zprávy z archivu Okresního úřadu v Prostějově se můžeme dozvědět, že 1.6.1925 přemísťuje sídlo společnosti na adresu Palackého č. 6, kde z vlastních prostředků postavil tovární budovu. V jeho továrně jsou umístěny stroje s elektrickým pohonem. Co se týče počtu zaměstnanců, je u něho zaměstnáno 54 krejčích, z nichž každý dále zaměstnává 4 dělníky, dále 5 kožešníků s 30 dělníky a rovněž je u něho zaměstnáno 22 továrních zaměstnanců. Podle počtu zaměstnanců můžeme usuzovat, že se jedná o středně velkou oděvní společnost. Časem rozšiřuje provozovnu zavedením dílenské strojní výroby namísto domácí. To ho

⁴¹MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Společenská smlouva ze dne 11.5.1942. Inv. č. 3, karton 1.

⁴²SOA v Prostějově: *Okresní úřad v Prostějově – nezpracovaná část*; ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc. Salomon Trau, továrna na oděvy, Prostějov*. Inv. č. 2028, Sign. A II 248, karton č. 117..

nutilo i ke zvýšení počtu strojů v provozu. V počátku podnikání šije pouze dámské pláště, jelikož se tento druh zboží dobře prodával, rozšířil výrobu ještě o šití dívčích plášťů.⁴³

Po vytvoření protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 byl následně říšským protektorem jmenován Konstantin von Neurath. Ten 21. června 1939 podepisuje nařízení říšského protektora o židovském majetku. Toto nařízení spolu s dalšími 9 prováděcími výnosy říšského protektora vedly k následné arizaci židovského majetku. Bez souhlasu okupační správy již nebylo možné jakkoliv zcizovat majetek ve vlastnictví židů.⁴⁴

Výše uvedené nařízení se nevyhnulo ani společnosti Salomon Trau, tovární výrobě oděvů. V květnu roku 1939 byl vrchním zemským radou (Oberlandrat) do společnosti ustanoven vnucený správce Rudolf Váňa, na základě výnosu ministerstva obchodu ze dne 12. května 1939. Funkce byl ještě v říjnu téhož roku zproštěn. Poté byl jako správce ustanoven prof. Otwin Kraus. S účinností od 5. prosince 1940 vrchní zemský rada jmenoval novým vnuceným správcem (Treuhänder) Leo Bittnera na základě prováděcího výnosu říšského protektora ze dne 8. prosince 1939.⁴⁵ V roce 1941 však byli Salomon a Lina Trau posláni do neznámého koncentračního tábora. Ohledně nakládání s podnikem za ně jednal ustanovený zástupce.⁴⁶

Nacisté zachovávali u převodů majetku zdání legálnosti. Vše totiž probíhalo jako klasická obchodní operace, která měla zabránit následným žalobám a soudním sporům ze strany židovského obyvatelstva. Celý proces „zbavení majetku“ tak byl postaven na aktu dobrovolnosti. Zprostředkovateli obchodních transakcí byly povětšinou advokátní nebo realitní kanceláře a dále peněžní ústavy.⁴⁷

Na základě kupní smlouvy ze dne 16. března 1941, kterou zprostředkoval advokát Dr. Ernst Pauler, Lina a Salomon Trau svůj podnik prodali Robertu Hanischovi, příslušníkovi německé národnosti. Vnucený správce Leo Bittner byl ze své funkce samozřejmě odvolán. Kupní smlouva byla uzavřena dle tehdejší právní úpravy platně a prodávající měli obdržet kupní cenu ve výši 15 012 000,- korun. Tato částka jim měla být vyplacena postupně, a to tak,

⁴³SOA v Prostějově: *Okresní úřad v Prostějově – nezpracovaná část*

⁴⁴Jančík, D., Kubů, E., Kuklík, J.: *Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1939 – 2000)*, s. 13 an.

⁴⁵ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc. Salomon Trau, továrna na oděvy Prostějov. Inv. č. 2028, sign. A II 248 karton 117.*

⁴⁶SOA v Prostějově: *Advokát JUDr. Oldřich John – nezpracovaná část. Návrh na Okresní soud v Prostějově ze dne 28.8.1947, č.j. Nc I 245/47.*

⁴⁷Jančík, D., Kubů, E., Kuklík, J.: *Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1939 – 2000)*, s. 14.

že 30 % do 30 dnů od schválení kupní smlouvy říšským protektorem a zbylá suma do 12 měsíců. Veškerou kupní cenu (strženou částku) pak manželé Trau byli povinni složit na židovský účet u České eskomptní banky. K platnému uzavření kupní smlouvy byl nezbytný souhlas říšského protektora, který byl v tomto případě udělen.⁴⁸

Podle výše uvedené smlouvy se Robert Hanisch stal majitelem veškeré majetkové podstaty podniku Salomon Trau, továrna na oděvy, do které se řadily nemovitosti, veškerý inventář, zásoby zboží, materiál, pohledávky, hotovost, cenné papíry apod.⁴⁹ Název firmy nechal změnit na Hanisch, výroba a prodej dámských oděvů.

1.5 Hanisch & Co.

U zrodu samotné společnosti Hanisch & Co. v Prostějově stála osoba Roberta Hanische. Ten, jak už jeho jméno napovídá, byl německé národnosti. V tehdejším protektorátu Čechy a Morava působil jako Hauptsturmführer SD a SS a předtím jako kriminální komisař SS, jež byl nositelem zlatého odznaku NSDAP.

Z jeho iniciativy dochází v roce 1941 k arizaci⁵⁰ společnosti Salomon Trau, jež byla popsána výše. Jelikož se jednalo o židovskou společnost, nechal Robert Hanisch změnit její obchodní název na Robert Hanisch, výroba oděvů (německy Robert Hanisch, Kleiderfabrik). Tato společnost se stala prostředkem, jak kapitálově proniknout do české oděvní společnosti Jan Nehera, oděvní služba.

Obchodní společnost **Hanisch & Co.** vznikla na základně společenské smlouvy ze dne 11. května 1942 jako veřejná obchodní společnost⁵¹, a to sloučením společnosti NEHERA

⁴⁸ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc. Salomon Trau, továrna na oděvy Prostějov*. Inv. č. 2028, sign. A II 248 karton 117, folio 1 a.n.

⁴⁹Tamtéž, SOA v Prostějově: *Advokát JUDr. Oldřich John – nezpracovaná část*. Kupní smlouva ze dne 16. března 1941.

⁵⁰Arizace – jedná se o změnu vlastnických poměrů, kdy majetek ve vlastnictví Židů měl být nahrazen vlastnictvím árijským, přesněji řečeno nacionálně německým.

⁵¹Veřejná obchodní společnost je právní druh společnosti, která vzniká dohodou dvou nebo více fyzických osob, jež se sdruží k podnikání pod společnou firmou, za jejíž závazky ručí přímo, solidárně a neomezeně (tj. celým svým majetkem). Veřejná obchodní společnost vzniká na základě společenské smlouvy okamžikem zápisu do podnikového rejstříku. Každý ze společníků je oprávněn zastupovat společnost navenek samostatně, pokud nebylo ve společenské smlouvě dohodnuto jinak; Geršlová, J., Sekanina, M.: *Lexikon našich hospodářských dějin*, s. 412.

/výrobní část/ a společnosti Robert Hanisch.⁵² Samotná společenská smlouva byla pro Jana Neheru značně nevýhodná, už jen v tom směru, že v nově vzniklé společnosti vlastnil pouze 45% podíl.⁵³ Robert Hanisch vnesl do společnosti celé jmění svého současného podniku Robert Hanisch, výroba oděvů. Jelikož si chtěl v nové společnosti ponechat 55% podíl, byl nucen složit patřičný základní vklad, který by mu tento podíl zaručoval. Vzhledem k tomu, že podnik Roberta Hanische takové hodnoty nedosahoval, vyřešil celou situaci tak, že chybějící obnos mu musel Jan Nehera půjčit. Jan Nehera do společnosti vložil veškeré nemovitosti, které byly užívány při provozu firmy Nehera, oděvní služba, dále stroje, strojní zařízení, suroviny, pomocné látky, polovýrobky, hotové výrobky a vozidla. Z vnesení byly vyňaty soukromé nemovitosti, obytné domy, zařízení a zásoby zboží filiálek, dále zařízení oddělení filiálek, hotovosti, vklad u Poštovní spořitelny a bank, cenné papíry a pohledávky z dodávek této firmy. Rovněž byly vyňaty výrobní zařízení a zboží patřící k výrobě reklamních figur a reklamních předmětů. Společnost Jan Nehera, oděvní služba pod tímto názvem existovala i nadále, avšak už jen její prodejní část.⁵⁴

Základní kapitál společnosti činil 46 852 285, 78 korun, Jan Nehera se na něm podílel částkou 21 083 528,61 korun a Robert Hanisch částkou 25 768 757,17 korun. Doba existence společnosti byla stanovena na 10 let, kdy po uplynutí tohoto času mohla být společenská smlouva buď vypovězena nebo prodloužena.

1.5.1 Vedení společnosti

Jelikož Jan Nehera ve společnosti Hanisch & Co. získal pouze 45% podíl, bylo jasné, že hlavní slovo při správě podniku bude mít její majoritní vlastník Robert Hanisch. Už ze samotné smlouvy vyplývalo, že zastupovat společnost navenek měl právo pouze Robert Hanisch. Obchodní vedení ve vnitřních vztazích bylo dáno oběma společníkům. Co se týká obchodů mimořádného rozsahu, nákupů nebo zatížení nemovitostí, finančních úvěrů,

⁵²V roce 1942 je Jan Nehera krátce vězněn na gestapu v Olomouci, kde je pod nátlakem donucen podepsat společenskou smlouvu o fúzi jeho společnosti s oděvní společností Roberta Hanische. Ta mu byla k podpisu předložena přímo vedoucím gestapa Gottschlingem, který byl blízkým přítelem Roberta Hanische. MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Vyjádření národních správců JUDr. Daňka a Pilného. Inv. č. 76, karton 11.

⁵³Nebyl však jediným, kdo byl nucen svoji společnost spojit s německým kapitálem. Stejný osud potkal i jeho konkurenta Arnošta Rolného, který v roce 1940 spolu s A. Tengelmannem zakládá komanditní společnost, v které si však byl schopen uhájit 51% podíl.

⁵⁴MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Společenská smlouva ze dne 11.5.1942. Inv. č. 76, karton 11.

udělování nebo odvolání prokur, ustanovování vyšších zaměstnanců, povolení úvěru přes 50 000 korun apod., bylo nezbytně nutné mínění druhého společníka. Při rozdílnosti názorů vždy rozhodoval ten společník, jež měl většinový podíl.

Souhlas obou společníků byl však bezpodmínečný v případech vyhotovení bilance rozdělení čistého zisku, dále při změně podnikání nebo firmy, prodeji nebo likvidaci podniku, přijetí společníků, prodeji nemovitostí, přijetí nebo povolení úvěru přes 1 000 000 korun.⁵⁵ Co se týká administrativního vedení, tak to bylo pro podniky Hanisch & Co. a Nehera, oděvní služba /prodejní část/ společné až do června roku 1942, kdy došlo k jejich vzájemnému oddělení.

Robert Hanisch celý podnik řídil až do roku 1944, kdy byl jako příslušník německé armády odvelen na frontu. Do společnosti pak za sebe ustanovil svého zástupce tzv. Trauhändera Dr. Noella. I ten poté s blížící se frontou celý podnik opustil, a tak až do ukončení druhé světové války správu zajišťoval Jan Nehera samostatně.

1.5.2 Výroba a zisk

Předmětem podnikání společnosti Hanisch & Co. byl obchod a tovární výroba dámských, chlapeckých a pánských oděvů, dále obchod, manipulace a tovární zpracování kožešin a kožešinových surovin a provozování krejčovské živnosti.⁵⁶ Manipulace a tovární zpracování kožešin a kožešinových surovin bylo původní náplní podnikání společnosti Roberta Hanische. Ten také vlastnil k této činnosti živnostenská oprávnění, která byl nucen převést na nově vzniklou společnost.

Mohlo by se zdát, že zisky oděvní společnosti půjdou ve válečné době dolů. Bylo tomu však naopak (viz přehled zisku níže). Díky německému spojení získal Jan Nehera nové zakázky v podobě šití uniforem pro německou armádu. Kromě toho byly nadále produkovány dámské, chlapecké a pánské oděvy. Konfekce nebyla prodávána jenom na území protektorátu Čechy a Morava, nýbrž byli vyhledáni noví odběratelé převážně v Německu a Rakousku.

Tato společnost se zabývala pouze výrobou oděvů a nevlastnila žádné prodejny. Jen malá část oděvů byla prodávána ve velkém. Veškerý detailní prodej se prováděl v zavedených prodejnách společnosti Nehera, oděvní služba. Společnost Hanisch & Co. nepřevzala ani výrobu výkladových figur. Tato se stala předmětem činnosti nově založené společnosti Nehera, výroba výkladových figur, jejímž výlučným majitelem byl Jan Nehera.

⁵⁵ MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Společenská smlouva ze dne 11.5.1942. Inv. č. 76, karton 11.

⁵⁶ Tamtéž.

Datum vzniku společnosti bylo 1.1.1942. Ačkoliv byla společnost na výrobu výkladových figur účetně i hospodářsky oddělena od společnosti Nehera, oděvní služba, prakticky byla jejím pomocným závodem.⁵⁷

Přehled zisku.⁵⁸

Rok	Zisk
1942	7 304 132,36
1943	9 531 966,44
1944	5 620 472,44
1945	1 537 381,39

⁵⁷ MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Inv. č. 2, karton 1.

⁵⁸ Tamtéž. Inv. č. 81, karton 11; *Bilance – Nehera(roční)*. Inv. č. 90, karton 14; *Hlavní účetní kniha*. Inv. č. 19, karton 21; Inv. č. 82, karton 11; Inv. č. 91, karton 15.

2 Rok 1945

Jelikož ústředním tématem práce je zmapování procesu znárodnění na konkrétní společnosti, je vhodné alespoň částečně přiblížit postoj československé politické reprezentace a dalších k této problematice. Zásahy do vlastnických vztahů a samotné znárodnění nebyly myšlenkou dne, avšak předcházela jim dlouhá jednání a debaty, které reagovaly na situaci vzniklou po první světové válce, jíž se právě tímto způsobem politické špičky snažily předejít.

V květnu roku 1945 dochází k ukončení druhé světové války a k započetí snahy obnovit dřívější hospodářskou sílu Československa. O tom, jak bude vypadat poválečné národní hospodářství v zemi, se vedla dlouhá jednání mezi představiteli exilové vlády v Londýně, členy zahraničního vedení Komunistické strany Československa v Moskvě a mezi příslušníky domácího odboje ještě během trvání války. Každá z těchto stran si vytvořila určitou koncepci, o které bylo nutné následně hovořit a naleznout shodné řešení. Jelikož došlo 12. prosince 1943 k podpisu československo-sovětské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci, bylo jasné, že ČSR se od této chvíle začne zahraničně politicky orientovat na Sovětský svaz, což se odrazilo i v hospodářské sféře. Již v memorandu o hospodářské spolupráci, které předal prezident Beneš lidovému komisaři zahraničních věcí SSSR Molotovovi, bylo zakotveno, že v ČSR dojde k nacionalizaci hlavních průmyslových odvětví, nerostného bohatství, energetických zdrojů a dopravy a k reorganizaci bankovního a úvěrového systému.⁵⁹

Cílem všech však bylo předejít takové situaci, kterou vyvolala hospodářská krize ve 30. letech. Z tohoto důvodu bylo navrhováno posílit státní intervencionismus v hospodářské oblasti, podporovat poptávku a nevylučovaly se ani zásahy do vlastnických vztahů a sociální sféry.

Třemi hlavními představiteli domácího odboje již od vzniku protektorátu Čechy a Morava byly Politické ústředí, Petiční výbor věrní zůstaneme a Obrana národa. Mimo jiné na území protektorátu působil i komunistický domácí odboj. Všichni své hlavní teze o poválečném uspořádání, ve kterých byla zahrnuta i ekonomická sféra, formulovali do programových dokumentů.

Politické ústředí v sobě spojovalo národní socialisty, sociální demokraty, národní demokraty, agrárníky a lidovce. Vedlo čilé styky se zahraničním odbojem v Londýně. V jeho

⁵⁹Průcha, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992*, 2. díl, s. 41an.

programu se pouze objevil požadavek obnovy předmnichovské republiky a otázka konfiskace nepřátelského majetku.

Petiční výbor věrni zůstaneme ve svém programu již jde mnohem dále než Politické ústředí. Hovoří v něm přímo o razantní proměně ekonomického, sociálního a politického systému. Z jejich pera vychází návrh na znárodnění klíčových odvětví průmyslu, zejména dolů. Cesta k hospodářské obnově pak měla vést prostřednictvím plánovaného hospodářství. V otázce německého vlastnictví jsou všechny tři složky domácího odboje zajedno. Německý majetek měl být konfiskován a převeden na stát, případně vrácen původním vlastníkům.

Po několika vlnách zatýkání v řadách domácího odboje a po odchodu několika hlavních představitelů do emigrace na počátku roku 1940 se zbylí členové odboje sjednotili a vytvořili zastřešující orgán domácího odboje v republice, Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD). Jelikož v něm byly sdruženy jednotlivé skupiny, je samozřejmé, že jejich programové teze se lišily. V březnu roku 1941 plénium ÚVODu schvaluje dokument, který zakotvuje poválečný program znárodnění. Tento dokument je znám pod názvem *Za svobodu, do nové československé republiky* a pochází z pera především členů odbojové skupiny Petiční výbor věrni zůstaneme. Ten zakotvoval kontrolu soukromého vlastnictví a soukromého podnikání, jehož úplné odstranění nebylo požadováno. Dle něho se pracující lid měl podílet na řízení všeho hospodářského života, což v praxi znamenalo, že právě zaměstnanci se měli podílet na řízení a správě podniků. Body dokumentu zahrnovaly i otázku znárodnění, jemuž měly podléhat podniky, které měl určit zákon podle velikosti a oborů. Představitelé domácího odboje rovněž počítali s plánovaným hospodářstvím, které dle jejich názoru bylo nezbytné k hospodářské obnově republiky.⁶⁰

V republice byli dále činní představitelé komunistického domácího odboje, kteří měli rovněž představy o poválečném ekonomickém uspořádání. I když myšlenku znárodnění nestavěli do popředí, i oni byli zastánci znárodnění zejména dolů, velkých průmyslových podniků a bank. Mimo jiné požadovali rovněž konfiskaci majetku Němců a kolaborantů.

V průběhu doby došlo k radikalizaci v řadách domácího odboje, což zapříčinila mezinárodní situace a příznivý vývoj na frontě ukazující na možnost osvobození. Mimo jiné se k otázce znárodnění velmi radikálně stavěla i Ústřední rada odborů, která vznikla na přelomu let 1943 a 1944. Ta byla ve spojení s londýnskou exilovou vládou, ale i s vedením ilegální KSČ. V jejich požadavcích stálo znárodnění dolů, všech velkých průmyslových

⁶⁰Kocián, J.: Znárodnění v programu československých politických stran. In: *Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Fajmon Hynek, Balík Stanislav, Hloušková Kateřina (eds.), 2.vyd. Brno 2008, s. 63.

závodů kovodělných, chemických, potravinářských, bank, pojišťoven, lesního majetku, jakož i zespolečnění zemědělských majetků nad 30 ha.

Zahraniční odboj zahrnoval na jedné straně politickou reprezentaci soustředěnou kolem exilové československé vlády a Dr. Edvarda Beneše v Londýně, na druhé straně československý odboj v Moskvě, kde působilo zahraniční vedení KSČ. Zahraniční i domácí odboj byly ve spojení a navzájem se ovlivňovaly. Vůdčí osobou zahraničního oboje v Londýně byl Dr. Edvard Beneš. Ten v oblasti ekonomiky počítal ze značnými zásahy a změnami, jako bylo znárodnění průmyslu a peněžnictví, a zároveň se zavedením plánovaného hospodářství. Beneš počítal se zestátněním, ale i s jinými formami veřejného vlastnictví, avšak zároveň i s ponecháním vlastnictví soukromého. Co se týká znárodnění, na počátku zastával názor znárodnit především velké průmyslové podniky a doly, a to za náhradu. Později se dle jeho názoru mělo znárodnění vztahovat i na bankovní a peněžní sektor. Rozsah a způsob znárodnění se projednával i v exilové vládě, ve které za tímto účelem byl zřízen československo-polský hospodářský výbor. Veškerá tíha práce však poté přešla v roce 1941 na nově zřízené ministerstvo pro hospodářskou rekonstrukci, jehož hlavní náplní bylo připravit půdu pro plánované hospodářství, pozemkovou reformu a zestátnění klíčových průmyslových odvětví. Otázce znárodnění se mimo jiné věnovali i opoziční politikové exilové vlády, jejichž hlavními představiteli byli levicoví sociální demokraté Zdeněk Fierlinger a Bohumil Laušman. V této oblasti se jim stal vzorem právě Sovětský svaz, jejich myšlenky byly revoluční. Ekonomické a sociální reformy měly být provedeny v socialistickém duchu.⁶¹

Komunistický exil v Moskvě rovněž formuloval své návrhy na změny v ekonomické sféře, avšak přímo k oblasti znárodnění se stavěl poněkud zdrženlivěji, a to z taktických důvodů. Jako své priority stavěl jednak otázku vyřešení dalšího nakládání s majetkem Němců, kolaborantů a zrádců a dále pak otázku restituce arizovaného či okupanty zabraného majetku. Představitelé komunistického exilu byli zastánci prozatímních národních správ, které měly být ustanovovány do podniků řízených doposud výše citovanými osobami a o jejichž osudu mělo být dále jednáno parlamentem. Zejména se vyslovovali pro konfiskaci majetku zabraného z rasových či nacionálních důvodů Němci. Jeho umírněnou linii naopak nezastával komunistický exil v Londýně. Ten byl v otázce znárodnění dosti radikální, a proto

⁶¹Pernes, J.: Společenské a politické předpoklady znárodnění v Československu v roce 1945. In.: *Dusivé objekty. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Fajmon Hynek, Balík Stanislav, Hloušková Kateřina (eds.), 2.vyd. Brno 2008, s. 55.

předpokládal nejen znárodnění bank a velkého průmyslu, ale rovněž i státní zásahy do středního a malého podnikání.⁶²

O otázce znárodnění jednali i ostatní představitelé politických stran, jako byli sociální demokraté a národní socialisté. Ti v roce 1944 začali úzkou spoluprací s komunisty a vytvořili tzv. socialistický Blok. Z jejich jednání vzešel Návrh programu Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova, v němž bylo jasně specifikováno, že národní správy mají být zavedeny na majetky příslušníků německé a maďarské národnosti a na majetky zrádců a kolaborantů. S tímto majetkem pak mělo být naloženo tak, že buď bude zkonfiskován, nebo znárodněn. V otázce znárodnění v tomto uskupení zůstávali nejradikálnější sociální demokraté a národní socialisté. Komunisté stále zastávali svoji zdrženlivou pozici. Umírněnost v otázce znárodnění zastávali především představitelé lidové strany a slovenští demokraté, kteří však při jednáních byli vždy přehlasováni.

Válka se pomalu chýlila ke svému konci a před představiteli londýnské a sovětské emigrace spolu s prezidentem Benešem stála povinnost vytvořit program poválečné vlády. Za tím účelem se mezi nimi konala v březnu roku 1945 v Moskvě jednání, z nichž vzešel konečný text vládního programu. Následně 4. dubna téhož roku došlo k ustavení vlády Národní fronty na osvobozeném území, která o den později na své schůzi vyhlásila Košický vládní program, jehož text byl přijat v Moskvě. Jádrem Národní fronty se stala strana sociálně demokratická, národně socialistická a komunistická. Znárodnění jako takové nebylo ve vládním programu explicitně uvedeno, nýbrž zde stálo, že vláda se zavazuje „postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu.“ Další klíčový bod, který vládní program vytyčoval, bylo zavedení národních správ na majetky Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů do doby, než o nich bude rozhodnuto.

2.1 Konec okupace a ustanovení závodní rady ve společnosti Hanisch & Co.

S koncem druhé světové války byl spojen i odchod zástupce německého vlastníka společnosti Hanisch a spol. Dr. Noella z firmy, který měl výhradní právo řídit podnik v době

⁶² Pernes, J.: Společenské a politické předpoklady znárodnění v Československu v roce 1945. In.: *Dusivé objekty. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Fajmon Hynek, Balík Stanislav, Hloušková Kateřina (eds.), 2.vyd. Brno 2008, s. 55 an.

nepřítomnosti Roberta Hanische. Ten opustil svoji společnost již roku 1944, kdy byl odvelen na frontu. Předtím však za sebe ustanovil výše zmíněného správce. Tehdy měl podíl na rozhodování jako spoluvlastník firmy i Jan Nehera, avšak velice omezený. Mohl činit pouze potřebná nařízení k řádnému vedení podniku v době nepřítomnosti Dr. Noella.

Válka byla u konce. Jan Nehera se však neujal řízení podniku v takové podobě, jak tomu bylo v době před válkou. Události, jež se udály před druhou světovou válkou a během ní, si vyžádaly změny v podnikatelské sféře. Nově se tak na chodu a řízení podniku ve smyslu Košického vládního programu začali podílet zaměstnanci prostřednictvím zvolené závodní rady. Vládní program tuto možnost zakotvoval ve svém bodě č. XIV., kde stálo, že „odborové organizace a závodní výbory budou právoplatnými zástupci zaměstnanců před soukromými podnikateli i před veřejnými úřady ve všech otázkách mzdové, pracovní i sociální politiky.“

Už právě během měsíce května se v mnoha oděvních společnostech na Prostějovsku ustanovovaly prozatímní závodní rady, které v podstatě přebíraly správu nad podniky, aniž by jejich jednání měla právní oporu v zákoně. O prozatímní závodní radě v podniku Nehera, oděvní služba Prostějov nejsou dochovány písemné prameny. Že tato zde však fungovala můžeme dovodit ze zprávy o propuštění z učebního oboru, který měla závodní rada schválit dne 20. května 1945.⁶³

Jelikož právně byly závodní rady potvrzeny až vydáním dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945, tak jejich vznik, průběh voleb, počet členů a práva a povinnosti upravovala směrnice vydaná Revolučním odborovým hnutím dne 12. května 1945.⁶⁴ Dle uvedené směrnice měly být závodní rady zřízeny všude tam, kde měly podniky alespoň 20 zaměstnanců. V opačném případě se volil pouze důvěrník zaměstnanců. Právo volit členy závodní rady měli všichni přítomní zaměstnanci, kteří dosáhli věku 18 let. Z tohoto práva byli vyloučeni ředitelé a vedoucí podniku nebo závodu a dále „zrádci“ národa a kolaboranti. Členství v závodní radě bylo čestné, tudíž za ně nenáležela žádná odměna.

Ve společnosti Nehera, oděvní služba se řádné volby do závodní rady konaly dne 19.6.1945 na společné schůzi zaměstnanců podniku. Vzhledem k tomu, že závodní rada byla podřízena příslušné radě odborů, tak na její řádné zvolení musel dohlížet odborový tajemník,

⁶³Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 266; MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Korespondence závodní rady. Inv. č. 80, karton 11.

⁶⁴MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Směrnice pro provedení voleb do závodních rad. Inv. č. 80, karton 11; Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945 - 1948*, s. 64; Šmídmajer, J.: *Závodní rady a odborové hnutí*, s. 8.

v tomto případě tajemník Pavlička. Nadřízenou radou odborů byla právě Krajská rada odborů v Olomouci, která zde byla ustavena již 12. května 1945.⁶⁵

Zaměstnanci si jako svého předsedu závodní rady zvolili Jaroslava Tesaře, místopředsedou se stal Ladislav Hrbáček a jednatelem byl ustanoven Vladimír Novák. Důvodem, proč si zaměstnanci jako svého předsedu závodní rady zvolili právě Jana Tesaře, byl fakt, že se vrátil do podniku poté, co přežil pobyt v koncentračním táboře. Právem si tak mezi zaměstnanci vysloužil obdiv a možnost být předsedou závodní rady. O průběhu voleb byl pořízen zapisovatelem Oldřichem Houžvičkou písemný záznam, který byl jako příloha zaslán Krajské radě odborů v Olomouci. Z dochovaných materiálů lze zjistit, že mezi ostatní členy závodní rady patřili Vlastimil Sedláček, František Novák, Vojtěch Kunčík, Jan Vincourek, Marie Stavinohová, Emil Zlatohlávek, Vymětal Josef, Kalivoda Josef a Roletnický Jiří.⁶⁶ Závodní rada měla 12 členů, z nichž 10 bylo dělníků a 2 úředníci. Bylo tak naplněno ustanovení § 5 citované směrnice, kde stálo, že je nutné, aby členem závodní rady byl alespoň jeden dělník.⁶⁷

Aby volba členů závodní rady proběhla platně, bylo nezbytně nutné, aby ji potvrdilo revoluční odborové hnutí. V případě společnosti Jana Nehery se jednalo o ROH, Krajskou radu odborů v Olomouci. Ta potvrzení vydala v červenci.⁶⁸

Hlavní náplní závodní rady, která vyplývala ze směrnice pro provedení voleb do závodní rady, bylo provádět kontrolu výroby a správy a dále měla hájit a zastupovat hospodářské, sociální a kulturní zájmy zaměstnanců a měla dozírat na dodržování předpisů o ochraně práce. Dále měla rozhodovat v otázkách peněžních a hospodářských.⁶⁹ Ve skutečnosti však tyto orgány totiž bez nějaké právní opory přebíraly závody do své správy, a to ještě před tím, než bylo příslušnými orgány rozhodnuto o ustanovení národní správy.⁷⁰

Jak bylo již řečeno dříve, Jan Nehera se jako spoluvlastník podniku Hanisch a spol. v Prostějově mohl ujmout řízení podniku, avšak jeho rozhodování bylo podmíněno kontrolou

⁶⁵MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Inv. č. 4, karton 2; Halla, A. a kol.: *Z dějin odborů na střední Moravě. Sborník vzpomínek a studií k stému výročí československých odborů*, s. 101.

⁶⁶MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Inv. č. 4, karton 2; MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Oběžník správy podniku číslo 8. Inv. č. 79, karton 11.

⁶⁷Průměrný věk členů závodní rady činil 40 let.

⁶⁸MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Dopis ROH, Krajské rady odborů ze dne 18.července 1945. Inv. č. 80, karton 11.

⁶⁹Tamtéž. Směrnice pro provedení voleb do závodních rad. Inv. č. 80, karton 11; Šmídmajer, J.: *Závodní rady a odborové hnutí*, s. 9.

⁷⁰Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 258.

závodní rady. Závodní rada nejednala pouze ze své vlastní iniciativy, avšak spolupracovala s představiteli nově vzniklého národního výboru. Mezi první úkoly, které jí byly vytýčeny právě místním národním výborem, bylo jednak zajištění práce pro všechny zaměstnance pracující v oděvním průmyslu a dále očista podniku od všech zaměstnanců, kteří kolaborovali či se jinak provinili proti ostatním dělníkům v době nesvobody.⁷¹

Z toho důvodu byla současně se závodní radou sestavena i trestní komise z řad zaměstnanců, kterou tvořili Sedláček Vlastimil, Hrbáček Ladislav a Novák František. Úkolem trestní a vyšetřovací komise bylo zkoumat chování všech zaměstnanců během okupace.⁷² Zejména bylo nezbytné vyšetřit, zda některý z pracovníků nekolaboroval s Němci. V kladném případě by byl dán důvod k jeho propuštění. Je známo, že ve společnosti Hanisch a spol. se vytvořila fašistická organizace Vlajka, k níž se však nedochovaly žádné prameny. Jen ze zpráv závodní rady lze zjistit, že jejím členem mohl být původně zvolený místopředseda závodní rady p. Kohoutek, který pro tuto skutečnost byl ze své funkce odvolán a vyšetřován. Podezření z kolaborace se nevyhnulo ani Janu Neherovi, i tuto skutečnost měla závodní rada prozkoumat. Spor o to, zda lze nařknout Jana Neheru z kolaborace se projednával i na Okresním národním výboru v Prostějově. Jan Nehera byl totiž na jedné straně obviňován z kolaborace, na druhé straně byl navrhován na post ředitele, popřípadě národního správce. Ačkoliv členové národního výboru zastávali stanovisko, že Jan Nehera se nejspíše kolaborace dopustil, a z toho důvodu žádali, aby za žádnou cenu nebyl zaměstnán v podniku, tak ze zápisu zasedání závodní rady konané dne 7. prosince 1945 vyplývá, že její členové se shodli, že ke spolupráci Jana Nehery s Robertem Hanischem nedošlo dobrovolně, a tudíž si členové závodní rady nepřáli, aby Jan Nehera byl vyloučen ze svého podniku. Ohledně jiných zaměstnanců se trestní komise závodní rady nebyla schopna dohodnout, koho má z kolaborace obvinít. Nebyli schopni si ujasnit, kdo se vlastně v době okupace choval nesprávným způsobem, tudíž žádné velké propouštění se v podniku nekonalo.⁷³

Další věc, kterou se závodní rada zabývala, byl stav učňů ve zřízeném závodním učilišti. Závodní rada byla nucena počet učňů razantním způsobem snížit. Z 257 učňů jich muselo být 156 propuštěno. Důvodem tohoto jednání byla skutečnost, že v době řízení

⁷¹Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 266 an.

⁷²MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Zprávy ze závodní rady firmy Nehera, oděvní služba v Prostějově. Inv. č. 80, karton 11; srov. Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 267.

⁷³Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 267.

podniku Robertem Hanischem byl stav učňů spekulativně navýšen. Další rozhodnou okolností bylo značné poškození ubytovacích prostor studentů, jejichž obnova si vyžádala delší čas.⁷⁴

Bohužel zápisy závodní rady se dochovaly ve velice zlomkovité podobě a tudíž nelze přesně konkretizovat, jak moc měla vliv na řízení podniku. I když správu podniku nepochybně měla vést ustavená národní správa, bez souhlasu závodní rady se v zásadních otázkách neobešla.

2.2 Národní správa

V době blížícího se konce druhé světové války bylo nezbytně nutné pro chod hospodářského života v republice zajistit řádné fungování podniků, v nichž převažoval kapitál příslušníků nepřátelských států, kolaborantů a zrádců a rovněž těch, které zde jejich majitelé byli nuceni zanechat opuštěné. Za tímto účelem byl vytvořen institut národní správy. Dle právní definice J. Kuklíka se jedná o „zajišťovací opatření, které ještě neodnímá vlastnické právo, avšak přináší vlastníkům či držitelům zajištěného majetku významná omezení.“⁷⁵

Mezi první legislativní opatření, který institut národní správy zakotvoval, patří dekret prezidenta republiky ze dne 1. února 1945 uveřejněný v Úředním věstníku pod č. 2. Zde byl zaveden pojem zatímní správa.⁷⁶ Zajištění řádného chodu hospodářství prostřednictvím národních správ se dále věnovala vláda ve svém X. bodě Košického vládního programu, kde stálo, že „v době přechodné budou zajištěny a pod národní správu dány ihned majetky všeho druhu, pokud jsou v držbě, ve vlastnictví anebo ve správě: občanů nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německých a maďarských občanů Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatních občanů Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty; akciových a jiných společností, v jejichž správě se nacházely osoby patřící do výše uvedených tří kategorií.“⁷⁷ V této době neměla vláda ještě úplně zcela jasno, jak s majetky pod národní správou naloží.⁷⁸

⁷⁴MZA Brno: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zprávy závodní rady z května 1945. Inv. č. 4, karton 2.

⁷⁵Kuklík, J.: *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s.129.

⁷⁶Tamtéž.

⁷⁷Košický vládní program vyhlášený československou vládou dne 5. dubna 1945.

⁷⁸Kuklík, J.: *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 211.

Nejdůležitější právní norma, která však národní správu zakotvuje, je dekret prezidenta republiky ze dne 19. května 1945 č. 5/1945 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Jak už vyplývá z názvu samotného dekretu, tak jeho obsahem jsou dva hlavní body. Jednak prohlašuje za neplatné jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkově-právní jednání, ať se týkají jakéhokoliv majetku, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce. Dále vyhláší, že na majetek osob státně nespolehlivých se uvaluje národní správa. Národní správa tak měla být zavedena do všech podniků i do všech majetkových podstat, kde to jednak vyžadoval plynulý chod výroby a hospodářského života, tzn. především v závodech, podnicích a majetkových podstatách, které byly v držbě, správě, nájmu nebo pachtu osob státně nespolehlivých, a dále v těch, které byly opuštěny.⁷⁹ Jako státně nespolehlivé osoby dekret definuje příslušníky maďarské nebo německé národnosti a dále osoby, které se svým jednáním provinily proti Československé republice.⁸⁰ Pokud byla na jakýkoliv majetek uvalena národní správa, nabízely se pouze tři možnosti, jak mohlo být s tímto majetkem dále naloženo. Buď mohl být restituován původním vlastníkem nebo jeho dědicem, zkonfiskován, nebo znárodněn.⁸¹

Rozsáhlé pravomoci při výběru a jmenování národních správců byly dány závodní radě (výboru) popřípadě důvěrníkovi. Právě ta navrhla personální obsazení národních správců, které pak následně musel schválit příslušný národní výbor.⁸² Tuto pravomoc dávalo závodní radě ustanovení § 8 výše citovaného dekretu. K zavedení národní správy do průmyslových podniků byly příslušní jednak místní a okresní národní výbory, ale i zemské národní výbory a v případě podniku celostátního významu i samo ministerstvo.⁸³

Jak je známo z předchozího textu, byl Jan Nehera 11. května 1942 donucen k fúzi se společností s německou kapitálovou účastí Roberta Hanische. Na základě společenské smlouvy se výrobní část jeho podniku stala součástí nově vzniklé společnosti Hanisch & Co. (česky Hanisch a spol.), oděvní služba Prostějov. Vzhledem k tomu, že Jan Nehera společenskou smlouvu podepsal při svém věznění na gestapu v Olomouci, vztahovalo se na ni

⁷⁹Nešpor, Z.: *Národní správa průmyslových a řemeslných podniků*, s. 30 an.

⁸⁰Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb.

⁸¹Kuklík, J.: *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 214.

⁸²Tamtéž, s. 143; Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945 - 1948*, s. 60 an.

⁸³Při určení, který z národních výborů bude národní správu zavádět, byl rozhodný počet zaměstnanců v podniku k roku 1943.

ustanovení odst. 1 § 1 dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., tudíž byla prohlášena za neplatnou, neboť byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace. Toto potvrzení vydal Janu Neherovi národní výbor dne 18. května 1945, v němž stálo, že veškeré složky, které byly označovány firma Hanisch & Co., jsou zahrnuty zpět do společnosti Nehera, oděvní služba. Nehera, oděvní služba v Prostějově, tak opět v sobě spojovala jak prodejní část, tak část výrobní jako před okupací.

Jelikož společnost Hanisch a spol., oděvní služba v Prostějově, byla společností s německou kapitálovou účastí a ve spoluvlastnictví státně nespolehlivé osoby, musela do ní být podle dekretu prezidenta republiky zavedena národní správa.⁸⁴ I když zde měl Jan Nehera 45% podíl, nepřipadalo v úvahu, že by se řízení společnosti mohl ujmout sám. Výměrem ministerstva průmyslu v Praze ze dne 17. září 1945 č.j. II – 2 – 179667/45 byla do společnosti Hanisch & spol. ke dni 1.10.1945 zavedena národní správa. Důvodem, proč o zavedení národní správy rozhodovalo samo ministerstvo, byl fakt, že společnost Hanisch a spol., oděvní služba v Prostějově, byla podnikem s celostátní působností.⁸⁵ To, že národní správu uvalilo samo ministerstvo průmyslu, ukazovalo na skutečnost, že společnost Hanisch a spol., oděvní služba v Prostějově, se tak řadila mezi 457 podniků, které měly největší význam v republice.⁸⁶ Do oděvní společnosti Jan Nehera, oděvní služba v Prostějově (prodejní část) národní správa zavedena nebyla, ačkoliv zde byl Robert Hanisch tichým společníkem.⁸⁷

Ve společnostech Hanisch a spol., oděvní služba v Prostějově probíhalo ustanovení národní správy vcelku bez komplikací. Závodní rada se shodla na tom, že národními správci mají být ustanoveni Jan Nehera, JUDr. Jindřich Daněk a Jan Pilný. Státní orgány jejich návrh akceptovaly a ustavení závodní správci se mohli ujmout funkce od 1. října 1945. Jako ředitel společnosti byl jmenován Jaroslav Neoral.⁸⁸ To, že si zaměstnanci prostřednictvím závodní

⁸⁴Nešpor, Z.: *Národní správa průmyslových a řemeslných podniků*, s. 30.

⁸⁵MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Výměr ministerstva průmyslu ze dne 26. září 1945, č.j. II.- 2-17967/45. Inv. č. 76, karton 11.

⁸⁶Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 149.

⁸⁷U společností Hanisch & Co. a Jan Nehera, oděvní služba v Prostějově při jejich oddělení narážíme po válce na problém, že ačkoliv do společnosti Jan Nehera, oděvní služba v Prostějově měla být zpět začleněna i výrobní složka, která byla doposud součástí podniku Hanisch & Co., zůstávala tato část stále v podniku Roberta Hanische.

⁸⁸MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Záписы závodní rady. Inv. č. 4, karton 2.

rady jako národního správce zvolili samotného Jana Neheru, svědčí o skutečnosti, že k němu stále zachovávali loajalitu a rovněž si mezi nimi stále zachovával jistou profesní autoritu.

Národní správa se vztahovala na jmění a provoz firmy Hanisch a spol. v tom rozsahu, jak byla tato firma provozována před osvobozením do 9.5.1945. Provoz firmy Nehera, oděvní služba /prodejní část/ se znovu obnovil. Revoluční stav, který zde byl zaveden oběžníkem národní správy ze dne 22.5.1945, byl v září 1945 zrušen.⁸⁹

Dekret stanovoval, že „národním správcem má být ustanovena pouze osoba s patřičnými odbornými a praktickými znalostmi, mravně bezúhonná a státně spolehlivá.“ Národní správa měla být zpravidla ustanovena ze schopných zaměstnanců dotyčného závodu.⁹⁰ Co se týče vzdělání a odbornosti shora uvedených správců, kteří měli danou společnost spravovat, tak je nutno poznamenat, že Jan Nehera byl vzdělán na průmyslové škole, později se vyučil krejčím a jelikož firmu založil, tak vedení podniku dobře rozuměl. JUDr. Jindřich Pilný absolvoval právnické vzdělání na Masarykově univerzitě v Brně, později pracoval jako účetní a daňový úředník u Zemského finančního ředitelství v Brně a tudíž i jeho dosavadní praxe byla vhodná k řízení společnosti. Navíc jeho posledním pracovním působištěm byla právě společnost Hanisch a spol. Poslední z členů, Jan Pilný, měl 3. třídu měšťanské školy a odbornou školu pokračovací. Ve společnosti Hanisch a spol. pracoval jako soustružník. Byl tedy nejméně vhodný k řízení podniku, avšak jednalo se o člena navrženého závodní radou, jejímž záměrem bylo mít ve vedení firmy někoho ze svých dělnických řad.⁹¹

Národní správa měla být zrušena tehdy, jakmile by pominuly důvody, pro které byla zavedena. Poté, co byl dekretem prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. zřízen Oděvní průmysl, národní podnik, zanikla národním správcům povinnost vést správu a záležitosti znárodněných podniků, a to na základě vydaného výměru ministerstva průmyslu. Úkolem národních správců, bylo oznámit ministerstvu průmyslu, jaký veškerý majetek je pod jejich správou. Hlavním úkolem bylo informovat ministerstvo, zda národní správa spravuje i soukromý majetek, který nebyl postižen znárodněním.⁹²

Pokud jde o majitele, držitele a správce majetků, spadajících pod národní správu, tak jejich právní jednání týkající se podstaty těchto majetků a provedená po účinnosti dekretu,

⁸⁹MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Oběžník národní správy č. 1 ze dne 27. září 1945. Inv. č. 79, karton 11.

⁹⁰Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945.

⁹¹MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Seznam členů národní správy firmy Hanisch a spol. Inv. č. 76, karton 11.

⁹²ZA v Opavě, pobočka Olomouc : *Krajský soud Olomouc. Salomon Trau, továrna na oděvy*. Výměr ministerstva průmyslu ze dne 9. září 1946, č.j. IV/9 – 250392/46. Inv. č. 2028, Sign. A II 248, karton 117.

byla prohlášena za neplatná. Výše specifikované osoby nebyly oprávněny jakýmkoliv způsobem zasahovat do jednání národních správců (v tomto případě řízení podniku). Dle J. Kuklíka „neměl dosavadní vlastník nárok na žádný podíl ze zisku či jiných výnosů z majetku, jehož byl stále formálně vlastníkem. To bylo částečně pozměněno v roce 1946, kdy bylo na základě výnosů ministerstva průmyslu (č. 84 a 115 Ú.l.) umožněno v odůvodněných případech, pokud se jednalo o osobu státně spolehlivou a existovaly sociální důvody, vyplácet až 5000 Kč měsíčně národní správou.“⁹³

2.2.1 Odměna národních správců

Funkce národního správce byla funkcí veřejnou, za niž náležela příslušná odměna a náhrada hotových výdajů. I v tomto případě můžeme poukázat na velký význam závodní rady, který spočíval v pravomoci navrhnout výši odměny národních správců. Obecné zásady o přiznání finanční odměny upravovala směrnice ministerstva průmyslu a výživy ze dne 1. srpna 1945. Odměny národní správy pak schvaloval ten orgán státní správy, který jí ustanovil. V případě společnost Hanisch a spol. šlo o ministerstvo průmyslu.

Závodní rada navrhla ministerstvu průmyslu odměny pro národní správce následujícím způsobem: Jan Nehera 24 000 korun, Dr. Jindřich Daněk 12 000 korun a Jan Pilný 6000 korun. Jednalo se o hrubé měsíční příjmy.⁹⁴ Celkovou výši odměn národních správců stanovila závodní rada přibližně stejně k odměně, kterou Jan Nehera pobíral před okupací a v době války. Před okupací činil Neherův roční příjem okolo 500 000 korun. V době války až do ustanovení národním správcem pobíral 43 000 korun hrubého příjmu měsíčně.⁹⁵ Tudíž odměny všech tří správců se téměř rovnaly této částce, což závodní rada považovala za spravedlivé a únosné.⁹⁶

⁹³Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19.května 1945; Kuklík, J.: *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 147.

⁹⁴MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Návrh odměny národních správců ze dne 27. září 1945. Inv. č. 76, karton 11.

⁹⁵To bylo asi 15 000 korun čistého příjmu po zdanění.

⁹⁶MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Návrh odměny národních správců ze dne 27. září 1945. Inv. č. 76, karton 11.

2.2.2 Práva a povinnosti národních správců

Rozsah práv a povinností národních správců byl upraven dekretem prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., podrobněji pak jednacím řádem a směrnicí pro národní správce, které vydala společně ministerstva průmyslu, výživy, vnitřního obchodu, zahraničního obchodu, zdravotnictví a zemědělství dne 18. června 1945.⁹⁷

Hlavním úkolem národního správce bylo vykonávat správu nad majetkovou podstatou jemu svěřenou. Do jeho pravomocí spadaly běžné právní úkony, které si správa majetku vyžadovala. O závažnějších věcech, které nespádaly pod běžné hospodaření, jako bylo např. rozhodnutí o pronájmu, likvidaci apod., musel národní správce jednat s příslušným nadřízeným orgánem státní správy, jehož svolení k takové činnosti bylo nezbytné. Národní správce si při svém jednání musel počínat s péčí řádného hospodáře. Z čehož vyplývalo, že ručil za způsobenou škodu ze zanedbání svých povinností.

Rovněž byl povinen sledovat národní hospodářské a veřejné zájmy. Jeho další z povinností byla spolupráce se závodní radou a plnění povinností zadanými mu resortními ministerstvy.⁹⁸

Za porušení povinností, které národnímu správci ukládal dekret prezidenta republiky, byl trestně odpovědný. Pokud by k němu došlo úmyslně či z hrubé nedbalosti, hrozil národnímu správci podmíněný trest odnětí svobody až na 5 let s peněžitým trestem do 10 milionů korun, případně trest částečného nebo úplného zabránění majetku.⁹⁹

Jedna z prvních konkrétních povinností národních správců byla spolu s národním výborem zmocněným ministerstvem průmyslu prohlédnout dotčený podnik za účelem zjištění jeho stavu. Jednalo se především o jeho finanční stránku, rozsah movitých a nemovitých věcí. Hlášení o stavu podniku pak národní správci ministerstvu podávali v pravidelných hlášeních, a to čtvrtletně.¹⁰⁰ Tato hlášení jsou kvalitním pramenem, který nám přináší cenné informace ohledně počtu zaměstnanců, zisku, obratu apod.

⁹⁷Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945-1948*, s. 61; Kuklík, J.: *Znárodnění československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 148.

⁹⁸Srov. Kuklík, J.: *Znárodnění československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 147.

⁹⁹Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945.

¹⁰⁰MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Čtvrtletní hlášení národních správců. Inv. č. 76, karton 11.

2.3 Řízení a organizace podniku Hanisch a spol. po zavedení národní správy

Samotná organizace podniku se po zavedení národní správy nezměnila. Co naopak prošlo změnou, byl způsob vedení podniku. V době založení společnosti Nehera, oděvní služba, Prostějov celou společnost řídil její jediný vlastník Jan Nehera. Tato skutečnost se bohužel změnila uzavřením nucené společenské smlouvy s Robertem Hanischem roku 1942, kdy hlavní část společnosti, a to právě výrobní, se stala součástí společnosti Hanisch & Co. Jelikož v nově vzniklé společnosti Jan Nehera vlastnil pouze 45% podíl, ztratil veškerou možnost samovolně disponovat s podnikem. Právo zastupovat společnost navenek bylo dle smlouvy dáno pouze Robertu Hanischovi, obchodní vedení ve vnitřních vztazích pak obstarávali oba společně. Po ukončení okupace se zdálo, že má Jan Nehera vyhráno a vše se vrátí do normálních kolejí, jenomže přichází uvalení národní správy na společnost Hanisch a spol.

Janu Neherovi jako spoluvlastníkovi firmy je dle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. odňato právo jakkoli disponovat se společností. Celá správa podniku je svěřena do rukou ministerstvem průmyslu ustavené národní správy. Jejím úkolem je pečovat o řádný chod společnosti. Koná veškeré úkony, které by ve prospěch svého podniku konal i její majitel, avšak ze svých činů je odpovědná státním orgánům. Veškeré úkony je povinna činit s péčí „řádného hospodáře“. Při řízení podniku si národní správa nepočíná samostatně, nýbrž je v těsné spolupráci se závodní radou. Ta má pravomoci řešit otázky personální, mzdové, ale i hospodářské. Bez jejího souhlasu není národní správa oprávněna cokoli rozhodnout sama. Závodní rada se tak stává prostředkem kontroly podniku ze strany lidu. Celý proces v praxi probíhal tak, že závodní rada navrhla jistá opatření, která pak národní správa schvalovala.¹⁰¹

Jak už jsme uvedli dříve, národními správci byli jmenováni Jan Nehera, Dr. Jindřich Daněk a Jan Pilný. Jan Nehera však své funkce dlouho neužil, neboť v říjnu odjel na obhlídku filiálky podniku do Maroka, kde již zůstal a do vlasti se nevrátil. Národní správce se nevěnovali pouze řízení podniku, nýbrž každý z nich zastával v podniku ještě jinou pozici. Dr. Jindřich Daněk působil jako vedoucí právního a daňového oddělení a Jan Pilný působil ve společnosti jako dělník.

Samotná organizace podniku si vyžádala poměrně vysoký počet odborných osob, neboť se jednalo o společnost velkého rozsahu. Pozici úředníků zastávalo 134 zaměstnanců,

¹⁰¹Nešpor, Z.: *Národní správa řemeslných a průmyslových podniků*, s. 155 an.

z nichž 15 jich bylo ve funkci vedoucích úředníků.¹⁰² Celý podnik byl rozdělen na pět velkých skupin, v jejichž čele stál příslušný vedoucí pracovník. Jednalo se o pomocnou hospodářskou skupinu, v jejímž čele stál K. Motl, výrobní skupinu s vedoucím K. Coufalem, nákupní skupinu v jejímž čele byl Alois Wágner a správní a prodejní skupiny, v jejichž čele stál Jaroslav Neoral. Jednotlivá skupina se dále dělila na několik speciálních oddělení. Každé z oddělení bylo řízeno rovněž vedoucím pracovníkem, který byl odpovědný ze své funkce vedoucímu své skupiny. Pod pomocnou skupinu spadalo oddělení stavební, spediční, polnohospodářské, oddělení zařízení, tiskopisů, domova mládeže, sociálního zařízení a osobní oddělení. Výrobní skupina se členila na oddělení stříhářen, civilních dílen, kožešníků, domácí výroby a modelárny. Nákupní skupina měla oddělení nákupní, nákupu látek, šatovek, příprav, kožešin, dále zde byly sklady látek, šatovek, příprav, kožešin a jako poslední bylo oddělení manipulace zboží. Významnou skupinou byla správní skupina. Přímo pod vedoucího správní skupiny spadalo oddělení správy podniku, daňové a právní oddělení, kalkulační a kontrolní oddělení. Dalšími odděleními v této skupině bylo oddělení oceňovací, finanční účtárna, provozní účtárna, oddělení podnikového tisku „Naše tužba“ a archiv. Vedoucím správní skupiny byl Jaroslav Neoral, který byl zároveň ve funkci ředitele podniku a zodpovídal za veškerou správu. Poslední skupinou byla skupina prodejní, která se dělila na šest oddělení. Jednalo se o oddělení prodejní ve velkém, prodejní export, prodeju a veřejné dodávky, reklamní oddělení, prodejní sklady.¹⁰³

Je zajímavé, že ačkoliv společnost Nehera, oděvní služba, Prostějov byla samostatným právním subjektem, lze usuzovat, že pravděpodobně byla určitým způsobem provázána s podnikem Hanisch a spol. Na tuto skutečnost poukazuje schéma podniku Hanisch a spol. pod národní správou z roku 1945, kde podnik Nehera, oděvní služba, vystupuje jako jedno z oddělení právě prodejní skupiny.

Daňové a právní oddělení měl na starosti Dr. Jindřich Daněk, který k tomu měl nejlepší kvalifikační předpoklady. Jednak byl doktorem práv a zároveň ze svého dřívějšího působení na Zemském finančním ředitelství v Brně dobře ovládal finanční právo. Mezi další oddělení správní skupiny patřila kalkulační a kontrolní oddělení, oddělení oceňovací, finanční a provozní účtárna, časopis Naše služba a archiv.¹⁰⁴

¹⁰²MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Čtvrtletní hlášení národního správce průmyslového podniku ze dne 19. února 1946. Inv.č. 76, karton 11.

¹⁰³Tamtéž. Schéma podniku z roku 1945. Inv. č. 1, karton 1.

¹⁰⁴Tamtéž. Schéma podniku. Inv. č. 1, karton 1.

2.4 Ekonomický stav podniku Hanisch a spol. v roce 1945 po ukončení okupace

Po ukončení druhé světové války bylo pro státní správu nutné zjistit, v jakém stavu se nacházejí konkrétní podniky, aby mohla být učiněna příslušná opatření. Tento úkol připadl národní správě daných podniků. Za tím účelem byly prováděny rozsáhlé prohlídky a inventury závodů, o jejichž výsledku národní správa informovala ministerstvo průmyslu prostřednictvím hlášení národních správců.¹⁰⁵ Tato hlášení neměla pouze informativní charakter, avšak byla i prostředkem kontroly hospodaření národního správce. Podávala se vždy čtvrtletně, nejpozději do 20. dne následujícího měsíce. Hlášení národních správců jsou tak cenným pramenem k přehledu stavu podniku v době po osvobození republiky.

Ze všeho nejdříve bylo národním správcům uloženo zjistit, v jakém stavu se nacházel podnik bezprostředně po ukončení okupace, a zároveň v době převzetí řízení podniku národní správou. Tato povinnost vyplývala ze směrnice pro národní správce ze dne 18. června 1945. Šetření o stavu podniku byla uložena národním správcům, avšak neobešla se bez přítomnosti závodní rady a příslušného zástupce státní správy. Za závodní radu společnosti Hanisch s spol. byl tak přítomen její předseda Jaroslav Tesař a další dva členové, v zastoupení ministerstva průmyslu se jednání účastnil člen okresního národního výboru JUDr. Ferdinand Jabůrek.

Výroba Jako ostatní oděvní podniky v republice i společnost Hanisch a spol. se po válce potýkala s nedostatkem surovin. Při odchodu německé armády ji bylo odcizeno u domácích krejčích rozešité zboží v ceně 26 000 korun. Výroba byla omezována přerušovanou dodávkou elektrického proudu a nedostatkem uhlí. Mezi její hlavní výrobní sortiment patřily především uniformy pro československou armádu a dále oděvy všech druhů. Provoz podniku byl pouze částečný, při 48 hodinové týdenní pracovní době bylo vyrobeno 6300 oděvních kusů.¹⁰⁶

Zaměstnanci Dalším hlavním problémem společnosti byl i oproti předchozí době nízký počet zaměstnanců. Ze základního hlášení národního správce průmyslového podniku vyplývá,

¹⁰⁵Hlášení o stavu podniku se podávala tomu státnímu orgánu, který národní správu do podniku zavedl (místní národní výbor, okresní národní, zemský národní výbor nebo ministerstvo průmyslu).

¹⁰⁶MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Základní hlášení národního správce průmyslového podniku ze dne 1. října 1945. Inv. č. 76, karton 11.

že celkový počet zaměstnanců činil 750, z nichž jenom 134 bylo úředníků.¹⁰⁷ Pokud bychom provedli srovnání s rokem 1944, kdy k 31.12. bylo ve společnosti zaměstnáno 2576 lidí, jedná se tedy o dvou třetinový pokles zaměstnanců.¹⁰⁸ Během roku 1945 se však počet zaměstnanců postupně navyšoval.

Hospodářský stav Ke dni převzetí podniku národní správou disponovala společnost Hanisch a spol. částkou 26 785 214,10 korun na hotovostech, vkladech a pohledávkách. Značná část této sumy byla v pohledávkách za zboží, a to celých 11 591 113, 40 korun. Nejvyšší pohledávka za zboží v hodnotě 9 549 906,70 korun byla dobytná, neboť náležela právě společnosti Nehera, oděvní služba, Prostějov (prodejní část). Jelikož podnik nevyráběl zboží jen pro československé odběratele, nýbrž i pro odběratele v Rakousku a Německu, staly se tyto pohledávky nedobytnými. Většina podniků se po válce potýkala s problémem, že velká část jejich zahraničních pohledávek byla nedobytných. Tento případ se podniku netýkal. V zahraničních pohledávkách byla suma 436 251, 10 korun, což nebyl pro firmu až tak značný obnos.

Celkový prodejní obrát ke dni převzetí podniku národní správou činil 58 415 845 korun, jeho výše odpovídá předválečnému období, neboť v roce 1938 činil prodejní obrát 54 296 650 korun. Za poslední čtvrtletí získala společnost zisk ve výši 4 025 605, 77 korun.

¹⁰⁷V tomto počtu však zřejmě není zahrnut stav domácích krejčích. Například průměrný stav domácích krejčí v roce 1943 je uváděn 600 osob. V tom případě by pak pokles počtu zaměstnanců byl poloviční.

3 Znárodnění

Dne 24. října 1945 byl prezidentem republiky podepsán dekret č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Mezi představiteli jednotlivých politických stran se o nutnosti znárodnění hovořilo již ve válečné době. Vždyť jejich vedoucí zástupci v exilu i v domácím odboji měli problematiku znárodnění zahrnutou ve svých programových dokumentech. V samotném Košickém vládním programu z dubna roku 1945 byla otázka znárodnění obecně zmíněna, avšak diskuze ohledně tohoto tématu zesílily právě po ukončení druhé světové války. Zabývat se problémem znárodnění bylo nutné už jen z toho důvodu, že v tehdejší době byla do řady podniků zavedena národní správa, která byla pouze provizorním řešením, a tudíž bylo nutné rozhodnout, jak dále v této oblasti postupovat a jak s takovými podniky naložit. Národní správy se tak měly stát jen prvním krokem k samotnému znárodnění.

Co se týče postoje politických stran k procesu znárodnění, tak razantní postup v tomto v případě zastávali tři „socialistické“ strany republiky. Jednalo se o stranu sociálně demokratickou, komunistickou a národně socialistickou.¹⁰⁹ Právě tyto tři strany byly pro rychlé a rozsáhlé provedení znárodnění. Kromě nich se pro znárodnění hlasitě vyslovovali i představitelé závodních rad a výborů a dále členové odborů.¹¹⁰

Než byl vytvořen samotný návrh textu dekretu o znárodnění, proběhlo ve vládních politických stranách několik jednání. Ke znárodnění totiž ne všechny strany zaujaly kladné stanovisko. Znárodnění bylo otázkou poměrně složitou, s níž vyvstalo několik sporných bodů. Nebylo však pochyb, že ke znárodnění musí dojít.

Důvodů, proč se nakonec vláda a především prezident Beneš k znárodnění přiklonili, bylo několik. Dle samotného Beneše „znárodnění zachránilo velké průmyslové podniky a banky před bankrotem, a to kvůli jejich nedobytným pohledávkám vůči Německu“.¹¹¹

Musíme si však uvědomit, že to byla doba, kdy hospodářství státu bylo značně rozvráceno válkou, stát se potýkal s vysokou inflací, nedostatkem potravin, značnou nezaměstnaností a hlavně s nespokojeností obyvatel s řízením ekonomiky v době první republiky. Tyto všechny obtíže znárodnění nahrávaly. Lidové masy ve znárodnění viděly prostředek, jak se podílet na chodu hospodářství a tím pádem ukončit kapitalistické

¹⁰⁹Tzv. Blok socialistických stran nebo Blok Národní fronty.

¹¹⁰Kuklík, J.: *Znárodnění československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 162; Kocián, J.: *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948: organizace, program, politika*, s. 80.

¹¹¹Tamtéž, s. 163.

vykořisťování. Dalo by se říci, že ve znárodnění viděly jakýsi akt spravedlnosti. Prezident Beneš byl zastáncem znárodnění, avšak zastával postoj, aby znárodnění bylo prováděno po etapách, a to z toho důvodu, aby mohly být získány patřičné zkušenosti.¹¹²

Za hlavního tvůrce programu znárodnění bychom mohli označit komunistickou stranu, přední slovo v tomto směru měla národohospodářská komise KSČ. Nebyla však jedinou, která se otázce znárodnění věnovala, neboť byla v těsné spolupráci se stranou sociálně demokratickou a národně socialistickou, se kterými tvořila tzv. Blok socialistických stran, a i tyto se procesem znárodnění zabývaly. V červenci roku 1945 tak začaly v tomto Bloku probíhat četné diskuze ohledně znárodnění.¹¹³

Po několikaletých jednáních ministr průmyslu Bohumil Laušman dne 18. července 1945 vyhlásil oficiální program znárodnění, na kterém se shodla poválečná vláda. Dle tohoto programu měly být znárodněny doly, klíčové průmyslové podniky, nerostné bohatství, hutě, těžký průmysl kovodělný a zbrojní, elektrárny a hlavní podniky chemického průmyslu, dále pojišťovny a obchodní banky. Znárodnění mělo být provedeno formou zestátnění. Za vyvlastněné podniky měla být v odůvodněných případech poskytnuta náhrada. S legalizací znárodnění se nemělo čekat až do svolání Prozatímního Národního shromáždění, nýbrž k jeho uzákonění mělo dojít na základě dekretů prezidenta republiky.¹¹⁴

Na jejich konkrétní podobě začaly pracovat v druhé polovině července komise ministerstva průmyslu, později ministerstev výživy a financí, rovněž národohospodářská komise socialistického Bloku a Ústřední rada odborů.¹¹⁵ Hlavní slovo mezi nimi měla ústřední komise vedená samotným ministrem průmyslu. Pod ní spadaly ještě jednotlivé subkomise složené z odborníků z ministerstva, ÚRO a ze zástupců příslušných hospodářských skupin Ústředního svazu československého průmyslu, které se členily podle zaměření na různé průmyslové obory.¹¹⁶ Tyto a ostatní komise připravily několik návrhů dekretů na znárodnění, které byly „speciální“, tzn. zaměřeny třeba jen na energetické podniky či na znárodnění dolů a nerostného bohatství. Teprve v polovině srpna 1945 bylo dohodnuto, že

¹¹²Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 164.

¹¹³Tamtéž, s. 165 an.

¹¹⁴Tamtéž, s. 168.

¹¹⁵Tamtéž, s. 170; Kocián, J.: *Znárodnění v programu československých politických stran*. In: *Dusivé objekty. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*, s. 60 – 70.

¹¹⁶Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 174; Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945 - 1948*, s. 84.

znárodnění dolů a klíčového průmyslu bude zakotveno pouze v jediném dekretu, jehož podobu měly subkomise společně vypracovat. Ty do jeho návrhu textu použily části, které rozváděly návrhy předešlých dekretů. Hlavními spornými body, které musely subkomise vyřešit, bylo jednak stanovení hranice pro znárodnění (obrat, zisk, počet zaměstnanců), dále otázku náhrad za vyvlastněný majetek, otázku organizace znárodněného průmyslu a právní postavení znárodněných podniků, a dále vyřešit samotný proces znárodnění. Řízení mělo provádět ministerstvo průmyslu.¹¹⁷

Jelikož otázka znárodnění byla velmi ožehavá a právě komunistické straně záleželo na tom, aby se s ní neotálelo až do svolání Prozatímního Národního shromáždění, vedla za tím účelem rozsáhlou propagandistickou kampaň v tisku. Prostřednictvím manifestací strany se snažila povzbudit lidové masy, aby volaly ještě více po znárodnění. V jejich počínání jim značně napomáhala Ústřední rada odborů. „Pracující lid“ pak sám uspořádal různé akce na podporu znárodnění, od různých rezolucí po stávky.¹¹⁸

Konečná osnova dekretu byla vyhotovena 25. srpna 1945 a předána k připomínkovému řízení.¹¹⁹ Nutno říci, že původní nacionální hledisko, které mělo hrát roli při výběru podniků určených k znárodnění, bylo v dekretu překonáno a znárodněny měly být průmyslové podniky dle zadaných kritérií. Dekret obsahoval definici zestátnění, vymezení podniků, náhrady a práva a závazky třetích osob, právní formu nového subjektu a otázku řízení znárodněného průmyslu včetně vnitřních poměrů národních podniků. Prováděcím předpisem měla být vyhláška ministerstva průmyslu.¹²⁰ Poté byla podoba dekretu projednávána ve vládě. Původně panovala představa, že dekret bude ve své podobě projednán vládou a prezident ho následně podepíše 20. září. Ovšem to se nestalo, ve vládě docházelo k řadě sporů, které bylo nutné vyřešit. Za tím účelem v měsících září a říjnu vláda konala několik schůzí, scházela se i dvakrát denně. Bylo především nutné vyřešit tempo, rozsah znárodnění, způsob náhrad za vyvlastněné majetkové podstaty a formu znárodněných podniků.

Každá z politických stran ke znárodnění zastávala své stanovisko, kterého se nechtěla vzdát. I původní jednota Bloku se pomalu rozpadala, neboť strana nacionálních socialistů se od podoby znárodnění, jak ho proklamovala komunistická strana, odkláněla. Znárodnění

¹¹⁷Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 179 an.

¹¹⁸Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945 - 1948*, s. 80.

¹¹⁹Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 189.

¹²⁰Tamtéž, s. 187.

v několika etapách byla nakloněna především strana lidová s Demokratickou stranou. Rychlé a rozsáhlé provedení znárodnění zestátněním zastávaly naopak strany socialistického Bloku, především strana komunistická a sociální demokracie.¹²¹

Po několikaletých jednáních vlády tak vznikla přepracovaná osnova dekretu, která byla vládě předložena 3. října ke schválení a konečná podoba dekretu je datována k 15. říjnu 1945, kdy ji vláda schválila.¹²² Znárodnovací norma překročila vládní program Národní fronty v oblasti průmyslu. K podpisu dekretu o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků došlo prezidentem republiky dne 24. října 1945.

3.1 Dekret č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků

Dekret č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků zakotvil znárodnění zestátněním¹²³ mimo jiné i u podniků oděvního průmyslu. Kritériem pro znárodnění v tomto oboru byl průměrný počet zaměstnanců v časovém rozmezí od 1.1.1938 do konce roku 1940, který musel dosahovat alespoň 500.¹²⁴ Tudíž jakýkoliv podnik, který splňoval tuto hranici byl zařazen pod znárodnovací předpisy. Původní národní hledisko, v tom smyslu, že takto bude naloženo s podniky převážně ve vlastnictví příslušníků německé a maďarské národnosti, bylo dekretem překročeno. Dekret se tak stal prostředkem, jak pomale odstranit soukromé podnikání a celý chod hospodářství postavit pod státní dohled.

Aby nedošlo k pochybnostem, které podniky byly znárodněny, zmocňoval dekret ministra průmyslu, aby jejich seznam vyhlášoval prostřednictvím vyhlášky v Úředním listě. O vynětí podniku ze znárodnění mohla rozhodnout na návrh ministra průmyslu jen vláda nebo ministr průmyslu po dohodě s ministrem financí.¹²⁵

¹²¹ Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 192; Kocián, J.: *Znárodnování v programu československých stran*. In: *Dusivé objekty. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Fajmon Hynek, Balík Stanislav, Hloušková Kateřina (eds.), 2.vyd. Brno 2008, s. 61.

¹²² Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 197.

¹²³ Zestátnění znamenalo, že nově utvořené národní podniky byly ve vlastnictví státu. Stát pak následně řídí a plánuje jejich výrobu; Nešpor, Z.: *Znárodnění dolů a průmyslu*, s. 18.

¹²⁴ Dekret č. 100/1945 Sb. ze dne 24. října 1945 o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

¹²⁵ Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 210.

Vlastníkem znárodněného podniku se stával stát. Znárodnění se týkalo všech nemovitostí, budov a zařízení, sloužících provozu znárodněného podniku, veškerého příslušenství podniku, zahrnující v to všechna práva (patenty, licence, živnostenská oprávnění, známky, vzorky, apod.), směnky, cenné papíry, vkladní knížky, hotovosti a pohledávky k podniku náležející, jakož i všech hotových i nedokončených výrobků, polotvarů, zásob a hmot, které patří podniku v den počátku účinnosti dekretu. Zároveň s podnikem se znárodněovaly i veškeré pomocné podniky a pomocné závody, náležející témuž vlastníkovu, jakož i veškeré podniky a závody, které tvořily se znárodněným podnikem nerozlučný hospodářský celek. Dle J. Kuklíka „znárodněné majetkové podstaty vplynuly jako tzv. kmenové jmění do nových subjektů – národních podniků, jako samostatných právnických osob“.¹²⁶

Jelikož znárodněním se vyvlastňoval majetek osob, byla v dekretu upravena i náhrada s tím spojená. Náhrada však neměla být poskytnuta Německé říši, Království maďarskému, osobám veřejného práva podle německého nebo maďarského práva, německé straně nacistické a politickým stranám maďarským a jiným útvarům, organizacím, podnikům, zařízením, osobním sdružením, fondům a účelovým jměním těchto režimů nebo s nimi souvisícím, jakož i jiným německým nebo maďarským právnickým osobám. Dále osobám německé nebo maďarské příslušnosti s výjimkou těch, které zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti českému a slovenskému národu a buď se činně zúčastnily boje za osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem. Rovněž se majetek vyvlastňoval bez náhrady těm, které bylo možno označit za zrádce a kolaboranty.

O náhradě ohledně českých právnických a fyzických osob rozhodoval ministr průmyslu po dohodě s ministrem financí samostatným výměrem. Pro stanovení výše náhrady byla směrodatná obecná cena majetku ke dni vyhlášení dekretu (27. října 1945). Náhrada mohla být poskytnuta v cenných papírech, v hotovosti nebo v jiných hodnotách, kterou poskytoval nově vytvořený Fond znárodněného hospodářství. Způsob placení byl rovněž zakotven v příslušném výměru. Náhrada se pak stávala splatnou do šesti měsíců od doručení rozhodnutí o náhradě. Náhrada za znárodněný nemovitý majetek a akcie měla být poskytována výlučně v cenných papírech, které měl vydat Fond znárodněného hospodářství a ty měly být úrokovány a umořovány z přebytků výtěžků národních podniků odváděných

¹²⁶ Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 210.

Fondu. Pádým důvodem k tomu bylo, že stát nedisponoval dostatečným finančním obnosem v hotovosti.¹²⁷

Ostatní ustanovení dekretu upravovala postavení národních podniků a jejich organizaci, ty jsou podrobněji rozebrány v následujících kapitolách.

3.2 OP Prostějov, národní podnik a jeho charakteristika

OP Prostějov, národní podnik, vznikl na základě § 12 dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 č. 100 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Podle ustanovení § 1 vládního nařízení č. 6/1946 Sb. dostal podnik statut národní podnik.¹²⁸

Právě pro zřizování národních podniků a jejich fungování existovaly dvě nezbytné právní normy, jednak to byl dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků ze dne 24. října 1945, který upravoval právní postavení a řízení národních podniků, a dále pak vládní nařízení č. 6/1946 Sb. ze dne 15. ledna 1946, které se věnovalo podrobnostem a struktuře fungování národních podniků.¹²⁹

Jediným oprávněným zřizovatelem národních podniků byl stát, respektive ministr průmyslu, který tak činil po dohodě s ministrem financí. Národní podniky v podstatě tvořily majetkové podstaty znárodněných podniků a dosavadních státních podniků ve znárodněných odvětvích. Aby nebylo pochyb, které podniky spadají pod znárodnění, byly jejich seznamy vyhlášovány v Úředním listě.

Charakteristika národního podniku spočívala v tom, že se jednalo o samostatnou právnickou osobu, která tudíž měla právní subjektivitu, finanční samostatnost, avšak zároveň podléhala státnímu doзору.¹³⁰ Vlastníkem národního podniku byl stát, který však neručil za jeho závazky. Vedení podniku mělo spočívat na zásadách obchodního podnikání. Přebytky jeho výtěžků měly být odváděny státu.¹³¹ Národní podnik se zapisoval do obchodního rejstříku vedeného místně příslušným krajským soudem. K řízení podniku bylo oprávněno představenstvo v čele s ředitelem, který mu předsedal. Představenstvo a ředitel měli povinnost

¹²⁷Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945 - 1948*, s. 148.

¹²⁸MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Listina ministerstva průmyslu o zřízení národního podniku OP Prostějov, národní podnik ze dne 7. března 1946. Inv. č. 2438, karton 866.

¹²⁹Kuklík, J.: *Znárodnění československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 212.

¹³⁰Tamtéž, s. 195; Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945-1948*, s. 143.

¹³¹Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945-1948*, s. 143; §18 dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. ze dne 24. října 1945 o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

spravovat podnik s péčí řádného hospodáře a osobně odpovídali za splnění svých povinností. Jimi způsobená škoda byla právně vymahatelná.

Zřízení národního podniku Oděvní průmysl bylo zakotveno ve vyhlášce ministerstva průmyslu č. 1111/1946 vyhlášené v Úředním listě, kde stálo, že národní podnik se zřizuje k datu 1. ledna 1946.¹³² Jako takový byl zapsán do obchodního rejstříku Krajského soudu v Olomouci, který evidoval veškeré změny, zápisy apod. Tento podnik byl na základě § 32 odst. 2 vládního nařízení č. 6/1946 Sb. podřízen ústřednímu orgánu pro průmysl textilní a oděvnícký.¹³³ Jednalo se o Československé textilní závody, národní podnik.¹³⁴

Název podniku byl Oděvní průmysl, národní podnik, jeho sídlo bylo umístěno do Prostějova. O znění firmy, předmětu podnikání, sídla a počtu členů představenstva rozhodoval ministr průmyslu. Předmětem podnikání byla výroba oděvních a výstrojních součástí všech druhů, zpracování kůží a kožešin, nabývání a odbyt surovin a zboží toho druhu a výkon živnostenských a jiných oprávnění znárodněných podniků, která vplývají do Oděvního průmyslu, národní podnik. Jako sídlo společnosti byl zvolen Prostějov.¹³⁵

Na základě § 12 a 13 shora uvedeného dekretu prezidenta republiky převedl československý stát ke dni 1. ledna 1946 z majetkových podstat znárodněných podniků na Oděvní průmysl, národní podnik, majetkové kusy, majetkové soubory a práva podniků, a to takto; majetkovou podstatu podniku Hanisch a spol. a Nehera, oděvní služba, majetkovou podstatu podniku Rolný, majetkovou podstatu podniku Silesia, konfekční průmysl, a.s. v Prostějově, a majetkovou podstatu společnosti Sbor, továrna na oděvy v Prostějově, v rozsahu jejich znárodnění.¹³⁶ Později přebírá Oděvní průmysl, národní podnik v Prostějově, kumulativní správu nad některými konfiskáty, a to Kasin a Textor v Brně, Palace Artist Slavonie, Šerifovy závody, Kempl a Reifried Cvikov, Pawlouschek Brno, Bratří Langerové a Bratří Tichové Boskovice, Josef König Teplice, Holman Varnsdorf a jiné.¹³⁷ Národní podnik tak vstoupil do závazků znárodněných podniků.

¹³²MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Popis firmy Hanisch a spol. ze dne 22. května 1946. Inv. č. 2, karton 1.

¹³³MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Listina ministerstva průmyslu o zřízení národního podniku ze dne 7. března 1946. Inv. č. 2438, karton 866.

¹³⁴Tamtéž. Oběžníky Československých textilních závodů, národního podniku. Inv. č. 6, karton 6.

¹³⁵Tamtéž. Listina ministerstva průmyslu o zřízení národního podniku ze dne 7. března 1946. Inv. č. 2438, karton 866.

¹³⁶Tamtéž.

¹³⁷Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 273.

Vytvořením národního podniku tak vznikla úplně nová právnická osoba. Podle Václava Lhoty se národní podniky tvořily na principu horizontální výstavby, tzn. sdružovaly se k sobě podniky stejného druhu činnosti.¹³⁸

3.3 Chod znárodněných společností Hanisch a spol a Nehera, oděvní služba před jejich začleněním do Oděvního průmyslu, národního podniku

Společnosti Hanisch a spol. a Nehera, oděvní služba v Prostějově, podléhaly znárodnění. Přestože byly znárodněny ke dni vyhlášení dekretu, tedy k 27. říjnu 1945, samostatně fungovaly ještě do konce května roku 1946. Vedení podniku zajišťoval jejich ředitel, kterým byl v obou společnostech ustanoven Jaroslav Neoral. Každá ze společností byla samostatnou právnickou osobou, avšak jejich vedení a administrativní aparát byl spojený. Jediné, co bylo vedeno samostatně, bylo účetnictví a zaměstnanci. Právě tyto dvě společnosti způsobily na ministerstvu průmyslu problematickou situaci. Při sestavování seznamu firem určených k zestátnění byla na seznam dána pouze společnost Hanisch & Co. v Prostějově. Následně ze šetření Ústředí československého průmyslu ze dne 25. září 1945 vyplynulo, že správně má být do znárodnění zařazena i společnost Nehera, oděvní služba v Prostějově, kterou v roce 1942 převzal Robert Hanisch. Jelikož součástí majetkové podstaty společnosti Hanisch & Co. v Prostějově byl majetek Robertem Hanischem arizované židovské společnosti Salomon Trau, tak ta musela být ze seznamu vyškrtuta. Už jen z důvodu, že se jednalo o drobnou společnost s 50 zaměstnanci, o níž se navíc přihlásila právní nástupkyně zemřelého Salomona Traua.¹³⁹ Znárodnění tedy nakonec podléhaly obě společnosti, jak Hanisch & Co. v Prostějově, tak Nehera, oděvní služba v Prostějově, neboť i po oddělení měla každá více jak 500 zaměstnanců.

Oděvní průmysl, národní podnik, byl zřízen k 1. lednu 1946, avšak jako takový začal ve skutečnosti fungovat až v červnu roku 1946, tím pádem téměř půl roku existoval jakýsi provizorní stav. Společnosti Hanisch a spol., Nehera, oděvní služba, Rolný, Silesia a Sbor již byly znárodněny, avšak po tuto přechodnou dobu existovaly jako samostatné podniky. Do doby, než znárodněné podniky převzal stát, tak v nich i nadále působili národní správci. Seznam podniků, které konkrétně měly podléhat znárodnění, byl uveřejněn vždy v příslušné vyhlášce ministerstva průmyslu, která se zveřejňovala v Úředním listě. Poté, co ke znárodnění

¹³⁸Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945 - 1948*, s. 205.

¹³⁹Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 245.

došlo, bylo pro ministerstvo průmyslu nezbytně nutné zjistit, jaké vlastně majetkové podstaty daných podniků spadají pod znárodnění. Podrobné hlášení o přehledu majetku tak bylo uloženo vypracovat národním správám.¹⁴⁰

Do doby, než došlo ke spojení a vytvoření fungujícího národního podniku, musely tyto společnosti mezi sebou vytvořit jakousi organizační základnu. V únoru roku 1946 tak byla zvolena podniková rada, jejímž předsedou se stal Vojtěch Kunčík, zaměstnanec firmy Nehera, oděvní služba v Prostějově, místopředseda Vincenc Dokoupil, zaměstnanec znárodněného podniku Rolný a jednatelem František Ryzý, zaměstnanec znárodněné firmy Sbor. Ostatními členy byli zvoleni za firmu Rolný – Karel Navrátil, Rostislav Kubíček a Bohumil Příkryl, za firmu Nehera – Emil Zlatohlávek, František Polanský, Oldřich Houžvička a Vlastimil Sedláček, za firmu Sbor – František Klusák, později byli ještě přibráni Josef Slánský a Hynek Habán za firmu Silesia.¹⁴¹

3.4 Správa Oděvního průmyslu, národního podniku v Prostějově

Otázce správy národního podniku se obecně věnovala příslušná ustanovení dekrety prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. a přesněji tuto oblast vymezovalo vládní nařízení ze dne 15. ledna 1946, kterým se vydával statut národních podniků průmyslových. Pro pochopení, jak řízení národního podniku fungovalo, je nezbytné si osvětlit obecné souvislosti.

Správa národního podniku příslušela představenstvu v čele s ředitelem, který mu předsedal. Jako zástupci ředitele byli jmenováni jeho náměstkové. Pravomoc jmenovat a odvolávat ředitele a jeho náměstky příslušela představenstvu ústředního orgánu, který tak mohl učinit jen se schválením ministra průmyslu. Návrhy na osobu ředitele a jeho náměstky předkládaly ústřednímu orgánu krajské odborové rady. Ředitelem (náměstkem) se mohl stát pouze československý státní příslušník, který měl odborné vědomosti a zkušenosti. Po svém jmenování složil slib ministru průmyslu. Alespoň jeden náměstek měl být vždy zvolen z řady zaměstnanců podniku. Zástupcem ředitele byl jeden z náměstků, měl-li jich podnik víc. To, aby se na místa ředitelů dostali původní vlastníci a management, nepřipadalo v úvahu. Zradikalizované odborové organizace to vůbec nepřipouštěly. Jeden z náměstků ředitele měl být považován za přímého zástupce zaměstnanců. Ten měl dbát na to, aby byla v podniku

¹⁴⁰Lhota, V.: *Znárodnění v Československu: 1945-1948*, s. 204; MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Inv. č. 2, karton 1.

¹⁴¹Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 274.

prováděna správná sociální s personální politika.¹⁴² Ředitel vedl podnik v záležitostech jeho běžného obchodního a technického provozu. Činil veškerá opatření a rozhodnutí, která byla nezbytná pro správu podniku a která nespádala do působnosti představenstva. Ředitel zastupoval podnik navenek, byl zmocněn ke všem soudním i mimosoudním úkonům a právním jednáními, která souvisela s provozováním podniku.

Představenstvo tvořili zástupci zvolení zaměstnanci a osoby jmenované ústředním orgánem v poměru 1 : 2. Volbu a jmenování představenstva musel potvrdit ministr průmyslu. Členem představenstva mohl být opět jen československý státní příslušník s odbornými vědomostmi a zkušenostmi. Členové představenstva skládali slib do rukou ředitele národního podniku. Počet členů představenstva se pohyboval mezi 3 až 9 osobami, o jeho výši rozhodoval ministr průmyslu. Funkční období představenstva trvalo 3 roky.

Do působnosti představenstva spadalo projednávat a schvalovat zprávu ředitele o činnosti, rozhodovat o osobních věcech ředitele, vyplývajících ze služebního poměru, pokud nebyly vyhrazeny ústřednímu orgánu; udělovat a odvolávat prokuru nebo obchodní plnou moc; navrhnout ústřednímu orgánu změnu předmětu podnikání, rozdělení národního podniku, sloučení s jinými podnikem, nebo změny členění národních podniků; podávat ústřednímu orgánu návrhy programových investic, kterými se podstatně rozšiřovala nebo zdokonalovala dosavadní výroba nebo zaváděla výroba nová; schvalovat rozpočty běžných investic; podávat ústřednímu orgánu návrh roční závěrky a návrh na rozdělení čistého zisku, popřípadě na úhradu ztráty; jednat o koupi, zcizování a zatížení nemovitostí a podávat příslušné návrhy ústřednímu orgánu; rozhodovat o ustanovení právního zástupce, o zahájení a vedení rozepří, byla-li hodnota předmětu sporu vyšší než 5 000 000 Kč, o smírech v těchto rozepřích, o návrhu na zahájení řízení vyrovnávacího; rozhodovat o odměnách zaměstnanců za mimořádné pracovní výkony nebo návrhy na zdokonalení z hospodárnění provozu apod., pokud převyšují čtvrtletní mzdu zaměstnance; schvalovat jednání, která nesouvisí přímo s provozem.

Nejméně jednou měsíčně docházelo ke svolávání představenstva, kterému předsedal ředitel podniku. Na těchto schůzích byly projednávány závažné otázky, o nichž představenstvo hlasovalo. Věc pak byla řešena usnesením Schůze představenstva se mohli účastnit i odborní zaměstnanci podniku, kterým však nepříslušelo právo hlasování. O každém konání schůze bylo nutné učinit řádný zápis.

¹⁴²Kuklík, J.: *Znárodně československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 263.

Podle vládního nařízení z 15. ledna 1946 bylo jako kolektivní orgán ustanoveno *představenstvo* národního podniku o šesti členech. Za členy představenstva byli zvoleni Jaroslav Frybort, Bohumil Jendřejčík, Adolf Kolář, Václav Coufal, Oldřich Houžvička a Jaroslav Tesař, poslední dva byli členy závodní rady znárodněné společnosti Hanisch a spol.¹⁴³ V počáteční době vzniku národního podniku bylo tedy nezbytné zvolení *centrálního ředitele* a ředitelů jednotlivých závodů. O funkci centrálního ředitele se mezi společnostmi Nehera a Rolný rozhořel spor. Každá z nich měla svého navrženého kandidáta, kterého se za žádnou cenu nechtěla vzdát. V případě společnosti Nehera se jednalo o Jaroslava Neorala a u společnosti Rolný byl jako ředitel navrhován Josef Matoušek.¹⁴⁴ O osobě Jaroslava Neorala nic bližšího z dochovaných pramenů nelze zjistit. Pokud se jedná o Josefa Matouška, ten byl druhou nejvýše postavenou osobou ve společnosti Rolný. Působil zde jako finanční ředitel a zároveň měl na starosti veškeré administrativní části podniku.¹⁴⁵ Do celého sporu pak zasáhl ústřední orgán Československé textilní závody, n.p., a centrálním ředitelem se nakonec stal inženýr Jaroslav Hájek. Jeho náměstky se stali Josef Matoušek a Oldřich Pospíšil. Ředitel národního podniku a jeho náměstci byli jmenováni ministrem průmyslu dne 24. dubna 1946.¹⁴⁶

3.4.1 Konstituování představenstva a jmenování ředitele a náměstků národního podniku

Na počátku fungování národního podniku bylo nutné ustanovit řádné členy představenstva. Ačkoliv k zvolení představenstva dle autorů monografie *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku* mělo dojít již v lednu roku 1946 a jeho členové jsou uvedeni výše, muselo se zatím jednat o dočasně zvolené představenstvo. Neboť z dochovaných písemných pramenů v Národním archivu v Praze je patrné, že až během roku 1946 byl vypracován konečný návrh členů představenstva národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově. Pro tento fakt svědčí i dopis podnikové rady národního podniku ze dne 27. srpna 1946, ta apelovala na Československé textilní závody, n.p. v Praze, aby došlo k co nejrychlejšímu ustavení představenstva.¹⁴⁷

¹⁴³Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 274;

¹⁴⁴Tamtéž, s. 275.

¹⁴⁵MZA v Brně: *Rolný, továrna na oděvy, Prostějov*. Kopie dopisu Františky Rolné adresovaný Obchodní a živnostenské komoře v Olomouci u příležitosti předání frimy do rukou Arnošta Rolného, Inv. č. 1, karton č. 1.

¹⁴⁶Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*, s. 275.

¹⁴⁷NA v Praze: Československé textilní závody, n.p. v Praze. Dopis podnikové rady ze dne 27. srpna 1946. Poř. č. 1, karton 15.

V tomto případě návrhy na dvě třetiny kandidátů na členy představenstva a jejich náhradníky předkládali československá strana národně socialistická, tehdejší zástupci národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově, Zemský národní výbor v Brně, ale i Okresní národní výbor v Prostějově. Každý ze shora uvedených navrhovatelů se snažil nabídnout dle jejich mínění vynikající odborníky, kteří svými znalostmi měli prospět prosperitě podniku. K tomu, aby mohlo být představenstvo řádně zvoleno, muselo dojít k dohodě mezi politickými stranami, ÚRO, hospodářskou skupinou textilního průmyslu a ústředním ředitelstvím.

První návrhy, které byly zaslány Československým textilním závodům, n.p. v Praze, patřily zástupcům Oděvního průmyslu, n.p. v Prostějově, a Zemskému národnímu výboru v Brně. Oba za členy představenstva navrhovali tyto osoby: *Františka Smítala*, předsedu Okresního národního výboru v Prostějově, *Františka Svozila*, ředitele Legiobanky v Prostějově, *Dr. Karla Hochmanna*, průmyslového referenta Zemského národního výboru v Brně a *Dr. Bohumila Navrátila*, tajemníka ústředního svazu československého průmyslu, pobočka Olomouc. V osobách náhradníků se jejich návrhy lišily v tom smyslu, že Oděvní průmysl jako náhradníky navrhoval *Jaroslava Tesaře*, sociálního referenta a člena Zemského národního výboru v Brně, *Emila Fagoše*, tajemníka Odborové skupiny československého oděvního průmyslu v Prostějově, *Karla Ticháčka*, profesora tkalcovské školy v Prostějově a *Karla Hanáka*, ředitele bývalé firmy Weiss & Hanák v Brně. Zemský národní výbor místo osoby Karla Ticháčka navrhoval *J. Klaudyho*, národního správce firmy Weiss & Hanák v Brně.¹⁴⁸

V srpnu roku 1946 byly Československým textilním závodům, n.p. v Praze, doručeny návrhy představenstva Okresního národního výboru v Prostějově a československé strany národně socialistické. Mezi kandidáty na členy představenstva okresního národního výboru byli zařazeni *František Šmudla*, I. místopředseda Okresního národního výboru v Prostějově, *Hynek Smítal*, profesor v Prostějově, *Emil Fagoš*, tajemník Odborové skupiny oděvního průmyslu v Prostějově a *František Nepustil*, disponent Živnobanky. Jako náhradníci byli vybráni *Rudolf Rotter*, vrchní kalkulant, *František Hvozdenský*, krejčí a člen rady Okresního národního výboru v Prostějově, *Ing. Karel Šimůnek*, ředitel tkalcovské školy v Prostějově, a *JUDr. František Lázníčka*, advokát, člen rady Okresního národního výboru v Prostějově.¹⁴⁹ Návrh československé strany národně socialistické se shodoval s předchozím uvedeným

¹⁴⁸NA v Praze: *Československé textilní závody, n.p. v Praze*. Návrh kandidátů představenstva předložený Oděvním průmyslem n.p. a Zemským národním výborem v Brně. Poř. č. 1, karton 15.

¹⁴⁹Tamtéž. Návrh kandidátů představenstva předložený Okresním národním výborem v Prostějově. Poř. č. 1, karton 15.

seznamem pouze v jediném jménu, a to Emila Fagoše. Jako ostatní členové byli navrženi *Jaroslav Hájek*, ředitel Živnobanky v Prostějově, *Dr. Jaroslav Sladký*, advokát v Prostějově, a *Jan Půlkráb*, tajemník ÚRO v Praze.¹⁵⁰

Jen na okraj lze uvést, že například Emil Fagoš jmenováním náhradníka jednoho z členů představenstva nebyl potěšen. V jeho dopisu, který adresoval Československým textilním závodům, n.p. v Praze, uvádí, že tuto funkci bral jako podružnou, v níž by nemohl uplatnit své zkušenosti. Byl 23 let činný v oděvním průmyslu, z toho 10 let pracoval jako tajemník Odborné skupiny československého textilního průmyslu, kde získal bohaté zkušenosti v oděvním oboru. Aby i nadále mohl své zkušenosti uplatňovat, chtěl zůstat na své dosavadní pozici. Proto novou funkci s díky odmítl.¹⁵¹

Počátkem června roku 1946 navrhly Československé textilní závody ministerstvu průmyslu jako ředitele národního podniku Ing. Jaroslava Hájka, ředitele firmy Koste Iliča Sinora v Jugoslávii. Jeho náměstkové měli být Josef Matoušek, centrální ředitel firmy Rolný v Prostějově, Ing. Augustin Elias, úředník u firmy Rolný a Dr. Miroslav Kropáč, personální referent Zemského národního výboru v Brně. Ze schůze Československých textilních závodů n.p. v Praze ze dne 27. června 1946 vyplývá, že definitivně bylo rozhodnuto, že jako ředitel národního podniku bude jmenován Ing. Jaroslav Hájek. Původní návrh, aby náměstkem byl i Ing. Augustin Elias byl zamítnut a o jeho osobu se počet náměstků snížil. Augustin Elias však nadále v národním podniku působil jako tajemník. Náměstky byli nakonec jmenováni Josef Matoušek ze společnosti Rolný a jako sociální náměstek byl jmenován Oldřich Pospíšil ze společnosti Nehera.¹⁵² Funkce sociálního náměstka byla důležitá pro zaměstnance podniku. Takovýto náměstek byl vybrán z jejich řad a současně se stával jakýmsi zástupcem odborů a závodní rady.¹⁵³

3.4.2 Profesionální kompetence nového managementu

Z dochovaných pramenných materiálů se podařilo získat tři životopisy kandidátů na posty členů představenstva. Je nutné zmínit, že předkládané návrhy kandidátů na členy představenstva se od sebe ničím nelišily. Žádná z navrhujících institucí v nich nezdůvodňovala svoje pohnutky, proč právě tito byli vybráni jako vhodní odborníci do funkcí

¹⁵⁰ NA v Praze: *Československé textilní závody, n.p. v Praze*. Návrh kandidátů představenstva předložený Okresním národním výborem v Prostějově. Poř. č. 1, karton 15.

¹⁵¹ Tamtéž. Dopis Emila Fagoše ze dne 15.2.1947. Poř. č. 1, karton 15.

¹⁵² NA v Praze: *Ministerstvo průmyslu*. Zápis ze schůze ČTTZ, n.p. ze dne 27. června 1946. Inv. č. 3637, karton 1233.

¹⁵³ Kaplan, K.: *Znárodnění a socialismus*, s. 247.

představenstva národního podniku. Ale i z tak malého vzorku lze učinit obraz o tom, jakých profesních kvalit mohl nový management dosahovat.

Prvním z nich byl *Josef Matoušek*, který v době navržení působil jako centrální ředitel společnosti Rolný. Jednalo se o staršího muže české národnosti. Jeho odborná studia zahrnovala dva roky obchodní školy, která byla doplněna kurzem amerického účetnictví. V soukromí se věnoval studiu národohospodářství. Byl člověkem znalým několika jazyků, hovořil mimo jiné bulharsky, rusky, anglicky a francouzsky. Od roku 1908 do roku 1921 působil jako účetní ve dvou firmách, od roku 1921 byl stabilně zaměstnán u společnosti Rolný.¹⁵⁴

Druhým z kandidátů byl inženýr *Augustin Elias*, který působil jako daňový referent u společnosti Rolný. Tento absolvoval Vysokou obchodní školu v Praze. K jeho odborným znalostem patřilo účetnictví, daňové a bilanční záležitosti. Ovládal částečně dva světové jazyky, a to ruský a francouzský. V letech 1928 – 1939 působil jako vedoucí revisní komise na ministerstvu financí. Od roku 1939 byl soustavě zaměstnán u společnosti Rolný.¹⁵⁵

Z životopisu posledního kandidáta se dovídáme, že se jednalo o *Dr. Miroslava Kropáče*. Ten po vystudování reálného gymnázia řádně odpromoval na právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Během své profesní dráhy působil na několika místech. Na počátku své kariéry pracoval 4 měsíce jako právník na Krajském soudu v Brně. Po skončení tříleté vojenské služby působil rok u Zemského úřadu v Brně, a poté byl v roce 1937 přeložen k Okresnímu úřadu v Prostějově, kde působil až do září roku 1945. U Okresního úřadu v Prostějově pracoval jako živnostenský referent. V této funkci měl příležitost poznat strukturu prostějovského konfekčního průmyslu a možnost seznámit se s všemi otázkami souvisejícími s provozem konfekce na Prostějovsku. V době navržení na kandidáta představenstva působil jako personální úředník presidia Zemského národního výboru v Brně.¹⁵⁶

Pro všechny kandidáty bylo společné, že v době, kdy byly navržení, tedy v roce 1946 se zatím jednalo o odborníky, kteří se rekrutují z oboru. V podstatě všechny navržené osoby lze řadit k střední třídě. Jedná se v podstatě o administrativní kádry, které hospodářskému oboru rozumí. Je nutné si uvědomit, že v této době pro kvalifikaci na uvedené posty zatím ještě nerozhoduje stranická příslušnost ke komunistické straně. Všichni navrhovaní členové jsou spjatí se „starým“ režimem, kteří působili na vysokých místech v bývalých obchodních

¹⁵⁴NA v Praze: *Ministerstvo průmyslu*. Životopis Josefa Matouška . Inv. č. 3635, karton 1210.

¹⁵⁵Tamtéž. Inv. č. 3635, karton 1210.

¹⁵⁶Tamtéž. Inv. č. 3635, karton 1210.

společnostech, bankách a úřadech. Pro jejich návrhy na členy představenstva tak hovoří jejich skutečné odborné předpoklady pro výkon této funkce.

3.5 Začlenění majetkové podstaty do národního podniku Oděvní průmysl

Předpokladem, aby mohly být majetkové podstaty postižených podniků začleněny do jmění národního podniku, byla jejich konfiskace nebo znárodnění. U společností Hanisch a spol. a Nehera, oděvní služba v Prostějově narážíme na problém, že dané společnosti byly provázány jak majetkově, tak v osobách vlastníků.

Společnosti Hanisch a spol. a Nehera, oděvní služba v Prostějově, byly dnem 27. října 1945 znárodněny podle § 1 odst. 1 č. 25 dekretu č.100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Shora uvedené podniky byly znárodněny zestátněním, a to na základě vyhlášky ministerstva průmyslu ze dne 27. prosince 1945 č. 591 Ú.I.I. Majetkové podstaty jmenovaných podniků tak v rozsahu jejich znárodnění byly převedeny ke dni 1. ledna 1946 československým státem na Oděvní průmysl, národní podnik, se sídlem v Prostějově na základě vyhlášky ministerstva průmyslu č. 1111 Ú.I.I ze dne 7. března 1946.¹⁵⁷

Jakmile znárodnění bylo účinné, měly dotčené podniky co nejrychleji zpracovat soupis jim náležejícího jmění a závazků, včetně nemovitého majetku.¹⁵⁸ Zjišťování nemovitého majetku, který měl sloužit k účelům podniku a z toho důvodu být znárodněn, probíhalo poměrně dlouhou dobu. Započalo v roce 1947 a poslední dílčí znárodnovací výměry byly ministerstvem průmyslu vydány až v roce 1952.¹⁵⁹

I když k znárodnění došlo v roce 1945, až do počátku roku 1949 nebyl ve společnostech Hanisch a spol. a Nehera, oděvní služba v Prostějově, prakticky stanoven rozsah znárodněného nemovitého majetku. Oděvní průmysl, národní podnik však nemovitosti, které v minulosti náležely ke shora uvedeným podnikům, využíval. Jednalo se především o tovární budovy s přilehlými pozemky a letní tábor v katastrálním území Malé Hradisko.

¹⁵⁷ZA v Opavě, pobočka Olomouc: *Krajský soud Olomouc – firemní spisy*. Dopis Oděvního závodu Jiřího Wolker, n.p. ze dne 12.9.1951. Sign. A II 248, inv.č. 2028, karton 117; MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Dílčí výměr ministerstva průmyslu ze dne 10.listopadu 1949. Inv. č. 2191, karton 845.

¹⁵⁸Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*, s. 286.

¹⁵⁹MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p. Prostějov*. Dílčí výměry ministerstva průmyslu. Inv. č. 2191, evid.č. 867.

Problém byl pouze v tom, že do úplného vyřešení této otázky nemohl být národní podnik zapsán do příslušných pozemkových knih jako vlastník nemovitostí.

Smyslem této kapitoly není vylíčit konkrétní přehled pozemkových parcel a budov, které byly začleněny do národního podniku, spíše vysvětlit proces, který samotnému začlenění do národního podniku předcházela, a dále se věnovat některým zajímavostem.

Předně bylo povinností vedení národního podniku zjistit šetřením v pozemkových knihách soupis nemovitostí, které byly ve vlastnictví společností Hanisch a spol. a Nehera, oděvní služba, a dále v soukromém vlastnictví Jana Nehery. Tohoto úkolu se zhostilo právní oddělení včele s Dr. Daňkem. Ten provedl potřebná šetření v pozemkových knihách, z nichž sestavil seznamy knihovních vložek, rozčleněných dle vlastníků. Poté vypracoval soupis nemovitostí, které bezprostředně byly nezbytné k provozování znárodněných podniků a které by tudíž bylo vhodné začlenit do národního podniku. Tento soupis byl předložen ústřednímu orgánu – Československým textilním závodům, n.p., aby v jeho rozsahu navrhl ministerstvu průmyslu vydat dílčí znárodnovací výměry. Vedení národního podniku nebylo jediné, které se zajímalo o to, aby příslušné nemovitosti byly znárodněny. K této věci se hojně vyjadřoval i Okresní národní výbor v Prostějově, který rovněž ústřednímu orgánu podával návrhy k zahájení delimitačních řízení. Jelikož pod znárodnění měly spadat i nemovitosti v soukromém vlastnictví Jana Nehery a i třetích osob, bylo nutné pečlivě prozkoumat, zda mají znárodnění též podlehnout.¹⁶⁰ Dílčí výměry pak byly vydávány na základě ustanovení § 4 odst. 1 a násl. dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 č. 100 Sb. ve znění čl. II zákona ze dne 28. dubna 1948, č. 114 Sb.¹⁶¹

Co se týká majetku Jana Nehery, tak část, která se řadila pod jeho soukromý majetek, měla být zkonfiskována dle dekretu č. 108/1945 Sb. a část měla být znárodněna.¹⁶² Z dostupných pramenů však lze zjistit, že jeho veškerý majetek byl znárodněn a žádný zkonfiskován. Jan Nehera měl ve svém soukromém majetku pozemky o celkové rozloze 1184,96 ha, dále 7 obytných domů v ulici U dráhy, které nechal v letech 1940 - 1941 vystavět jako bytové domy pro své zaměstnance, a středisko v údolí potoka Okluky, zahrnující zrekonstruovaný mlýn, pilu a 15 dřevěných chat u rybníka pro letní rekreaci zaměstnanců v katastrálním území Malé Hradisko, které Jan Nehera vybudoval z prostředků firmy v roce

¹⁶⁰Jak vysvětluje i JUDr. Zdeněk Nešpor ve své publikaci *Znárodnění dolů a průmyslu, znárodnění podléhaly i majetkové kusy, byť i patřily osobě třetí, pokud jich bylo zapotřebí k provozu znárodněného podniku*.

¹⁶¹MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Znárodnění firmy Hanisch a spol. Inv. č. 2191, evid. č. 867

¹⁶²Tamtéž. Dopis právního oddělení Oděvního průmyslu, n.p. ze dne 3. února 1949. Inv. č. 2449, evid. č. 867.

1938.¹⁶³ Za účelem zjištění, zda šlo o nemovitosti sloužící k provozu podniku, se konala tzv. komisionální jednání za přítomnosti zástupců místního národního výboru, ministerstva lehkého průmyslu, Okresního národního výboru v Prostějově, klíčových osob podávajících svědectví a ředitele národního podniku. Svědectví o tom, že veškerý majetek Jana Nehery výše uvedený sloužil k provozu podniku, podali jeho bývalí zaměstnanci Jan Tesař a Václav Motl. Poté už nic nebránilo tomu, aby ministerstvo lehkého průmyslu mohlo vydat dílčí výměry, kterým byly takto určené nemovitosti znárodněny a zařazeny do majetkové podstaty národního podniku Oděvní průmysl. Takto provedené řízení se nazývalo delimitačním řízením.

Z bilance společnosti Nehera, oděvní služba /prodejní část/, kterou sestavil Oděvní průmysl, národní podnik k 31.12.1945, vyplývá, že uvedená společnost neměla ve svém majetku žádné nemovitosti. Její majetek tvořily zařízení, zásoby, pohledávky a hotovost.¹⁶⁴ Majetek bývalé firmy Jana Nehery se totiž nalézal ve firmě Hanisch a spol. v Prostějově. Obecně do nemovitého majetku společnosti Hanisch a spol. spadaly tovární budovy s přilehlými pozemky v Jihoslovanské ulici č. 1, dále tovární budovy a přilehlé pozemky za hlavním nádražím, kancelářská a obytná budova (dříve fa S. Trau) v Palackého třídě č. 4-6 a ještě část budovy Moravské banky v Palackého třídě č. 2.¹⁶⁵ Celková hodnota pozemků a budov společnosti Hanisch a spol. ke dni 1.1.1946 byla stanovena na částku 24 672 764, 10 Kčs.¹⁶⁶ Veškeré nemovitosti, kde byla jako vlastník v pozemkových knihách zapsána společnost Hanisch a spol. v Prostějově, se staly předmětem znárodnění, neboť bylo prokázáno, že sloužily provozu podniku.¹⁶⁷

Mimo to byly znárodněny i nemovitosti, které nebyly v přímém vlastnictví podniků Nehera, oděvní služba v Prostějově, ani Hanisch a spol. nebo v soukromé vlastnictví Jana Nehery, ale byly ve vlastnictví třetích osob. Jednalo se zejména o vilu, kterou vlastnila manželka Jana Nehery, Anastázie Neherová. Byla to prostorná přepychová vila, která byla postavena před okupací z firemních výběrů Jana Nehery. V době okupace ji Jan Nehera převedl na svoji manželku Anastázii Neherovou.¹⁶⁸ Ta se však se znárodněním této vily

¹⁶³MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Dopis adresovaný Okresnímu národnímu výboru v Prostějově ze dne 23. dubna 1947. Inv. č. 2449, evid. č. 867.

¹⁶⁴Tamtéž. Bilance k 31.12.1945. Inv. č. 4, evid. č. 2

¹⁶⁵Tamtéž. Dopis místního národního výboru ze dne 23. dubna 1947. Inv. č. 2449, karton 867.

¹⁶⁶Tamtéž. Rozvaha ke dni 1.1.1946. Inv. č. 2191, evid. č. 867.

¹⁶⁷Tamtéž. Dílčí výměry ministerstva lehkého průmyslu. Inv. č. 2191, evid. č. 867.

¹⁶⁸MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Dopis adresovaný Československým textilním závodům, n.p. ze dne 1.7.1950. Inv. 2191, evid. č. 867.

nehodlala smířit, a tak požádala samotné ministerstvo průmyslu o její vynětí ze znárodnění. Opět se konalo komisionálním řízením, na kterém bývalý ředitel společnosti Jana Nehery Jaroslav Neoral vypověděl, že před jeho odjezdem do ciziny v roce 1945 se zde konaly pracovní porady různých oddělení podniku, které se týkaly jeho výrobních a distribučních problémů. Tudíž vila byla dílčím výměrem ministerstva lehkého průmyslu znárodněna s odůvodněním, že se jedná o majetek sloužící k provozu podniku.¹⁶⁹

Dalším případem se staly dva domy pařící rodině Wschianských, které však tato rodina ke dni znárodnění společně s Hanisch a spol. a Nehera, oděvní služba v Prostějově, pouze pronajímala jako skladiště. Jenže to nic neměnilo na skutečnosti, že se opět jednalo o nemovitosti sloužící k provozu podniku. Tehdejší zákony nebraly na zřetel ani ochranu nezletilých, neboť část shora uvedených nemovitostí byla ve vlastnictví nezletilých osob.¹⁷⁰ Stejnému osudu neunikl ani dům č.p. 917 s parcelou č. 903 v Kolárově ulici, jehož původními vlastníky byly Eugen a Hugo Wolfovi.¹⁷¹

3.6 Pracovněprávní záležitosti a mzdy po znárodnění

Po ukončení války, jelikož byla na podnik Hanisch a spol. uvalena národní správa, byly veškeré pracovněprávní záležitosti řešeny nejen správou podniku, ale především v závodní radě. Celý proces probíhal tak, že závodní rada předkládala správě podniku své návrhy v oblasti mezd, rozvázání pracovního poměru apod., a ta je potom schvalovala. Následně však tyto návrhy musely být zaslány ministerstvu ochrany práce k potvrzení, bez tohoto potvrzení nemohlo být samostatně nic provedeno. Byla to především závodní rada, která rozhodovala v otázkách pracovních poměrů. Veškeré žádosti o schválení se pak zasílali ministerstvu prostřednictvím Úřadu ochrany práce v Olomouci.¹⁷²

Co se týče mezd, tak po znárodnění jejich výši upravovalo samo ministerstvo ochrany práce a sociálních péče prostřednictvím vyhlášek. V lednu roku 1946 došlo k jejich navýšení. Zaměstnanci byli rozděleni do pěti platových skupin. Zařazení do jednotlivých skupin záleželo na vzdělání a činnosti, kterou v zaměstnání vykonávali.

Do *první platové skupiny* byli zařazeni zaměstnanci, kteří byli bez odborného vzdělání a vykonávali mechanickou nebo jednoduchou činnost.

¹⁶⁹ MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Dílčí výměr ministerstva lehkého průmyslu ze dne 2. listopadu 1953. Inv. č. 2191, evid. č. 867.

¹⁷⁰ Tamtéž. Výměr ministerstva lehkého průmyslu, ze dne 6.10.1952. Inv. č. 2191, evid. č. 867.

¹⁷¹ Tamtéž. Dílčí výměr ministerstva lehkého průmyslu ze dne 4. listopadu 1952. Inv. č. 2191, evid. č. 867.

¹⁷² Tamtéž. Inv. č. 52, evid. č. 3.

Přehled mezd v závislosti na počtu odpracovaných let:

Počet odpracovaných let	Výše mzdy
Nástupní plat	1.800 Kč
1 rok	1.900 Kč
2 roky	2.000 Kč
3 roky	2.200 Kč
6 let	2.400 Kč
9 let a více	2.500 Kč

Do *druhé platové skupiny* patřili zaměstnanci s odborným vzděláním, a to alespoň na dvouroční obchodní škole nebo s maturitou. Jejich náplní práce byla jednoduchá obchodní a administrativní činnost. např. mzdoví účetní, korespondenti, účetní, skladníci, pokladníci, vedoucí prodejen, kteří jsou za svoji práci zodpovědní.

Přehled mezd v závislosti na počtu odpracovaných let:

Počet odpracovaných let	Výše mzdy
Nástupní plat	2.000 Kč
1 rok	2.100 Kč
2 roky	2.300 Kč
3 roky	2.400 Kč
6 let	2.600 Kč
9 let	2.800 Kč
12 let	3.000 Kč
15 let a více	3.100 Kč

Do *třetí platové skupiny* patřili zaměstnanci s ukončeným čtyřletým vzděláním na obchodní akademii zakončené maturitou, absolventi abiturientských kurzů a zaměstnanci s I. státní zkouškou na vysoké škole. Jejich náplní práce bylo vyřizovat samostatně podle všeobecných pokynů obtížnější práce vyššího významu.

Přehled mezd v závislosti na počtu odpracovaných let:

Počet odpracovaných let	Výše mzdy
Nástupní plat	2.800 Kč
1 rok	2.900 Kč
2 roky	3.050 Kč
3 roky	3.350 Kč
6 let	3.650 Kč
9 let	3.950 Kč
12 let	4.250 Kč
15 let a více	4.550 Kč

Do *čtvrté platové skupiny* se řadili zaměstnanci s ukončeným vysokoškolským vzděláním. Prováděli samostatnou činnost, která vyžadovala obsáhlých obchodních vědomostí a praktické zkušenosti, např. přednostové oddělení, samostatní pokladníci vedoucích pokladen, nákupčí, bilanční účetní.

Přehled mezd v závislosti na počtu odpracovaných let:

Počet odpracovaných let	Výše mzdy
Nástupní plat	3.700 Kč
1 rok	3.900 Kč
2 roky	4.200 Kč
3 roky	4.600 Kč
6 let	4.900 Kč
9 let	5.300 Kč
12 let	5.700 Kč
15 let a více	6.000 Kč

Do *páté platové skupiny* mohli být zařazeni ti zaměstnanci, kteří vykonávali nejméně pět let činnost specifickou pro 4. platovou skupinu. Jednalo se o zaměstnance v odpovědném postavení s dispoziční činností nebo s dozorcím oprávněním. Jejich nástupní plat činil 6000 Kč, a dále podle volného ujednání.

Ve zvláštních platových skupinách byli zařazeni dělníci. Do první této skupiny patřili vyučení krejčí s kvalifikací, kteří spolu s mistrem odpovídali za kvalitu vyrobeného díla

v mechanické dílně. Jejich nástupní plat činil 2.800 Kč, v každém dalším roce se zvyšoval o 170 Kč až do odpracovaných patnácti let. Do druhé skupiny patřili vedoucí dílny, kteří řídili a kontrolovali zhotovená díla a odpovídali za splnění výroby po stránce kvalitní. Jejich nástupní plat činil 3.000 Kč měsíčně, každý další rok se zvyšoval o 180 Kč až do odpracovaných patnácti let.

Z uvedených přehledů je patrné, že záměrem ministerstva ochrany práce a sociální péče bylo vyrovnat platy dělníků s odbornými zaměstnanci. Je to zřejmé z následujícího přehledu, kdy nástupní plat řadového dělníka a vedoucího dílny byl stejný jako odborného pracovníka zařazeného do třetí platové skupiny, pro jehož výkon povolání byla požadována maturitní či I. státní zkouška. Je pak zajímavé, že mezi řadovými dělníky a vedoucími dílny již nebyl takový velký platový odstup, jednalo se o 200 Kč. Z důvodové zprávy se lze dočíst, že v prvních dvou platových skupinách došlo k navýšení mzdy o 80 %, u ostatních se jednalo o 60 %.¹⁷³

3.7 Vnitřní organizace národního podniku OP Prostějov

Znárodněné firmy Rolný, Nehera, Hanisch, Sbor a Silesia se sloučily ke dni 1.6.1946 a vytvořily jeden podnik, a to Oděvní průmysl, národní podnik v Prostějově. Do tohoto sloučení byla organizace taková, že každý podnik měl vlastní samosprávu a fungoval jako samostatná právnická osoba. Poté došlo k novému zorganizování podniku. Přebudovávání původně pěti samostatných firem se dělo na poradách vedoucích znárodněných podniků, kterým předsedal podnikový ředitel Ing. Jaroslav Hájek. Počátečním úkolem ředitele národního podniku bylo zmapovat situaci v jednotlivých znárodněných společnostech. Národní správci a ředitelé byli nuceni připravit dokumenty k popisu podniku, odevzdat veškeré živnostenské listy, pozemkové listy, smlouvy, patenty a jiné důležité listiny. Dále musel být sestaven finanční a výrobní popis podniku a ke dni 31. května 1946 musela být v podnicích provedena inventura. Počátečním problémem, se kterým se potýkalo nové vedení národního podniku, byla neustálá rivalita mezi znárodněnými podniky.

V počátku fungování národního podniku byla organizace podniku ponechána v rukou jeho vedení. Až v roce 1947 přišel nadřízený orgán Československé textilní závody s doporučením, jak má být národní podnik vnitřně organizován. Toto doporučení se mělo stát

¹⁷³MZA v Brně: *Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov*. Dopis ministerstva ochrany práce a sociální péče ze dne 19. ledna 1946. Inv. č. 52, karton 3.

vzorem pro organizování národních podniků za účelem dosažení jednotné organizační struktury celého znárodněného textilního průmyslu.¹⁷⁴

První organizace vedení národního podniku měla základní schéma, kdy v čele podniku stál ředitel. K jeho pomoci byli jmenováni dva náměstkové, představenstvo a podniková rada. Kromě toho byl řediteli přidělen sekretariát a plánovací oddělení, jehož vedoucím byl v tomto případě Jaroslav Provaz. V ředitelství byla zřízena *oddělení* administrativní, výrobní a prodejní, v jejich čele měl stát ředitel. Prozatímním dohledem nad administrativním oddělením byl pověřen první náměstek Josef Matoušek, jehož zástupcem se stal Jaroslav Frýbort, vedení výrobního oddělení měl na starost sám podnikový ředitel a vedoucím prodeje byl jmenován ředitel Jaroslav Neoral. Ředitelé administrativního a výrobního oddělení měli být jmenováni dodatečně. Na funkci administrativního ředitele se přihlásili dva kandidáti, za společnost Rolný to byl Jaroslav Frýbort a za společnost Nehera Jaroslav Štolfa. Jejich způsobilost k výkonu funkce ředitele administrativního oddělení měl přezkoušet příslušný ředitel z Ústředního ředitelství v Praze a podle jeho doporučení měl být vybraný kandidát následně do své funkce jmenován podnikovým ředitelem. Na pozici výrobního ředitele se ze společnosti Rolný přihlásil F. Záruba a Bohumil Jedřejčík a ze společnosti Nehera Václav Coufal a K. Janeček. Z těchto kandidátů si vybíral už podnikový ředitel přímo sám. Funkce výrobního ředitele pak byla svěřena K. Janečkovi ze společnosti Nehera. V celém podniku pak fungovala provozní účtárna a osobní oddělení, které bylo pro všechny firmy organizováno centrálně. Později přibýlo ještě oddělení plánovací.¹⁷⁵

Je nutné podotknouti, že v této době jsou na čelní posty vybírány osoby, které měly kvalifikační předpoklady zastávat vedoucí pozice. Většinou se jednalo o osoby, které působily již v administrativě původních znárodněných podniků. Vstupní podmínkou k jejich jmenování byly odborné zkušenosti, které byly náležitě ověřovány.

Celý podnik se dále dělil na *skupiny*, a to skupinu všeobecnou pomocnou, výrobní, pomocnou výrobní, správní a odbytovou. V čele každé skupiny byl vedoucí. Toto rozdělení bylo zřejmě přejato ze způsobu organizace, která byla v podniku Hanisch a spol. po znárodnění. Rozdělení národního podniku pak mělo toto pořadí: národní podnik, závod, skupina a oddělení.¹⁷⁶

¹⁷⁴NA v Praze: *Československé textilní závody, n.p. v Praze*. Karton 100.

¹⁷⁵MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis ze schůze ředitelství znárodněných podniků, konané dne 8. května 1946 a dne 9. května 1946. Inv. č. 37, karton 20.

¹⁷⁶Tamtéž. Zápis ze schůze ředitelství znárodněných podniků konané dne 9. května 1946. Inv. č. 37, karton 20.

Na počátku měl národní podnik pět závodů, a to Třebízského 1-5, Prostějov (dříve Rolný), Jihoslovanská 1 (dříve Hanisch a spol. a Nehera), Olomoucká (dříve Sbor), Havlíčkova (dříve Rolný) a Stalinova (dříve Silesia). Tento počet se na konci roku 1948 rozrostl na číslo 155 závodů.

V průběhu roku 1947 došlo v organizaci národního podniku ke změnám. Podnik byl nově organizován s platností od 1. ledna 1948. Byl rozčleněn na *organizační útvary*, a to národní podnik, závod a jednotky nižšího stupně, kdy se jednalo o sektory, skupiny, oddělení a referáty. Jednotky nižšího stupně byly samostatnými pracovními jednotkami, v jejichž čele stál vedoucí, který byl přímo odpovědný ze své funkce svému nadřízenému. Vedoucí tak zajišťoval řídicí činnost organizační jednotky, organizoval práci, vyjadřoval se k přijímaným a propouštěným zaměstnancům a zodpovídal za včasné plnění úkolů.

Celé vedení podniku zajišťovala *centrální správa*, která se dělila na ředitelskou správu, sektor nákupu, výroby, prodeje, správy a sociální politiky. Jednotlivé sektory se dále členily na různé podskupiny.

Centrální správa Pod *ředitelskou správu* byl zařazen sám ředitel národního podniku a představenstvo. Dále sem spadala podniková rada, sekretariát, právní oddělení, útvar organizace a racionalizace, útvar plánování, kontroly a útvar správy pobočných závodů. Pod *sektor nákupu* spadal nákup surovina a nákup pomocných a provozních látek a investic. Pod *sektor výroby* spadaly modelárny, stříhárný, výroba pláten a vat a stroje a energetika. Pod *sektor prodeje* byl zařazen prodej hotových výrobků do tuzemska ve velkém, prodej veřejných dodávek, prodej v malém společné, zúčtování prodejen, skupinářů, reklamní oddělení, exportní oddělení, sklady hotových výrobků společné, expedice. Pod *sektor správy* spadalo finanční oddělení, provozní účtárna kalkulace, statistika, hospodářská správa, doprava a stavby. Pod sektor sociální politiky patřilo společné osobní oddělení, sociální oddělení, kulturní oddělení, učňovské oddělení a oddělení výživy.

V čele každého sektoru stál vedoucí, který byl odpovědný ze jeho řádných chod. Kompetence ředitele a představenstva byly vyličený již v předchozím textu. Do hlavní náplně *vedoucího sektoru nákupu* spadalo především sledování vývoje trhu a jeho rozbor. Mezi jeho úkoly patřilo zejména organizování nákupu podle potřeb výroby a prodeje, které činil za spolupráce s plánovacím oddělením. Náplní práce *vedoucího sektoru výroby* bylo řídit výrobu ve všech provozovnách národního podniku, zajistit, aby jednotlivé dílny a závody byly plynulé zásobovány surovinami nezbytnými pro výrobu oděvů, a dále spolu s plánovacím oddělením vypracovat celkový plán výroby národního podniku. Do kompetencí *vedoucího sektoru prodeje* spadalo sledovat vývoj trhu, dále určovat jakost, design a barvu

látek pro prodejní oddělení, řídit prodejní konference, a dále vypracovat prodejní plán. *Vedoucí správního sektoru* měl za povinnost tvořit finanční politiku národního podniku, vypracovat nákladový, finanční a výsledkový plán, měl právo vyjádřit se k plánovaným investicím, rovněž měl právo jednat s peněžními ústavy a sjednávat úvěry dle pokynů ředitelství podniku. Mezi kompetence *vedoucího sociálního sektoru* spadalo řídit, organizovat a kontrolovat veškerou sociální politiku v národním podniku.

Tehdejší definice *národního podniku* zněla tak, že se jedná o útvar složený z podnikového ředitelství, závodů, případně pobočných závodů užívajících jednotné firemní označení. Oblasti nákupu, prodeje, investic, správy, financování a sociální politiky byly spravovány podle zásad centralizace, přičemž tyto funkce zastávalo podnikové ředitelství. V oboru výroby a místní správy byla provedena decentralizace funkcí do jednotlivých závodů. Správu podniku mělo vykonávat jako dosud představenstvo v čele s ředitelem. Výkonným orgánem se pak stávalo podnikové ředitelství složené z podnikového ředitele, jeho náměstků a vedoucích odborů.

Závod byl výrobní jednotkou národního podniku. Správu místních záležitostí závodu vykonával vedoucí (správce) závodu, který byl podřízen podnikovému řediteli a jeho náměstkům. Právo jmenovat ředitele závodu a jeho zástupce měl podnikový ředitel, který rovněž určoval a měnil jeho povinnosti. Vedoucí zastupoval závod navenek a měl povinnost spravovat závod s péčí řádného hospodáře. Celý chod národního podniku tak byl detailně provázán.

Po druhé vlně znárodnění byly přičleněny nové znárodněné podniky. Pro zajímavost lze uvést tyto: Avado, Ballek, Bílý, Boháček, Bratří Baurové, Götz a jiné. Rovněž v této době bylo přistoupeno k nové organizaci v oblasti výroby. V tomto směru bylo přistoupeno k decentralizačnímu systému. Závody v Čechách a na Moravě byly rozděleny do 5 oblastí, které měly rozsáhlé samosprávy. Společná pro všechny zůstala jen nejdůležitější odvětví, jako byla odvětví nákupu, prodeje, financí a organizace. Ostatní věci si oblastní ředitelství spravovalo samostatně. Nově vytvořené oblasti pak byly prostějovská s 18 závody, oblast Brno s 8 závody, oblast Boskovice sdružující 5 závodů, oblast Praha s 20 závody a oblast severní Čechy, kam patřilo 7 závodů. Oblast Prostějov řídil sám Ing. Hájek, oblast Brno Dr. Pospíšil, oblast Boskovice Josef Pospíšil, oblast Praha Jan Faust a oblast Cvikov Josef Mejdrický.¹⁷⁷

¹⁷⁷MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z konference konané dne 23. prosince 1948. Inv. č. 20/12, karton 20.

Následně v roce 1948 došlo na základě nově upraveného organizačního schématu Československých textilních závodů k rozdělení těchto funkcí. Byly přebudovány a nově vytvořeny sektory – plánovací – Jaroslav Frýbort, výrobní – Antonín Veselý, obchodní – Bedřich Antonín, podniko-hospodářský – Josef Matoušek, kádry a soc. politika – Oldřich Pospíšil. Sektor podniko – hospodářský se dále dělil na odbor finanční, v jehož čele stál vedoucí Josef Matoušek, a odbor správní, v jehož čele stál Ing. Elias. Vedoucí sektoru museli být schváleni Československými textilními závody, celopodnikovým výborem KSČ, okresním a krajským sekretariátem KSČ, jakož i příslušnými zájmovými organizacemi zaměstnanců. Nové vedení se mělo dle slov náměstka Oldřicha Pospíšila ujmout svěřených funkcí se vší odpovědností a řídit své rozhodování podle ideologické linie strany KSČ.¹⁷⁸ Z nové organizace lze usuzovat, že na vedoucí posty se dostaly osoby, jež byly pevně spjaty s novým poúnorovým režimem a věrní ideologii komunistické strany. V případě Jaroslava Frýborta, Josefa Matouška a Oldřicha Pospíšila se jednalo o osoby, které byly spjaty s administrativním vedením národního podniku již v jeho počátcích. V případě Josefa Matouška se jednalo dokonce o bývalého vedoucího účetního oddělení ve společnosti Rolný.

Co se týká způsobu spolupráce mezi vedoucími a podřízenými, kladlo vedení podniku důraz na to, aby tyto dvě skupiny spolu především spolupracovaly. Vedoucí se měl stát podřízenému rádcem, učitelem, „přítelem“. Vedoucí měl být u podřízených oblíbený a především docílit dobrých výsledků.¹⁷⁹

3.8 Výroba a prodej v prvním roce fungování národního podniku

Mezi prvotní problémy, se kterými se vedení podniku muselo vypořádat, patřila otázka výroby. Nebylo jednoduché sloučit pět odlišných oděvních společností (po začlenění do národního podniku se jednalo o závody), neboť každý ze znárodněných podniků měl jinou výrobu a produkoval svůj zavedený sortiment zboží. Mimo jiné mezi znárodněnými podniky neustále trvala rivalita, která znemožňovala provádět efektivní práci. To se však nyní mělo změnit. Za účelem sjednocení výroby a zajištění plánování bylo vytvořeno plánovací oddělení. Do jeho pravomocí spadalo tvořit budoucí výrobní plány a dohlédnout na to, aby jejich splnění nebylo bržděno nedostatkem materiálu.¹⁸⁰

¹⁷⁸MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z podnikové pracovní výsledkové konference ze dne 2. prosince 1948. Inv. č. 20/12, karton 20.

¹⁷⁹Spolupracovník, 26. říjen 1946. Ročník II, č. 18-19.

¹⁸⁰MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z porady znárodněných podniků ze dne 8. května 1946. Inv. č. 37, karton 20.

Jelikož k národnímu podniku nyní patřily různé závody s několika dílnami, byla provedena jejich specializace. Ta spočívala v tom, že většinou se jeden druh konfekce vyráběl na stejném místě. Vyráběné zboží se dělilo na čtyři oblasti, a to na dámskou a pánskou konfekci, konfekci oděvů do deště a pracovní obleky. Aby se docílilo ještě rychlejší výroby oděvů, bylo zavedeno, že jeden druh zboží vyráběla po celý rok táž specializovaná dílna. Toto opatření vycházelo z předpokladu vedení podniku, že by bylo možné vyrábět více kusů oděvů než dříve a tím pádem by mělo dojít k jejich zlevnění.¹⁸¹

Pro všechny dílny fungovalo jednotné manipulační oddělení a stříhárna. Ty připravovaly a stříhaly materiál pro všechny pracující dílny. Veškeré sklady látek a hotového zboží byly sloučeny, stejně jako dílny na výrobu strojů a jejich skladiště.¹⁸² Mimo tovární výroby se nadále používala ještě výroba domácí. Práce domácích dělníků však byla odvedena často se zpožděním, což zapříčiňovaly jim vyplacené nízké mzdy.

Další problémy, které byly pro národní podnik palčivými, byla strojní a prodejní oblast. Potíž byla v tom, že v mnoha továrnách byly stroje zastaralé nebo již do značné míry opotřebované. Nové stroje se na trhu nedostávaly v takové míře, aby byly schopny pokrýt celou poptávku.

Co se týká prodeje, tak výroba nebyla schopna pokrýt poptávku zboží na domácím trhu. Na této situaci se podepsal značný nedostatek látek, ale i příprav. Nebylo to vinou nákupního oddělení, že by nezajistilo dostatečný počet surovin, avšak v celé republice byl katastrofální nedostatek látek. Tento stav byl způsoben jednak tím, že vlivem poválečné situace ani textilní továrny neměly dostatečný příjem surovin, a ještě se navíc potýkaly s enormním poklesem počtu zaměstnanců. Tento pokles zaměstnaných byl způsoben v důsledku odsunu Němců, který právě vrcholil v letních měsících roku 1946, a dále nebyvalými migračními procesy na trhu práce.¹⁸³ Látky byly podniku mnohdy dodávány ve stále stejných barvách, což činilo oděvy z nich vyrobené už neprodejnými. Mnohé látky také nedosahovaly ani přílišné kvality, tudíž výrobky, ke kterým byly použity, byly často stahovány z oběhu. Pokud již bylo nějaké zboží kvalitně vyrobeno, vždy se dávala přednost zahraniční expedici a až zbylé zboží mohlo být rozprodáno doma. Tyto všechny skutečnosti se podepsaly na situaci, že určitý sortiment byl v mnoha prodejnách úplně vyprodán, a dále

¹⁸¹Tamtéž. Zápis z porad národních podniků ze dne 8. a 18. května 1946. Inv. č. 37, karta 20.

¹⁸²Tamtéž.

¹⁸³Průcha, V. a kol.: *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*, s. 341; Průcha, V.: Rozmístování pracovních sil a vývoj zaměstnanosti. In: *Některé problémy hospodářského vývoje Československa v letech 1945 – 1948*, s. 20-43.

vlivem nedostatku potřebného materiálu nebyl národní podnik schopen reagovat na sezónní poptávku a takovéto oděvy vyráběl se značným zpožděním.¹⁸⁴

Přes všechny těžkosti národní podnik vykazoval zisky. V třetí čtvrtině roku 1946 se týdenní zisky pohybovaly v rozmezí od 750 000 do 1 000 000 Kčs. Týdenní tržba činila přibližně 11 mil. Kčs. Na konci roku 1946 dosáhl podnik asi 80 % výsledků znárodněných firem v letech před válkou. Výroba a obchod se během roku zdvojnásobily. Rovněž se zdvojnásobil i stav zboží. Výkonnost koncem roku 1946 byla asi o 10 % nižší než oproti stavu v roce 1939. Aby mohl být docílen předpoklad dvouletky, muselo každý rok nastat zlepšení o 5 %.¹⁸⁵

3.9 Dvouletý plán

Do dvouletého plánu, který by slavnostně vyhlášen dnem 28. října 1946 na roky 1947 a 1948, se zapojil i národní podnik Oděvní průmysl v Prostějově.¹⁸⁶ Cílem plánu bylo na konci roku 1948 oblékat jednu šestinu obyvatel Československé republiky. Mezi hlavní prvky, které se národní podnik snažil v dvouletém plánu splnit, patřilo *zvýšení výroby* a *zvýšení jakosti práce*. Dvouletý plán totiž ukládal do konce roku 1948 zvýšit hrubou výrobu v průměru o 10 % proti roku 1937.¹⁸⁷

Úkolem plánovacího oddělení tak bylo vypracovat výhledový plán na dva roky dopředu. Plány byly nakonec vypracovány dva. Jeden oficiální, který se předkládal ke schválení nadřízeným orgánům, a druhý vnitřní, v němž byly nastavené úkoly podstatně vyšší, právě těchto se vedení podniku snažilo docílit. Dle vnitřního plánu mělo být cílů dvouletého plánu dosaženo do 28. října roku 1948.¹⁸⁸

¹⁸⁴MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z porady znárodněných podniků ze dne 14. září 1946. Inv. č. 37, karton 20.

¹⁸⁵Tamtéž. Zápis z pracovní konference z 22. února 1947, Inv. č. 28, karton 17.

¹⁸⁶Dvouletý plán byl vyhlášen v říjnu na základě zákona. Jeho cílem byla obnova národního hospodářství. Dvouletý plán nezahrnoval zásadní strukturální změny. Cílem bylo dosáhnout předválečné životní úrovně obyvatelstva a v některých oblastech ji překročit. Průcha, V. a kol.: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*, s. 227 an.

¹⁸⁷MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z porady vedení podniku ze dne 31. srpna a 26. a 30. října 1946. Inv. č. 37, karton 20; Průcha V. a kol.: *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*, s. 347.

¹⁸⁸MZA v Brně. *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z pracovní konference z 30. října 1946. Inv. č. 28, karton 17.

Připravený plán počítal, že ceny výrobků budou sníženy o 10 %. Co se týká finančního plánu, tak v roce 1947 mělo být docíleno 655 000 000 Kčs ročního obratu, za rok 1948 měl obrat dosáhnout přes 860 000 000 Kčs.¹⁸⁹ Prodejní oddělení na rok 1947 a půl roku 1948 plánovalo 70 % zvýšení a na druhou polovinu roku 1948 dokonce 60 % zvýšení oproti roku 1946. Rovněž se měla zvedat cena i převzatých jmění, v roce 1947 se předpokládalo zvýšení asi o 21 milionů a v roce 1948 o 26 milionů Kčs.¹⁹⁰

Investiční plán počítal na léta 1947 a 1948 s programem investic ve výši 76 000 000 Kčs. Z toho 26 mil. mělo připadnout na filiálky a asi 50 mil. na provoz. Z 50 mil. na provoz se mělo použít 21 mil. pro továrny, 12 mil. na pořízení strojního zařízení, 14 mil. pro stavbu čtyř činžovních domů, 1 mil. na opravu hřiště a asi 2 mil. na nákup pozemku pro rekreační středisko mimo Prostějov.¹⁹¹

V roce 1946 bylo na skladě zboží za 73 000 000 Kč, na konci dvouletky mělo být zboží na skladě o hodnotě 140 000 000 Kč.¹⁹²

Plnění plánu se sledovalo každým týdnem na pracovních výsledkových konferencích. Těch se účastnilo hlavní vedení podniku, zástupci jednotlivých závodů a vedoucí. Pro přehled o plnění plánu byla stanovena kritéria plnění v Kčs, kusové plnění a plnění časové. Na každé konané schůzi se vždy projednávaly týdenní výsledky jednotlivých závodů.¹⁹³

Aby i zaměstnanci byli motivováni k plnění plánu, byly v jednotlivých závodech vyvěšeny přehledové tabule. Zde se zaznamenávalo průběžné plnění plánu, časové ztráty a zisky. Rovněž zde byly zachyceny i absence zaměstnanců, ať už omluvené či nedůvodné.¹⁹⁴ Důležitost dvouletého plánu byla neustále zdůrazňována. Prostředkem k tomu se stal i podnikový časopis Spolupracovník.¹⁹⁵

¹⁸⁹Pro porovnání v roce 1944 dosáhly všechny firmy obratu v součtu 263 000 000 Kč.

¹⁹⁰MZA v Brně. *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z porady vedení podniku ze dne 31. srpna a 26. a 30. října 1946. Inv. č. 37, karton 20.

¹⁹¹Tamtéž. Zápis z porady vedení ze dne 31. srpna 1946. Inv. č. 37, karton 20.

¹⁹²MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z porady vedení ze dne 31. srpna 1946. Inv. č. 37, karton 20.

¹⁹³Tamtéž. Zápis z pracovní výsledkové konference z 25. září 1948. Inv. č. 20/12, karton 20.

¹⁹⁴Tamtéž.

¹⁹⁵Do tohoto podnikového časopisu přispívali i představitelé ROH, kteří si vzali na osobní zodpovědnost splnění dvouletého plánu. Nabádali tak zaměstnance, aby se v této věci stali uvědomělými.

3.9.1 Výsledky plnění dvouletého plánu

I když byl dvouletý plán plněn, stále přetrvával problém s nedostatkem kvalitních surovin. To opět zapříčinilo kritiku ze strany zákazníků, kdy se na pultech stále objevovaly nekvalitní kusy oděvů a nemoderního vzhledu. Tento problém se vyřešil až s nastávajícím koncem roku 1947, kdy došlo k zlepšení v oblasti zásobování surovinami. Tento obrat nastal po krizové situaci v textilním průmyslu, která dospěla až k obměně vedení v této oblasti. I přesto se nadále národní podnik potýkal s nedostatkem oblekových a zimníkových látek. Dalším problémem v první polovině roku 1947 bylo omezení v přísunu elektrického proudu.¹⁹⁶

V první polovině roku 1948 byl časový plán splněn na 111 %.¹⁹⁷ I kvalita výrobků se v průběhu druhé poloviny roku 1948 počala výrazně zlepšit.

¹⁹⁶ MZA v Brně: *Oděvní průmysl, s.p., Prostějov*. Zápis z výsledkové konference ze 7. srpna 1948. Inv. č. 20/12, karton 20.

¹⁹⁷ Tamtéž.

Závěr

Jan Nehera byl významným československým podnikatelem v oblasti oděvního průmyslu. V porovnání se svým konkurentem Arnoštem Rolným počal svou podnikatelskou dráhu mnohem později, ve dvacátých letech minulého století, vybudoval ovšem během relativně krátké doby silný podnik zvučného jména. Díky těmto dvěma podnikatelům se prodej konfekční módy stal běžnou součástí spotřebního života.

Počátky Neherova podnikání byly velice skromné. Ačkoliv nebyl krejčovskému řemeslu vyučen, založil pod živnostenským listem svého otce spolu se dvěma společníky oděvní společnost. Díky promyšlené obchodní strategii získal řadu stálých zákazníků a jeho zisky se zvyšovaly. Byla to právě touha vyrábět oděvy ve velkém, která hnala Jana Neheru stále kupředu. Tak se z malé „krejčovské dílny“ postupem času stávala továrna na výrobu oděvů.

Ve třicátých letech se jeho podnik zařadil na trhu k těm, jež používaly nový, moderní způsob prodeje. Ten spočíval na vyloučení systému meziobchodu a zřízení vlastní prodejní filiální sítě. Tento obchodní způsob byl znám již od 20. let minulého století. Jan Nehera se v této oblasti nechal inspirovat především Arnoštem Rolným a Tomášem Bat'ou, kteří již byli v zakládání obchodní sítě zběhlí. Při výběru vedoucích obchodu kladl velký důraz na kvalifikační předpoklady těchto pracovníků. Rovněž považoval za nezbytně nutné, aby chování k zákazníkům bylo co nejslušnější a nejvstřícnější. Aby ještě více rozšířil své nabízené služby, rozhodl se zřizovat při svých prodejnách malé krejčovské dílny, tzv. „správkárny“. Zde nabízel úpravu nově koupených oděvů, případně opravu starších.

Jan Nehera dokázal velice dobře svoji značku i propagovat. Nebylo mu líto vydat nemalé sumy do rozsáhlé reklamní kampaně. Do mysli všech zákazníků se vryl známý slogan „Nehera šije šaty dobře“, který se objevoval na všech dostupných reklamních plochách. Mezi další tah, jak přilákat zákazníky, byly veřejné kalkulace cen a sjednocení prodejních cen zakončených stejně jako u Tomáše Bati číslem 9.

V polovině třicátých let se rovněž zařadil mezi ty podnikatele, kteří započali s racionalizací své výroby. Jan Nehera zahájil rozsáhlou investiční činnost, zakoupil nové tovární budovy a jako druhý v Prostějově zavedl pásovou výrobu. K této akci byl přiměn zvyšující se poptávkou, kterou již nebyl schopen pokrýt pouze s prací domácích krejčích. Rovněž mu bylo jasné, že s rozšířenou pásovou výrobou dojde ke snížení výrobních cen oděvů, které se pak mohou stát dostupnější novým zákazníkům.

Je nutné si uvědomit, že při své podnikatelské aktivitě byl Jan Nehera v neustálé konkurenci s Arnoštem Rolným. Oba se zaměřovali především na výrobu pánských oděvů,

vedli stejnou obchodní strategii a jejich způsob výroby byl rovněž shodný. Jen díky této rivalitě, která hnala oba dva podnikatele kupředu, pak jejich jména v oděvním průmyslu znamenala tolik, co jméno Tomáše Bati v průmyslu obuvnickém. Stejný osud je však potkal i v době okupace během druhé světové války. Vlivem začleňování československého hospodářství do prostoru německého „velkohospodářství“ došlo v obou společnostech k částečné arizaci jejich podniků. Jan Nehera tento krok učinil nedobrovolně a důsledek nové společenské smlouvy, v níž došlo k fúzi s německou společností, byl takový, že ztratil výsadní rozhodovací pravomoc ve své společnosti. Ve firmě mu byl ponechán pouze 45% podíl. Společnost Nehera, oděvní služba, tak existovala i nadále, avšak už je jako síť filiálních prodejen.

Fúze z doby okupace se však Janu Neherovi stala osudnou. I když vlivem postupující fronty ke konci války německé vedení společnost opustilo, byla po skončení druhé světové války do podniku dosazena národní správa. Ta sice dávala Janu Neherovi jako jednomu z jmenovaných národních správců právo spravovat podnik, avšak jakékoliv dispozice s podnikem mu byly znemožněny, stejně jako mu bylo odepřeno právo podílu na zisku. Naděje Jana Nehery, že by se vše mohlo vrátit do stavu z doby před válkou, se pomalu začaly rozplývat. V této době se již ve vládních kruzích hovořilo o znárodnění, jehož předstupněm měly být právě národní správy. Národní správa se tak během svého působení snažila alespoň vyrovnat s důsledky války, jako bylo poškození a opotřebení výrobního zařízení, odliv německých dělníků, nedostatkem surovin apod.

V říjnu roku 1945 podlehly obě společnosti Nehera, oděvní služba, i Hanisch & spol. dekretům o znárodnění. Tyto podniky se spolu s dalšími třemi staly základem nově vzniklého právního subjektu, a to národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově. Jak se s touto skutečností vyrovnal Jan Nehera konkrétně nevíme, o něčem však může svědčit jeho říjnový odjezd na obhlídku filiálky do Maroka, ze které se již nikdy nevrátil a kde roku 1958 zemřel.

Národní podnik byl zcela nově vytvořenou právní osobou, kterou tehdejší právní řád neznal. Jeho majitelem se stal stát, který ho vybavil základním jměním, jež tvořily majetkové podstaty znárodněných podniků, avšak za jejich závazky již neručil. Národní podnik dostal zcela jiný ráz. Předně se úplně změnilo vedení, jehož jmenování se stalo předmětem diskuzí na několika institucích. Každá z nich chtěla do nově vzniklého podniku prosadit odborníky ze svých řad. To, že by se vedení národního podniku mohl ujmout původní management, nepřipadalo v úvahu. I přesto však nové organizační členění podniku na závody zachovávalo na důležitých postech původní vedoucí činitele. Byla to jejich zkušenost, která hovořila pro toto rozhodnutí.

Znárodnění šlo poměrně rychlým tempem, což některým subjektům činilo problém se s novou situací vyrovnat. Přechodná doba od vydání znárodnovacího dekretu k skutečnému spojení znárodněných firem v jeden národní podnik byla relativně krátká, šlo o pouhých šest měsíců. I přesto však v této přechodné době společnosti dál podnikaly a snažily se prosadit na trhu. V úplných počátcích národního podniku bylo nutné, avšak poměrně problematické, prosadit ve všech znárodněných firmách myšlenku, že nyní již končí období konkurence a začíná čas spolupráce. Ne všichni zaměstnanci znárodněných společností dobu znárodnění nadšeně oslavovali. Z jejich řad se ozývalo mnoho skeptických názorů na odstranění tržního způsobu ekonomiky.

Je nutné si dále uvědomit, že staré časy byly nenávratně pryč. Události, které poválečná doba přinesla, zapříčinily velké změny, co se týče právě hospodářské oblasti. Dosavadní management ve většině podniků byl odstraněn a nahrazen novými „kádry“. V období let 1945 – 1948 však nelze ještě hovořit o tom, že by v jejich volbě hrála zásadní roli stranická příslušnost. Dosud se vládní aparát a ústřední orgán textilního průmyslu snažil k řízení národních podniků a jejich závodů vybírat profesně kompetentní osoby, které byly většinou spjaty buď s předchozím administrativním vedením znárodněných podniků, či s předchozím veřejným životem. Novým jevem bylo rovněž, že rozhodování vedoucího managementu již nestálo na jeho samotném uvážení. Vedení podniku se stalo jakýmsi prostředníkem vůle nadřízených orgánů, kterou bylo povinno respektovat.

Před nově vzniklým národním podnikem stál tak úkol sjednotit výrobu pěti různých firem a prosadit své výrobky na trhu. Situace mu byla v tomto ulehčena, neboť nová myšlenka národních podniků byla, že jejich konkurence bude odstraněna. V letech 1947 a 1948 se národní podnik zapojil do dvouletého plánu, ve kterém si vytyčil cíl dosáhnout předválečné výrobní úrovně, což znamenalo zvýšit razantním způsobem dosavadní výrobu, a především i kvalitu práce. Realita však byla jiná. Vlivem nekvalitních surovin, které byly i nadále národnímu podniku dodávány, se kvalita výrobků nezlepšila. Dá se říci, že na úkor zvýšení výroby se kvalita práce spíše zhoršila. I přesto dle zpráv národního podniku „ke splnění dvouletého plánu došlo“.

Jméno Jana Nehery se vrylo do paměti jako jednoho z největších československých podnikatelů v konfekcionářském průmyslu první republiky. První vlna znárodnění, která ho zasáhla, pro něj znamenala začít svůj podnikatelský sen od nuly. Pokusil se o to v Maroku, kde znovu dokázal ve městě Casablanca rozběhnout výrobu a otevřít 6 firemních filiálek v dalších marockých městech. Začátkem 50. let minulého století však Jan Nehera těžce onemocněl a i v Maroku se musel smířit se znárodněním své firmy.

Soupis pramenů a literatury

Archivní prameny

Moravský zemský archiv v Brně

Fond Jan Nehera, oděvní služba, Prostějov

Fond Rolný, továrna na oděvy, Prostějov

Fond Oděvní průmysl, s.p., Prostějov

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Fond Krajský obchodní soud v Olomouci – firemní spisy Salomon Trau, továrna na oděvy, Prostějov

Fond Krajský obchodní soud v Olomouci – firemní spisy J. Nehera a spol. v Prostějově, výroba pánských oděvů

Fond Krajský obchodní soud v Olomouci – firemní spisy Jan Nehera, tovární výroba oděvů

Fond Krajský obchodní soud v Olomouci – firemní spisy Nehera, výroba výkladových figur
Prostějov

Státní okresní archiv Prostějov

Fond Okresního úřadu Prostějov

Fond Advokáta JUDr. Oldřicha Johna

Národní archiv v Praze

Fond Československé textilní závody, n.p. v Praze

Fond Ministerstvo průmyslu

Tištěné prameny

Dekret č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků

Dekret č. 104/1945 Sb. o závodních a podnikových radách

Vládní nařízení ze dne 15. ledna 1946, kterým se vydává statut národních podniků průmyslových

Text Košického vládního programu

Příručky a encyklopedie

Myška, M. a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava 2003.

Geršlová, J. - Sekanina, M.: *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha 2003.

Literatura

Doležalová, L.: *Nehera šije šaty dobře. Filiálka oděvní firmy Nehera v Oslu*. In: Dějiny a současnost. Roč. 2008, č. 1.

Gímeš, E. – Sommer, K.: *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*. Prostějov 1970.

Halla, A. a kol.: *Z dějin odborů na střední Moravě*. Sborník studií a vzpomínek k stému výročí československých odborů. Olomouc 1970.

Hendl, F. – Voltr, A.: *Znárodnění v průmyslu*. Brno, 1946.

Jančík, D. a kol.: *Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1939 – 2000)*. Praha 2003.

Kaplan, K.: *Znárodnění a socialismus*. Praha 1965.

Kocián, J.: *Československá strana národě socialistická v letech 1945 – 1948: organizace, program, politika*. Brno 2002.

Kocián, J.: Znárodnění v programu československých politických stran. In: *Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Fajmon Hynek, Balík Stanislav, Hloušková Kateřina (eds.), 2.vyd. Brno 2008, s. 60 – 70.

Kuklík, J.: *Znárodněné československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha 2010.

Lhota, V.: *Znárodnění v Československu 1945 -1948..* Praha 1987.

Nešpor, Z.: *Národní správa řemeslných a průmyslových podniků*. Praha 1945.

Nešpor, Z.: *Znárodnění dolů a průmyslu*. Praha 1948.

Pernes, J.: Společenské a politické předpoklady znárodnění v Československu v roce 1945. In: *Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Fajmon Hynek, Balík Stanislav, Hloušková Kateřina (eds.), 2.vyd. Brno 2008.

Průcha, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. Období 1918 – 1945*. Brno 2004.

Průcha, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 199. Období 1945 – 1992..* Brno 2009.

Průcha, V. a kol.: *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha 1969.

Průcha, V. a kol.: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha 1987.

Průcha, V.: Rozmísťování pracovních sil a vývoj zaměstnanosti. In: *Některé problémy hospodářského vývoje Československa v letech 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha 1967. Kapitola 2, s. 20 – 43.

Šimek, R.: *Šaty dělají člověka*. In: Profit – podnikatelský týdeník. 19.8.2007. Dostupný z www.profit.cz.

Šimek, R.: Jan Nehera: *Prostějovský Baťa*. In: Profit – podnikatelský týdeník 22.4.2011. Dostupný z www.profit.cz

Šmídmajer, J.: *Závodní a odborové hnutí*. Praha 1947.

Internetové stránky

www.profit.cz

www.mvcr.cz/sbirka-zakonu

www.wikipedia.cz